

TEXT PROBLEM
WITH IN THE BOOK
ONLY

TIGHT BINDING

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_198563

UNIVERSAL
LIBRARY

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಚಕ್ರವರ್ತಿ

ಇದು ಅಂಧ್ರಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ

ವಿಜ್ಞಾನಚಂದ್ರಿಕಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಗಾಗಿ

ಶ್ರೀಸ್ವಾಮಿ ವಿದ್ಯಾನಂದ ಪರಮಹಂಸ ಬಿ. ಎ.

ಇವರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟು

ಎ. ನೆಂಕಟರಾವ್, ಬಿ. ಎ., ಎಲ್. ಟಿ.

ಕನ್ನಡ ರೀಡರ್, ಮದ್ರಾಸ್ ಯೂನಿವರ್ಸಿಟಿ,

ಇವರಿಂದ

ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗೆ ಪರಿವರ್ತಿಸಲಾಯಿತು.

ದ್ವಿತೀಯಾವೃತ್ತಿ, 1000 ಪ್ರತಿಗಳು.

1928.

Printed at
The People's Printing and Publishing House,
132, Big Street, Triplicane, MADRAS.

PREFACE.

This little book which I now venture to submit to the Kanarese public, is, as the little page itself points out a translation of the Telugu original written by SRI SWAMI VIDYANANDA PARAMAHAMSA B.A., for the "VIJNANA CHANDRIKA" series. I had for long, an idea of writing short monographs in Kanarese on the celebrities of Indian History, and was collecting the necessary information, but was rather hesitating as regards the plan of arranging the matter. Fortunately, the Telugu original of this work was placed in my hands by a friend, and on reading it, I found the style, the arrangement of matter, and the general tone of the book so good, that I immediately took to translating it and now take the liberty of introducing the same to the Kanarese reading public.

My work here has been merely a literal translation, slight changes being made here and there, in conformity with the Kanarese idiom. I sincerely thank Dr. A. Lakshmi-pathy. B. A. M. B. & C. M., Manager of the "Vijnana Chandrika" series for having kindly permitted me to translate the book into Kanarese.

Further, special mention is to be made of M. R. Ry. Benagal Rama Rau Avergal, M. A., LL. B., Senior Translator to the Government of Madras, for his having encouraged me to take this work on hand, and watched the progress of the work with keen interest, throwing out valuable suggestions during its preparation. Besides this, M. R. Ry. Bantwal Sitarama Rau Avergal, B. A., B. L., High Court Vakil, Mylapore, took great interest in my work and helped me in all ways possible. Thus, in short, this work is chiefly

an outcome of the inspiring influence of these two gentlemen, and I frankly confess that I am unable to express my gratitude towards them adequately.

MYLAPORE.)
28--2--1917.)

A. VENKATA RAU.

PREFACE TO THE SECOND EDITION.

In this, the matter has been carefully revised and suggestions from kind friends have been incorporated as far as possible. I tender my grateful thanks to BRAHMASRI VIDWAN PANYAM SUNDARA SASTRULU, Assistant Librarian Government Oriental Manuscripts Library for having undertaken the laborious work of revision in the light of the changes suggested.

TRIPPLICANE,)
18--6--1928.)

A. VENKATA RAU.
*Reader in Kanarese,
University of Madras.*

ಪೀಠಿಕೆ

ನಾಚಕ ಮಹಾಶಯರೇ !

ತಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಅವಲೋಕನಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಚಿಕ್ಕ ಪುಸ್ತಕವು, ಮುಖಪತ್ರದಿಂದಲೇ ಗೊತ್ತಾಗುವಂತೆ, ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ “ನಿಜ್ಞಾನಚಂದ್ರಿಕಾ” ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಗಾಗಿ ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿ ವಿದ್ಯಾನಂದ ಪರಮ ಹಂಸ, ಬಿ. ಎ. ಇವರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದರ ಪರಿವರ್ತನವಾಗಿದೆ. ಈ ಮೊದಲೇ ಭಾರತೀಯ ಇತಿಹಾಸದೊಳಗಣ ಮಹಾಪುರುಷರ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಗಳ ಕುರಿತು ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಉಪನ್ಯಾಸರೂಪವಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ, ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಲಿದ್ದೆನು. ಅಷ್ಟರೊಳಗೆ ಮಿತ್ರರೊಬ್ಬರು ಆಂಧ್ರಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದ್ದ “ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಚಕ್ರವರ್ತಿ” ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಅದನ್ನು ನೋಡಲಾಗಿ ಶೈಲಿಯೂ, ವಿಷಯವೂ, ಅನುಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕ್ರಮವೂ, ಎಲ್ಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ತಮವಾಗಿ ತೋರಿಬಂದುದರಿಂದ, ಇದನ್ನು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗೆ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಉಪಯೋಗವುಂಟಾಗಬಹುದೆಂದು ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡೆನು. ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಶೈಲಿಯೂ, ಕ್ರಮವೂ, ಪದಬಂಧ ನಾಕೃಬಂಧಗಳೂ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ತೆಲುಗಿನ ಪ್ರತಿಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಇದೆ.

ಆಂಧ್ರಭಾಷೆಯೊಳಗಣ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಪರಿವರ್ತಿಸಲು ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟುದಕ್ಕಾಗಿ ಮ. ರಾ. ಡಾಕ್ಟರ್ ಎ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ, ಬಿ. ಎ., ಎಮ್. ಬಿ. ಸಿ. ಎಮ್., ಇವರಿಗೆ ನನ್ನ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ವಂದನೆಗಳು. ಇವರು “ನಿಜ್ಞಾನಚಂದ್ರಿಕಾ” ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯ ಕಾರ್ಯವರ್ತಿಗಳು.

ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಬಲವಾದ ಉತ್ತೇಜನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಆಗಾಗ ಬೇಕಾದ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನಿತ್ತು, ಗ್ರಂಥವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಸರ್ವ ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹಾಯಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ಮದ್ರಾಸು ಸರ್ಕಾರದ ಟ್ರಾನ್ಸ್‌ಲೇಟರರಾದ ಮ. ರಾ. ಬೆನಗಲ್ಲ ರಾಮರಾವು, ಎಮ್. ಎ., ಎಲ್. ಎಲ್. ಬಿ. ಇವರಿಗೂ, ಮದ್ರಾಸು ಹೈಕೋರ್ಟ್ ವಕೀಲರಾದ ಮ. ರಾ. ಬಂಟ್ವಾಳ ಸೀತಾರಾಮರಾವು ಬಿ. ಎ., ಬಿ. ಎಲ್. ಇವರಿಗೂ,

ನಾನೆಷ್ಟು ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಾಲದು. ಈ ಇಬ್ಬರು ದೊಡ್ಡಮನುಷ್ಯರೇ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ಬರೆಯಿಸಿದವರೆಂದು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.

ಮೈಲಾಪುರ,
ಮದ್ರಾಸು. }
28-2-1917.

ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್.

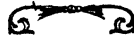
ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣದ ಪೀಠಿಕೆ.

ಈಗ ಪ್ರಚಾರಗೊಳಿಸಿರುವ ದ್ವಿತೀಯ ಆವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಹಿಂದಣ ಆವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಆದಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ತಿದ್ದಿದೆ. ಮದ್ರಾಸಿನ ಗೌರ್ಮ ಮೆಂಟು ಓರಿಯಂಟಲ್ ಮೆನ್ಯುಸ್ಕ್ರಿಪ್ಟ್ ಲೈಬ್ರರಿಯ ಅಸಿಸ್ಟಾಂಟ್ ಲೈಬ್ರರಿಯನ್‌ರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರೀ ವೇದಮೂರ್ತಿಗಳಾದ ವಿದ್ವಾನ್ ಪಾಣ್ಯಂ ಸುಂದರ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿಯೂ ನೆರವೇರಿಸಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿರುತ್ತೇನೆ.

ತಿರುವಲ್ಲಿಕ್ಕೇಣಿ. }
ಮದರಾಸು. }
18-6-1928.

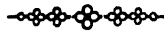
ಎ. ವೆಂಕಟರಾವ್.

ಕನ್ನಡ ರೀಡರ್
ಮದ್ರಾಸು ಯೂನಿವರ್ಸಿಟಿ. ಮದ್ರಾಸು.

|| ತ್ರಿಯೈ ನಮಃ ||

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಚಕ್ರವರ್ತಿ.

ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಕರಣ.

ಮಗಧ ರಾಜ್ಯವು.

ಮಗಧವು ಆರ್ಯಾವರ್ತದಲ್ಲಿ ಬಹು ಪುರಾತನಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಹೊಂದಿದ ಒಂದು ಮಹಾರಾಜ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ರಾಜ್ಯದ ವಿಸ್ತಾರವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿದ್ದರೂ, ಒಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಈ ದೇಶಕ್ಕೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾ ನದಿಯೂ, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ವಿಂಧ್ಯಗಿರಿಯೂ, ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಶೋಣಾನದಿಯೂ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಚಂಪಾ ದೇಶವೂ ಎಲ್ಲೆಗಳಾಗಿದ್ದು ವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈಗ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಬಿಹಾರವೆಂದು ಕರೆವರು. ಬಿಹಾರೆಂಬ ಪದವು ವಿಹಾರ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು. ಬೌದ್ಧರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ರಾಜ್ಯದ ಸುತ್ತಳತೆಯು ಎರಡುಸಾವಿರದ ಮುನ್ನೂರು ಮೈಲಿಗಳೂ ಇದರೊಳಗಣ ಗ್ರಾಮಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಎಂಟು ಸಾವಿರವೂ ಆಗಿದ್ದಿತು.

ಮಗಧದೇಶದ ರಾಜಧಾನಿಯು ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ಗಿರಿವ್ರಜವೆಂಬ ದುರ್ಗವು. ತದನಂತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ರಾಜಗೃಹ, ವೈಶಾಲಿ, ಪಾಟಲೀಪುತ್ರ ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣಗಳು ರಾಜಧಾನಿಗಳಾದುವು. ಉತ್ತರಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿಯ ರಾಜ್ಯಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯೇ ಇಂತಹ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವು. ಗಿರಿವ್ರಜವು ಐದು ಸರ್ವತಗಳ ನಡುವೆ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದು ದುರ್ಗವು. ರಾನಾಯಣದಲಿ ಗಿರಿವ್ರಜವು ಹೀಗೆಯೇ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.*

*ಬಾಲಕಾಂಡ ೩೨ನೆಯ ಸರ್ಗ.

ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಈ ಪರ್ವತಗಳ ಹೆಸರುಗಳು, ವೈಹಾರ, ವರಾಹ ವ್ಯಷಭ ವ್ಯಷಗಿರಿ, ಜೈತ್ರಕಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.* ಈಗ ಈ ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಜನರು ವೈಭಾರ, ವಿಪುಲ, ರತ್ನೋದಯ, ಸೋನಗಿರಿಯೆಂದು ಕರೆವರು. ವೈಭಾರ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಜೈನರ ಶಾಸನಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿವೆ. ಈ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆಯೇ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೪೨೨ರಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧರ ಪ್ರಥಮ ಪಾಂಚವಾರ್ಷಿಕಸಂಘವು ನೆರೆದಿದ್ದಿತು. ಗಿರಿವ್ರಜದ ಸುತ್ತಲತೆಯು ನಾಲ್ಕು ವರೆಮೈಲು. ಈ ಗಿರಿವ್ರಜವನ್ನು ಕುಶರಾಜನ ಮಗ ನಾದ ವಸುರಾಜನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಶಿಲ್ಪಿಯ ಹೆಸರು ಮಹಾಗೋವಿಂದ. ಗಿರಿವ್ರಜದ ಕಲ್ಲುಗೋಡೆಗಳಿಗಿಂತ ಪುರಾತನವಾದ ಕಟ್ಟಡಗಳಾವುವೂ ಆರ್ಯಾವರ್ತದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಗಿರಿವ್ರಜವನ್ನೇ ಈಗಲಿನ ಜನರು ಪುರಾತನದ ರಾಜಗೃಹ ವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ರಾಜಗೃಹಪಟ್ಟಣವು ಗಿರಿವ್ರಜಕ್ಕೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಕ್ರೋಶ ದೂರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಬಿಂಬಿಸಾರನೆಂಬ ನೃಪವುಂಗವನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಈತನ ಮಗನಾದ ಪ್ರಜಾತಶತ್ರುವು ಗೌತಮಬುದ್ಧನಿಗೆ ಸಮಕಾಲಿಕನು. ಪ್ರಸ್ತುತ, ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ರಾಜಗಿರ್ ಎಂಬ ಜೀರ್ಣದುರ್ಗವೊಂದಿದೆ. ಈಗಲಿನ್ನು ಮಗಧದೇಶದ ರಾಜರುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರಿಸುವ.

ಮಹಾಭಾರತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜರಾಸಂಧನೆಂಬ ರಾಜನು ಅಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಆತನು ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ. ಆತನ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಯಾದವರು ಮಧುರಾನಗರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಹೋಗಿ ದ್ವಾರಕೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಅನೇಕ ರಾಜರುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುತಂದು ತನ್ನ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದನೆಂಬುದಾಗಿ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಆತನು ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯೆಂತಲೂ ಅನೇಕ ರಾಜರುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪ್ರಭುತ್ವ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೆಂತಲೂ ತೋರುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮರಾಯನು ರಾಜಸೂಯ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಲು ದೈವಿಸಿದಾಗ ಕೃಷ್ಣ ಭೀಮಾರ್ಜುನರು ಗಿರಿವ್ರಜಕ್ಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಂತೆ ಹೋಗಿ ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಕೊಂದು, ಆತನ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅಸಂಖ್ಯರಾದ ಮೂರ್ಧಾಭಿಸಿಕ್ತರನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ, ಆತನ ಮಗನಾದ ಸಹದೇವನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ ಸಂಗತಿಯು ಮಹಾಭಾರತವನ್ನು ಓದಿದವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದವಿಷಯವೇ ಆಗಿರುವುದು.

ಮಹಾಭಾರತ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಈ ಸಹದೇವನು ಒಂದೊಂದನಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ಹತನಾದನು. ಆತನ ತರುವಾಯ ಈ ವಂಶದವರಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಮಂದಿ ರಾಜರು ರಾಜ್ಯವಾಳಿದರು. ಕೊನೆಯವನು ಪುರಂಜೀವನು. ಇವನನ್ನು ರಿಪುಂಜಯನೆನ್ನುವರು. ಇವರಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟು ಒಂದುಸಾವಿರ ವರುಷಗಳ ವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದರೆಂದು ಪುರಾಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಪುರಂಜಯನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಶುನಕನು ರಾಜನನ್ನು ಕೊಂದು, ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಪ್ರದ್ಯೋತನಿಗೆ ಪಟ್ಟಿ ಗಟ್ಟಿದನು. ಈ ವಂಶದವರೆವರು ರಾಜ್ಯವಾಳಿದರು. ಕೊನೆಯವನಾದ ನಂದಿ ವರ್ಧನನನ್ನು ಕೊಂದು ಆತನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಶಿಶುನಾಗನು ರಾಜನಾದನು. ಈ ವಂಶಕ್ಕೆ ಶಿಶುನಾಗವಂಶವೆಂದು ಹೆಸರು. ಶಿಶುನಾಗ, ಕುಕವರ್ಣ, ಕ್ಷೇಮಧರ್ಮ, ಕ್ಷತ್ರೋಜ, ಬಿಂಬಿಸಾರ, ಅಜಾತಶತ್ರು, ದರ್ಶಕ, ಉದಯ, ನಂದಿವರ್ಧನ, ಮಹಾನಂದಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಶೈಶುನಾಗರು ಹತ್ತು ಮಂದಿ ರಾಜರಾಗಿದ್ದರು.

ಶಿಶುನಾಗನು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಏಳನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಾಜನಾದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಐದನೆಯವನು ಬಿಂಬಿಸಾರನು. ಈತನಿಗೆ ಶ್ರೇಣಿಕನೆಂಬ ನಾಮಾಂತರವಿರುವುದು. ಈತನು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೫೨೮ನೆಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಮೊಳೆಗೆ ಅಂಗರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಮತ್ತು ಕೋಸಲ ರಾಜನ ಮಗಳನ್ನೂ, ಲಿಚ್ಛವೀವಂಶದ ಕನ್ಯೆಯೊಬ್ಬಳನ್ನೂ ವಿವಾಹವಾದನು. ಈ ರಾಜನು ಆಳುತ್ತಲಿರುವಾಗಲೇ ಗೌತಮಬುದ್ಧನೂ, ಮಹಾವೀರನೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಹೊಸ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಮಗಧ ದೇಶದವರಿಗೆ ಬೋಧಿಸಿ ನೂತನ ಮತಾಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಜೈನಮತಾಚಾರ್ಯನಾದ ಮಹಾವೀರನು ಬಿಂಬಿಸಾರನ ಎರಡನೆಯ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಸವಿಾಪಬಂಧು. ಗೌತಮಬುದ್ಧನು ತನ್ನ ಜೀವಿತಕಾಲದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಾಗವನ್ನು ಈತನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆದನು. ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ಹೊರಟ ತರುವಾಯ ಬುದ್ಧನು ಮೊತ್ತಮೊದಲು ರಾಜಗೃಹದಲ್ಲಿಯೇ ಗುರುಗಳ ಬಳಿ ತತ್ತ್ವವಿಚಾರವನ್ನು ಕಲಿತನು. ಆತನು ಬುದ್ಧತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬುದ್ಧಗಯೆಯು ಕೂಡ ಮಗಧದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು.

ಬುದ್ಧನು ಬಿಂಬಿಸಾರನನ್ನು ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಜಗೃಹ ಪಟ್ಟಣದ ಹೊರಗಿದ್ದ ವೇಣುವನದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅನೇಕಾನೇಕ ರಾಜರೂ, ವಿದ್ವಾಂಸರೂ, ಬ್ರಹ್ಮವೇತ್ತರೂ ವೇಣುವನಕ್ಕೆ ಬಂದು ಆತನ ಮತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಬುದ್ಧನು ನಿರ್ವಾಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವರುಷ

ರಾಜಗೃಹದ ಹತ್ತಿರ ಸಪ್ತಪರಿಣೆಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಏಳುನೂರು ಮಂದಿ ಬೌದ್ಧ ಚಾರ್ಯರು ಸೇರಿ ಬುದ್ಧನ ಉಪದೇಶ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಮೂರು ಪಿಟಕಗಳಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರು.

ಬಿಂಬಿಸಾರನು ಇಸ್ವತ್ತಿಂಟು ವರುಷಗಳಕಾಲ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳಿ, ತನ್ನ ಎರಡನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯ ಮಗನಾದ ಅಜಾತಶತ್ರುನಿಗೆ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿ ತಾನು ಮುಕ್ತಿವಾಗುವವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಅಜಾತಶತ್ರುವು ದುರ್ಮಾರ್ಗನಾಗಿ ದೇವದತ್ತನೆಂಬುವನ ಬೋಧನೆಯಿಂದ ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿದನು.

ಅಜಾತಶತ್ರುವು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೫೦೦ರ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಗೌತಮಬುದ್ಧನ ಬೋಧನೆಯಿಂದ ಈತನಿಗೆ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಪಿತೃಹತ್ಯೆಗಾಗಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವುಂಟಾಯಿತೆಂತಲೂ, ತರುವಾಯ ಆತನು ಪರಿಶುದ್ಧ ಚರಣೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ, ಬೌದ್ಧಗ್ರಂಥಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಈ ಅಜಾತಶತ್ರುನಿಗೂ ಕೋಸಲದೇಶದ ರಾಜನಿಗೂ ನಡೆದ ಯುದ್ಧವಿಷಯವಾದ ಒಂದು ಕೇಳಿಕೆಯ ಕಥೆಯುಂಟು. ಆಗಳಿನ ಕೋಸಲಾಧೀಶ್ವರನು ಪಸೇನದಿ (ಪ್ರಸೇನಧೀ) ಎಂಬುವನು. ಈತನ ಅಕ್ಕನಾದ ಕೋಸಲಾದೇವಿಯು ಬಿಂಬಿಸಾರನ ಮೊದಲನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯು-ಎಂದರೆ ಅಜಾತಶತ್ರುನಿಗೆ ಮಲತಾಯಿಯು. ತನ್ನ ಸವತಿಯ ಮಗನಾದ ಅಜಾತಶತ್ರುವು ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು, ಕೋಸಲಾದೇವಿಯು ಆ ದುಃಖದಿಂದ ಮರಣಹೊಂದಿದಳು. ಕೋಸಲರಾಜರು ಕಾಶೀರಾಜ್ಯದೊಳಗಣ ಕೆಲವು ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಕೋಸಲಾದೇವಿಗೆ ಬಳುವಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಆಕೆಯು ಸತ್ತಕೂಡಲೇ, ಆ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಕೋಸಲರಾಜನಾದ ಪಸೇನದಿಯು ಆಕ್ರಮಿಸಿದನು. ಆ ಮೇಲೆ ಮುಮುಕನಾದ ಪಸೇನದಿಗೂ ಆತನ ಸವತಿಯೊಂದರಳಿಯನಾದ ಅಜಾತಶತ್ರುನಿಗೂ ಯುದ್ಧವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಮೊದಲು ಅಜಾತಶತ್ರುನಿಗೆ ಕೊಂಚ ಜಯವುಂಟಾದರೂ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಾರಿ ಆತನು ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೊರಟಾಗ ಪಸೇನದಿಯಿಂದ ಸೆರೆಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟನು. ಕಾಶೀದೇಶದ ಗ್ರಾಮಗಳ ಮೇಲೆ ತನಗೇನೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಂಡು ಕೋಸಲಾಧಿಪತಿಯು ಆತನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟನು. ಆದರೆ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಆತನಿಗೂ ಕೋಸಲಾಧಿಪತಿಯ ಮಗಳಿಗೂ ಪ್ರೇಮವಂಕುರಿಸಿದುದರಿಂದ, ಕೋಸಲೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ವಜ್ರಾ (ವಜಿರಾ) ದೇವಿಯನ್ನು ಅಜಾತಶತ್ರುನಿಗಿತ್ತು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿ ವಿನಾದದಲ್ಲಿದ್ದ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನೇ ಆಕೆಗೆ ಬಳುವಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು.

ಹೀಗೆ ಕೋಸಲದೇಶದ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅಜಾತಶತ್ರುವು ಗಂಗೆಗೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ದ್ರಲಿಚ್ಛವೀದೇಶದಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ವೈಶಾಲೀಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು. ಅಜಾತಶತ್ರುವಿನ ತಾಯಿಯು ಲಿಚ್ಛವೀರಾಜನ ಮಗಳಾದುದರಿಂದ ಈಗ ಆತನು ಜಯಿಸಿದ ರಾಜ್ಯವು ಆತನ ಅಜ್ಜನದೊಡನೆ ಸೋದರಮಾವನದೊಡನೆ ಆಗಿರಬೇಕು. ಈ ದಿಗ್ವಿಜಯದಿಂದ ಆತನು ಗಂಗಾನದಿಗೂ ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತಕ್ಕೂ ನಡುವೆಯಿರುವ ರಾಜ್ಯದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಾಗವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಮಗಧ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವೈಭವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದನು. ಅಜಾತಶತ್ರುವು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೪೨೫ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಕಾಲಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿರಬಹುದು. ಆತನ ಮೊಮ್ಮಗನು ಉದಯನು. ಉದಯನ ಕಾಲವು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೪೫೦. ಈತನೇ ಪಾಟಲೀಪುತ್ರ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಈತನ ತರುವಾಯ ನಂದಿವರ್ಧನ, ಮಹಾನಂದಿ, ಎಂಬಿಬ್ಬರು ರಾಜರುಗಳು ಆಳಿದರು.

ಮಹಾನಂದಿಯೊಡನೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲವು ನಶಿಸಿತೆಂತಲೂ, ತರುವಾಯ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದವರೆಲ್ಲಾ ಶೂದ್ರರೆಂತಲೂ ನಮ್ಮ ಪುರಾಣಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಮಹಾನಂದಿಗೆ ಔರಸಸಂತಾನವಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಹಾಪದ್ಮನೆಂಬ ದಾಸೀಪುತ್ರನೊಬ್ಬನು ಮಾತ್ರ ಇದ್ದನು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಮಹಾನಂದಿಯ ತರುವಾಯ ಮಹಾಪದ್ಮನೇ ಮಗಧ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದನು.

ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕರಣ.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಜನನ.

ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೫೨೮ರಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿಸಾರನ ಪ್ರತಾಪದಿಂದ ಅಂಗದೇಶಾಕ್ರಮಣದೊಡನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೧ರಲ್ಲಿ ಮಹಾಪದ್ಮನ ದಿಗ್ವಿಜಯದಿಂದ ತನ್ನ ಭತ್ರದ ಅಡಿಗೆ ದೇಶವೆಲ್ಲವೂ ಬಂದುದನ್ನು ನೋಡಿದ ಮಗಧ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು, ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೧ರಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಭುಜದಂಡವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿತು.

ಈ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ವೃದ್ಧಿಯೂ ತುಂಬ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿಯೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ. ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರೀತಿಯಾಗಿಯೂ, ನಾಟಕ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿಯೂ, ಜೈನ ಬೌದ್ಧಚರಿತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗ್ರೀಕರ ಚರಿತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೊಂದು ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಚರಿತ್ರಕಾರರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಊಹಾಪೋಹಗಳನ್ನು ಬಳಯಿಸಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಣಾಳಿಕೆಯನ್ನೇ ಮೊದಲು ಬರೆಯುವೆವು. ತರುವಾಯ ಇತರರು ಬರೆದಿಟ್ಟುದನ್ನು ಅನುವಾದಿಸುವೆವು.

“ನಂದಾಂತಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲಂ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಪೌರಾಣಿಕಶಾಸನವೂ ಲೋಕೋಕ್ತಿಯೂ ಇದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವು, ಕಲಿಯುಗದಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಂದನಾಮಾಂಕಿತರಾದ ಕೆಲವರು ರಾಜರಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಖ್ಯಾತಿ ಹೊಂದಿದವನು ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯು. ಈತನಿಗೆ ಮಹಾಪದ್ಮನಂದನೆಂತಲೂ, ಧನನಂದನೆಂತಲೂ, ಮಹಾಬಲಿಯೆಂತಲೂ, ನಾಮಾಂತರಗಳಿವೆ. ಈತನು ನವಕೋಟಿ ಶತೇಶ್ವರನು, ಚಿರಕಾಲ ಭೂಮಿಯನ್ನಾಳಿದನು. ವಕ್ರನಾಸಿಕನೇ ಮೊದಲಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಆತನಿಗೆ ಕುಲಮಂತ್ರಿಗಳಾದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸನೆಂಬುವನು ಪರಮವಿಖ್ಯಾತನು, ದಂಡನೀತಿಪ್ರವೀಣನು. ಸಂಧಿ, ವಿಗ್ರಹ, ಯಾನ, ಆಸನ, ದ್ವೈಧ, ಆಶ್ರಯಗಳೆಂಬ ಷಡ್ಗುಣಗಳ ಪ್ರಭಾಗಗಳನ್ನರಿತವನು; ಶುಚಿ ಶೂರನು. ಈತನು ನಂದಮಾನ್ಯನಾಗಿ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿದನು.

ಮಹಾಪದ್ಮನಂದನು ಅನೇಕ ದೇಶಗಳ ರಾಜರನ್ನು ಗೆದ್ದು ಮಹಾಶೂರನೆಂದು ಹೆಸರುಗೊಂಡನು. ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ಇಕ್ಶ್ವಾಕುಗಳನ್ನೂ, ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಮಂದಿ ಪಾಂಚಾಲರನ್ನೂ, ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ಹೈಹಯರನ್ನೂ, ಮೂವತ್ತೆರಡುಮಂದಿ ಕಾಳಿಂಗರನ್ನೂ, ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಮಂದಿ ಶಕರನ್ನೂ, ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಮಂದಿ ಕುರುಗಳನ್ನೂ, ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಮಂದಿ ಮೈಥಿಲರನ್ನೂ, ಮೂವತ್ತೆರಡು ಮಂದಿ ಶೂರಸೇನರನ್ನೂ, ಇವನು ಓಡಿಸಿದನೆಂದು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಮಹಾಪದ್ಮನು ಬಹುಧನವಂತನು. ಈತನ ಬಳಿ ಮಹಾಪದ್ಮಸಂಖ್ಯೆಯ ಧನವಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಈತನಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿತಂತೆ. ನೂರು ಕೋಟಿಗೆ ಒಂದು ಪದ್ಮವಾಗುವುದು; ಅಂತಹ ಪದ್ಮಗಳು ಸಾವಿರವಾದರೆ ಮಹಾಪದ್ಮವಾಗುವುದು. ಈತನು ತನ್ನ ಪ್ರತಾಪದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿದ ಮಗಧರಾಷ್ಟ್ರದಿಂದ ತೆರಿಗೆ, ಕಷ್ಟ, ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ದಯಾದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಗಳಿಲ್ಲದೆ, ಎತ್ತಿ ಧನವನ್ನು ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಸುರಿದುಕೊಂಡುದರಿಂದ ಧನನಂದನಾದನು. ತಾನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಧನವನ್ನು ಈತನು ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಕೋಶಗಳಾಗಿ ಬೈತಿಟ್ಟನಂತೆ. ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿ, ಬಯಲುಬಿದ್ದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಐದು ಸುರಂಗಗಳನ್ನು ತೋಡಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಬದಿಗಳನ್ನು ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟಡದಿಂದ ಸರಿಗೊಳಿಸಿ, ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಣವನ್ನು ತುಂಬಿಸಿ, ಕರಗಿಸಿ ಹುಯ್ದು ಸೀಸದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಸಿ, ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿಯನ್ನು ಒಡೆದು, ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಎಂದಿನ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿ, ಆ ಧನದ ಮೇಲಿಂದ ಹರಿದುಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನಂತೆ. ಈ ರಹಸ್ಯವು ಹೊರಬೀಳದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಆ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯುಕ್ತರಾದ ಪರಿಜನರನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಹರಿಸಿದಂತೆಯೂ ಒಂದು ಕಥೆಯಿದೆ.

ಗ್ರೀಕರು ಬರೆದುದನ್ನನುಸರಿಸಿ ನೋಡಲಾಗಿ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೬ನೆಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಸುಮಾರಿಗೆ, ಎಂದರೆ, ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರ (ಸಿಕಂದರು) ಈ ದೇಶದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದಾಗ, ಮಗಧರಾಜ್ಯವು ಮಹಾನ್ನತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಿತು. ಆ ದೇಶದ ರಾಜನ ಹತ್ತಿರ ೨೦,೦೦೦ ಕುದುರೆಗಳೂ, ೨೦೦,೦೦೦ ಪದಾತಿ ಸೈನ್ಯವೂ ೨೦೦೦ ರಥಗಳೂ, ೪,೦೦೦ ಆನೆಗಳೂ ಇದ್ದುವು.

ನವನಂದರು-ವಾರ್ಷಿಕ..

ಮಹಾಪದ್ಮನಿಗೆ ಇಳಾ ಎಂಬ ಪಟ್ಟದರಾಣಿಯು, ಮುರಾ ಎಂಬ ಬಂಗಾರದವಳೂ ಇದ್ದರು. ಇಳಿಗೆ ಎಂಟು ಮಂದಿ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿದರು. ತಂದೆ

ಯಾದ ನಂದನೂ ಇವರೂ ಸೇರಿ ನವನಂದನರೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಗೊಂಡಿದ್ದರು. ಮುರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಮೌರ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಂಡನು. ಈ ಮೌರ್ಯನೇ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೆಂದು ಕೆಲವರೂ, ಈ ಮೌರ್ಯನ ಮಗನೇ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೆಂದು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರೂ ಬರೆದಿರುವರು. ಮೊದಲು ಪುರಾಣಕಥೆಯನ್ನು ನುಸರಿಸುವ.

ಮಹಾಪದ್ಮನಂದನು ದುಷ್ಪ್ರಸ್ಥಭಾವದವನಾಗಿ ಪ್ರಚಾಪಿಡೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳ ಅಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದನು. ಈತನು ಕಲಿಕಾಂಶನೆಂದೂ, ಶುದ್ರಪ್ರಾಯನೆಂದೂ, ಅಧಾರ್ಮಿಕನೆಂದೂ ಪುರಾಣಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುವು. ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಈತನನ್ನು ಏಕಚ್ಛತ್ರನು, ಏಕರಾಟಾಲುಬ್ಬ, ಸರ್ವಕ್ಷತ್ರಕರ್ತ, ಪರಶುರಾಮಸದೃಶನೆಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

ಗ್ರೀಕರ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೂ ರಾಜನಾದ ನಂದನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರೀತಿಯಿದ್ದಿತೆಂತಲೂ, ಆತನು ಲುಬ್ಧನೂ ವಿಷಯಲಂಘನನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂತಲೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ನಂದನಿಗೆ ಶಕಟಾಲನೆಂಬ ಪ್ರಿಯ ಮಂತ್ರಿಯಿದ್ದನು. ಒಂದು ಬಾರಿ ರಾಜನಿಗೆ ಮಂತ್ರಿಯ ಮೇಲೆ ಕೋಪ ಬಂದು, ಆತನು ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಸಿದನು. ಅವನಿಗೆ ಜೀವಹಿಡಿದು ಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಆಹಾರವನ್ನು ಕೊಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಹೀಗೆ ಅವನು ಪ್ರಾಣಾನಶೇಷನಾಗಿ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿರಲು, ವೈರಿಗಳು ಮಗಧದಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದರು. ನಂದನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಓಡಿಸಲು ಉಪಾಯವನ್ನು ಕಾಣದೆ, ಶಕಟಾಲನನ್ನು ಸೆರೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ, ಆತನ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಲು ಶಕ್ತನಾದನು. ಆದರೆ ಆ ಮೇಲೆ ಮಂತ್ರಿತ್ವವನ್ನು ಮಾಡಲೊಲ್ಲದೆ, ಶಕಟಾಲನು ಅನ್ನಸತ್ರಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ನಂದರಿಗೆ ಅಪಖ್ಯಾತಿಬರುವಂತೆ ಗುಪ್ತಾಲೋಚನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ, ಕೊನೆಗೆ, ಚಾಣಕ್ಯನ ಕೋಪವನ್ನು ರೇಗಿಸಿ ನಂದರನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲ ಮಾಡಿಸಿದನಂತೆ.

ನಂದನ ಅಧರ್ಮಪುತ್ರನಾದ ಮೌರ್ಯನು ಬಲಸಾಹಸಗಳಿಂದ ಹೆಸರು ಗೊಂಡನು. ಈತನಿಗೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೇ ಮೊದಲಾದ ನೂರು ಮಂದಿ ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಇವರು ಮಹಾ ಬಲಾಢ್ಯರು. ಮೌರ್ಯನೂ ಮೌರ್ಯನ ನೂರು ಮಂದಿ ಮಕ್ಕಳೂ ನವನಂದನರ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಪುತ್ರಸಮೇತನಾದ ಮೌರ್ಯನು ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ಅಪಹರಿಸುವನೇನೋ ಎಂದು ನಂದರಿಗೆ ಅಸೂಯೆ

ಹೆಚ್ಚಿತು. ಆದುದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಉದ್ಯಾನವನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೃತ್ರಿಮ ತಿಲ್ಲಗೃಹವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಯೆಂಬ ಸುಳ್ಳುಕಾರಣದ ಮೇಲೆ ಮೌರ್ಯರನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರಮಾಡಿ, ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಸೆರೆಯಿಡಿಸಿದರು. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕವರೆಲ್ಲರೂ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯಲ್ಲಿಯೇ ದುರ್ಮರಣವನ್ನು ಪೊಂದಿದರು. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಮಾತ್ರ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದನು.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಚಾಣಕ್ಯನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು.

ಆಜಾನುಬಾಹುವೂ, ರಾಜಲಕ್ಷಣ ಸಮಸ್ತಿತನೂ, ಔದಾರ್ಯ, ಶೌರ್ಯ ಗಾಂಭೀರ್ಯನಿಧಿಯೂ, ವಿನಯವಾರಿಧಿಯೂ ಆದ ಆತನನ್ನು ಈಷ್ಯಾಳುಗಳಾದ ಆನಂದರು ತಿರುಗಿಯೂ ಕೊಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಪಟೋಪಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಉನ್ನತಪದವಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿರ ಅಂತಃಕ್ಷೋಭವೂ, ಗಡಿಪಾರು ಮಾಡಿದರೆ ಬಾಹ್ಯಕ್ಷೋಭವೂ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಹೆದರಿ, ನೀಚವೂ, ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವೂ ಆದ ಅನ್ನಸತ್ರಾಧಿಕಾರಿ ಇವನನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿದರು. ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹಗೆತೀರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಮಯೋಪಾಯಗಳನ್ನು ಇದಿರುನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಒಂದು ದಿನ ಆಗ್ರಹಾವತಾರವೆಂದೆನ್ನು ತಕ್ಕವನಾದ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಕಂಡನು. ಈತನು ಕಾಲಿಗೆ ತಗುಲಿದ ಒಂದು ಹುಲ್ಲುಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಬೇರುಸಹಿತವಾಗಿ ಕಿತ್ತು, ಸುಟ್ಟು ಉಳಿದ ಬೂದಿಯನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕರಗಿಸಿ ಕುಡಿದನು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಮೌರ್ಯನು, ಇಂತಹ ಚಂಡಕೋಪಿಯೇ ನಂದನಿರ್ಮೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕವನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದನು.

ಗುಪ್ತನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಆ ಬಾಲದ್ವಿಜನು ಔಶನನ ದಂಡನೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಜ್ಯೋತಿಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಪಾರಂಗತನು. ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಣೀತನಾದ ಚಣಕನ ಮಗನು; ಚಾಣಕ್ಯನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಹೊಂದಿದ ಶ್ರೋತ್ರಿಯನು; ಸರ್ವ ಧರ್ಮವಿದನು; ಗುಣಾಧ್ಯನು. ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ವೇದಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಲಿತವನು; ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಓದಿದವನು; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವತಿ, ಶುಕ್ರ, ಮೊದಲಾದವರ ದಂಡನೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರವೀಣನು; ನೈಜವಾದ ಬುದ್ಧಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ, ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯೂ ಇವನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದುವು. ತುಂಬ ಮುಂಗೋಪವೂ, ಹಿಡಿದ ಹಟವನ್ನು ಬಿಡದ ದಿಟ್ಟತನವೂ ಇವನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದುವು. ಈತನು ಒಂದುದಿನ ನಂದರ ಸತ್ತದ್ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಹುಜನಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಆಗಲೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಂದರು ಬರುವ ಸಂ

ಭವವೂ ಉಂಟಾಯಿತು. ಬಂದು, ಆ ವಿಕೃತರೂಪನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೂ ಆದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ, ನಂದರ ಹಿಂದೆ ಬಂದ ಅವರ ಮಂತ್ರಿಗಳೂ, ಕೂಡಿದ್ದ ಜನರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಪಮಾನವು ಕೂಡದೆಂದು ಬೋಧಿಸಿದರೂ, ಆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳದೆ, ಆತನನ್ನು ಗರ್ವಿಷ್ಠನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಬಂಟರನ್ನು ಕರೆದು, ಆ ಆಸನದಿಂದ ಎಳೆಯಿಸಿ ಹಾಕಿಸಿದರು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಆ ಚಾಣಕ್ಯನ ಜುಟ್ಟು ಬಿಚ್ಚಿಹೋಯಿತು, ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಾಯಿತು, ಒಡಲು ನಡುಗಿತು. ಔಡನ್ನು ಕಚ್ಚುತ್ತ, ಹಾರಿ ಹಾರಿ ಬೀಳುತ್ತ, ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಕೇಳುವಂತೆ, ಆತನು ಈ ರೀತಿ ಮಹಾಶಪಥವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. “ನನ್ನನ್ನು ಹೀಗೆ ಅಗ್ರಾಸನದಿಂದ ಎಳೆಯಿಸಿ ಹಾಕಿ ಬಹುಜನಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಅಪಮಾನಗೊಳಿಸಿದ ಓ ನಂದಾಧಮರುಗಳಿರಾ! ಹೀಗೆಯೇ ನಿಮ್ಮನ್ನೂ ನಿಮ್ಮ ಸಿಂಹಾಸನದಿಂದ ಎಳೆಯಿಸಿ ಹಾಕಿ, ನಿಮ್ಮ ಶಿರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕಡಿದು, ಆಮೇಲೆಯೇ ಈ ಜುಟ್ಟನ್ನು ಕಟ್ಟುವೆನು! ನನ್ನ ಚಾತುರ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ನೋಡಬಹುದಲ್ಲವೆ!” ಎಂದು ಧಿಕ್ಕರಿಸುತ್ತ ಕಾಲರುದ್ರನಂತೆ ಗರ್ಜಿಸಿದ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಕೋಪಾನಲವನ್ನು ಶಾಂತಿಗೊಳಿಸಲು ನಂದರು ಅವವಿಧವಾದ ಶಾಂತಿವಚನಗಳನ್ನೂ ಆಡದೆಹೋದರು. ಚಾಣಕ್ಯದ್ವೇಷದ ಫಲವನ್ನು ಬೇಗನೆ ನಂದರು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು.

ಚಾಣಕ್ಯನ ಆಗ್ರಹಾದಿಗಳನ್ನು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ನೋಡಿದನು. ಹಾಗೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಹಿಂದಿರುಗಿ ನೋಡಲು, ತನ್ನನ್ನೇ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ಕಂಡನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಬೇಗನೆ ಹೋಗಿ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಆತನು, ಇವನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ ಕುಶಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು, ಆತನೊಡನೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ತನಗೂ ನಂದರಗೂ ಇದ್ದ ವಿರೋಧವನ್ನು ವಿಶದಗೊಳಿಸಿ ಶರಣಾಗತನಾದನು. ಕೂಡಲೇ ಚಾಣಕ್ಯನು ಆತನನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಿ ಸರ್ವ ನಂದರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಆತನಿಗೆ ಮಾಡುವಂತೆ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಮೌರ್ಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ತನ್ನ ಆಶ್ರಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಆ ಕುಟಿಲನು ನಂದಕುಲ ನಿರ್ಮೂಲನೋಪಾಯವನ್ನು ಯೋಚಿಸಿದನು. ತನ್ನ ಮಿತ್ರನಾದ ಇಂದುಶರ್ಮನಿಗೆ ಕ್ಷಪಣಕವೇಷವನ್ನು ಹಾಕಿಸಿ, ಆತನ ಅಭಿಚಾರಿಕಕೃತ್ಯಗಳಿಂದ ರಾಕ್ಷಸಾದಿಗಳನ್ನು ವಂಚಿಸುತ್ತ, ನಂದರಾಜ್ಯದ ಅರ್ಧವನ್ನು ಬಹುಮತಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವಂತೆ ಮಹಾಬಲಿಷ್ಠನಾದ ಪರ್ವತೇಂದ್ರನಿಗೆ ವಾಗ್ದಾನಮಾಡಿ ಆತನನ್ನು ಸಹಾಯವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮೈಚ್ಛಬಲಗಳೊಡನೆ ಕುಸಮಪುರಿಯನ್ನು ಮುತ್ತಿದ

ನು. ನಂದರೂ ಸಂರಬ್ಧರಾಗಿಯೂ, ಮಂತ್ರಿರಾಕ್ಷಸನ ವಿರತ್ವಕ್ಕೆ ತೃಪ್ತರಾಗಿಯೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಇದಿರುನಿಂತರು. ಅನೇಕ ವಿಧದಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿಯೂ, ಆ ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಲಾಗದೆ ರಾಕ್ಷಸನು ಮೋಸದಿಂದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟನು. ಆದರೂ ನಂದರಲ್ಲರೂ ಪರ್ವತೇಂದ್ರನ ಬಲಾನಿಲದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ ಚಾಣಕ್ಯನ ಕೋಪವೆಂಬ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಮಿಡಿತೆಗಳಂತೆ ಸುಟ್ಟುಹೋದರು. ಸೇನೆಯೆಲ್ಲವೂ ಹಗೆಯ ಕೈ ಸೇರಿತು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಅನಾತ್ಯರಾಕ್ಷಸನ ಬಲವು ಕುಗ್ಗಿತು. ಆತನು ಬಳಲಿ ಬೆಂಡಾಗಿ ಪೌರುಷಹೀನನೂ ದೈವವಿಮುಖನೂ, ಬಲಹೀನನೂ ಎನಿಸಿ ಹೇಗಾದರೂ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಕೆಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ನಂದವೃದ್ಧನಾದ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸುರಂಗಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಪುರದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿ, ನಂದಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳಾದ ಪುರಜನರೊಡನೆ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಮೌರ್ಯನ ವಶಮಾಡಿದನು.

ಬೌದ್ಧಗ್ರಂಥಗಳೊಳಗಣ ಕಥೆ.

ಬೌದ್ಧರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವರು: ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಶಾಕ್ಯವಂಶಸಂಭೂತನು. ಆದುದರಿಂದ ಈತನು, ಶಾಕ್ಯಸಿಂಹನೆಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಗೊಂಡ ಗೌತಮಬುದ್ಧನಂತೆಯೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲಸ್ಥನು. ಆತನ ತಂದೆಯು ಮಯೂರದೇಶಾಧಿಪನು. ಆ ರಾಜನು ಆಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಹಗೆಗಳು ಆತನ ದೇಶದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗಿ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಓಡಿಸಿ, ಸಂಹರಿಸಿದರು. ಅಂತಹ ವಿಸತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ್ದ ಮಯೂರರಾಣಿಯು ದನಗಳ ಒಂದು ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಹತ್ತಿರ ಆ ಮಗುವನ್ನು ಹತ್ತು ಬಿಟ್ಟುಹೋದಳು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಗೊಲ್ಲನು ಬಂದು, ಆ ಮಗುವನ್ನು ಸಾಕಿ, ತಾನು ಪಾಟಲೀಪುರದಿಂದ ಹೊರಡುವ ಸಂದರ್ಭವು ದೊರೆತಾಗ ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ತಕ್ಷಶಿಲೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದ ಚಾಣಕ್ಯನಿಗೆ ವಾರಾಬಿಟ್ಟನಂತೆ. ಧನನಂದನು ಚಾಣಕ್ಯನನ್ನು ಅವನಾನಗೊಳಿಸಿದುದರಿಂದ ಆತನು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹಗೆ ತೀರಿಸಿಕೊಂಡನಂತೆ.

ಮತ್ತೂ ಒಂದು ವೃತ್ತಾಂತವು ಹೀಗಿರುವುದು. ಮೊರಿಯ ಎಂದರೆ ಮಯೂರರಘರದ ರಾಣಿಯು ತನ್ನ ಗಂಡನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಂಹೃತನಾದೊಡನೆ, ಗರ್ಭಾರ್ಥಕನನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ತನ್ನ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಪುಷ್ಪಪುರಗೆ ಓಡಿಹೋದಳಂತೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮಾರುವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಜೀವಿಸಿಕೊಂಡಿರು

ತ್ತ ಮಗನನ್ನು ಪಡೆದಳು. ದೇವತೆಗಳೇ ರಕ್ಷಿಸಲಿ! ಎಂದು ಆ ಶಿಶುವನ್ನು ಒಂದು ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ದನಕರುಗಳ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಹತ್ತಿರ ಇರಿಸಿಹೋದಳು. ಆಗ ಚಂಡನೆಂಬ ಒಂದು ಎತ್ತು ಕಂಬಳಿಯ ಹತ್ತಿರ ನಿಂತು ಮಗುವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ದನಕಾಯುವವನು ಅವನಿಗೆ ಚಂಡಗುಪ್ತನೆಂಬ ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಕಾಪಾಡಿದನು. ಚಂಡಗುಪ್ತನೆಂಬ ಹೆಸರು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೆಂಬ ಹೆಸರಾಗಿ ಮಾರ್ಪಾಡುಹೊಂದಿತಂತೆ. ನೋರಿಯರು ಪಿಪ್ಪಿಲೀವನದ ಹತ್ತಿರನಿರುವವರೆಂದು ಬೌದ್ಧಜೈನರ ವಾರ್ತೆಯಾಗಿರುವುದು. ಸ್ವಾಟ್ ಎಂಬ ಹಳುವುಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ “ನೋರಾ” ಎಂಬ ಒಂದು ಕಣಿವೆಯಿದೆ ಎಂದು ವಾಡ್ಡಿಲ್‌ರವರು ಹೇಳಿ, ಈ ಹೆಸರು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಔತ್ತರಜನ್ಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿರುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುವರು.

ಬೌದ್ಧಚರಿತ್ರೆಗಳು ಗ್ರೀಕು ಇತಿಹಾಸಗಳೊಡನೆ ಅಧಿಕ ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳ ಕಥನದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಬೌದ್ಧಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ:—

ಚಾಣಕ್ಯನು ಗೊಲ್ಲನಿಗೆ ಕ್ರಯವಿತ್ತು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಂಡು ಆತನಿಗೆ ಯುಕ್ತವಾದ ಕ್ಷಾತ್ರವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಯೌವನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಲೇ ತನ್ನ ಹತ್ತಿರ ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ವೇತನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಸೇನೆಯನ್ನು ಆತನ ವಶಮಾಡಲು, ಆತನು ಪಾಟಲೀಪುರದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದನು. ಆದರೆ ಈ ಅಭಿಯೋಗವು ವ್ಯರ್ಥವಾಯಿತು. ಹೀಗಾಗಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಪಂಜಾಬಿಗೆ ಓಡಿಹೋದನು.

ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಕಥೆಯಿದೆ. ಚಾಣಕ್ಯನು ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಗುಪ್ತಧನದಿಂದ ಸೇನೆಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ನಂದನಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಾಗಿ, ಮೊದಲು ಅಪಜಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಆಗ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ಕರೆದು: “ಯುದ್ಧದಿಂದ ಲಾಭವಿಲ್ಲ. ಗುಪ್ತಚಾರರಾಗಿ ಜನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ನೋದಲು ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳೋಣ”—ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತಚಾರರಾಗಿ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂದು ದಿನ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗನು, ತಾಯಿಯು ತನಗೊಂದು ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಡಲು, ಅದರ ನಡುಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಂದು ಸುತ್ತಲಿರುವ ಭಾಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಮತ್ತೊಂದು ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಡೆಂದು ಕೇಳಲು, ತಾಯಿಯು: “ಎಲೋ ಹುಚ್ಚಾ! ಸುತ್ತಲಿರುವ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನೋದಲು ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ನೊತ್ತನೋ

ದಲು ರಾಜಧಾನಿಯ ಮೇಲೆಯೇ ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದು ಓಡಿಹೋದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಂತೆ ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ತಿಂದೆಯಲ್ಲವೇ?"—ಎಂದು ಅಣಕಿಸಿದಳು. ಸಮೀಪಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಮಾರುವೇಷದಿಂದಿದ್ದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ನೊದಲು ಸಾಮಂತರಾಜರನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯತ್ನಮಾಡಿದನು, ಮತ್ತು ಒಬ್ಬ ಬೆಸ್ತರವನಿಗೆ ಲಂಚವಿತ್ತು ಗಂಗಾನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟಿದ್ದ ಸಂಚನಿಧಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದನು.

ಮಾಕ್ಸ್ ಮುಲ್ಲರವರ ಕಥೆ.

ಉತ್ತರವಿಹಾರದ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳ ಕಥೆಗಳಿಂದ ತೆಗೆದು ಮಾಕ್ಸ್ ಮುಲ್ಲರವರು ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಗ್ರಂಥಾವಳಯ ಚರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಲೀಲೆ ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು; ತಕ್ಷಶಿಲಾವಾಸಿಯಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಬ್ಬನಿದ್ದನು. ಆತನ ಹೆಸರು ಚಾಣಕ್ಯ. ಪಾಟಿಲೀಪುರದಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಚಾಣಕ್ಯನು ಹೇಗೋ ನಂದನ ಆಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದನು. ಆಗ ನಂದನು ಭಟರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಆತನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಆಜ್ಞೆಯಿತ್ತನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಚಾಣಕ್ಯನು ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಲೇ ತನ್ನ ಉಟ್ಟಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸಡಲಿಸಿ ಬಿಸುಟು, ನಗ್ನನಾಗಿ ಅಜೀವಕ ವೇಷವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು, ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡುಹೋಗಿ ನಗರದಲ್ಲಿ ವಿಜನವಾಗಿದ್ದ ಸಂಭಾರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಪರ್ವತರಾಜಕುಮಾರನ ಪರಿವಾರವನ್ನು ಸಂಧಿಸಿ ವಿಂಧ್ಯವನ್ನು ಸೇರಿದನು. ವೃಷಭರಕ್ಷಿತನಾದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಅಲ್ಲಿ ಹಸುಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಹುಡುಗನ ಶುಭಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ದನಕಾಯುವನನಿಗೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕಾಹಸಣಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ ಚಾಣಕ್ಯನು ಆ ಹುಡುಗನನ್ನು ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಂಡು, ಅವನ ಕತ್ತಿಗೆ ಲಕ್ಷಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಭಂಗಾರದ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಇದ್ದ ಒಂದು ಕಂಬಳಿಯದಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನು. ಒಂದು ದಿನ ಆ ಬಾಲಕರಿಬ್ಬರೂ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಕನಸನ್ನು ಕಂಡರಂತೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಪಾರ್ವತನನ್ನು ಕರೆದು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕತ್ತಿನ ದಾರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸದೆಯೂ ಎಳೆಯದೆಯೂ, ಆತನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸದೆಯೂ ತಾರೆಂದು ಹೇಳಲು ಪಾರ್ವತನು ಕಯ್ಯಲಾಗದೆ ಬಂದನು. ಮರುದಿನ ಪಾರ್ವತನು ನಿದ್ದೆಹೋಗುವಾಗ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ಕರೆದು ಅದರಂತೆಯೇ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಲು, ಅವನು ಕಯ್ಯ ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಪಾರ್ವತನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ದಾರವನ್ನು ತಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಿದನಂತೆ, ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ಯೋಗಪುರುಷನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ, ಅಂದಿನಿಂದ ಏಳು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತವಿದ್ಯಾವಿಚಾರದನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು.

ಗ್ರೀಕರ ಲೇಖನಗಳು.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮಗಧರಾಜನ ಕೋಶಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ಪಾಟಲೀಪುರದಿಂದ ತಕ್ಷಶಿಲಾಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ, ಎಂದರೆ ಪಂಜಾಬುದೇಶಕ್ಕೆ ಓಡಿ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಅದುವರೆಗೂ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದ ಗ್ರೀಕರನ್ನು ಓಡಿಸಿ, ಬಳಿಕ ನಂದರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಮಗಧರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು.

ಕಥಾನಕಗಳ ಸಮನ್ವಯವು.

ಹೀಗೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಜನನವನ್ನು ಕುರಿತು—ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯ ಮೊಮ್ಮಗನೆಂದು ಒಂದು ಕಥೆ; ಧನನಂದನಿಗೆ ಮುರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಕಥೆ; ಮಯೂರದೇಶದ ರಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಚಾಣಕ್ಯನಿಂದ ಕ್ರಯಕ್ರೀತನೆಂದು ಬೇರೊಂದು ಕಥೆ; ಆ ರಾಣಿಯು ಹೆತ್ತು, ಹಸುಗಳ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಹೋಗಲು, ಗೊಲ್ಲರವನು ಕಾಪಾಡಿ ಚಾಣಕ್ಯನಿಗೆ ಮಾರಿದ ಶಿಶುವೆಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಥೆ; ಮೋರಿ ಎಂಬ ರಾಣಿಯು ಮಾರುವೇಷದಿಂದ ಪುಷ್ಪಪುರದಲ್ಲಿ ಮಗುವನ್ನು ಹೆತ್ತು ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿಡಲು, ಚಂಡನೆಂಬ ಎತ್ತು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದುದರಿಂದ, ದನಕಾಯುವವನಿಂದ ಚಂಡಗುಪ್ತನೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬಾಲಕನೆಂದು ಐದನೆಯ ಕಥೆ, ಪರ್ವತರಾಜಪುತ್ರನೊಡನೆ ಪಾಟಲೀಪುರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿ, ವಿಂಧ್ಯಪ್ರಾಂತದ ಒಂದು ಗೊಲ್ಲರ ಪಾಳಯದಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಬಾಲಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಸರಿಪ್ರಾಯದ ಗೋಪಾಲಬಾಲರೊಡನೆ ರಾಜಮಂತ್ರಿಗಳಾವಾಡುತ್ತಲಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಅವನು ಕುಲೀನಸಂಭವನೆಂದು ಚಾಣಕ್ಯನು ಊಹಿಸಿ, ಆ ಬಾಲಕನನ್ನು ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಂಡುಕೊಂಡನೆಂಬುದು ಆರನೆಯ ಕಥೆ. ಹೀಗಾದುದರಿಂದ ಆತನು ಇಂತಹ ಕುಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿದವನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಅಶಕ್ಯವೇ ಸರಿ. ಮುದ್ರಾರಾಕ್ಷಸದಲ್ಲಿ ಆತನು ವೃಷಲನೆಂದು ಎಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು. ಚಾಣಕ್ಯನು ಆತನನ್ನು ಹಿಂದಣಿಂದ ವೃಷಲನೆಂದು ಹೇಳುವನು. ಇದಿರಲ್ಲಿಯೂ ವೃಷಲನೆನ್ನುತ್ತಿರುವನು. ಜಾತಿವಿವೇಕದಲ್ಲಿ ವೃಷಲನೆಂದರೆ ನಾಪಿತನಿಗೆ ಶೂದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನೆಂದು ವಿವರಣೆ. ಮಹಾನಂದಿಯೆಂಬ ಶೈಶುನಾಗರ ಕೊನೆಯ ರಾಜನಿಗೆ ಶೂದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಪದ್ಮನು ಉದಯಿಸಿದನೆಂಬುದು ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧವು. ಪ್ಲೂಟಾರ್ಕನ ಮೂಲವಾಗಿ ಮಹಾನಂದಿಯು ನಾಪಿತನೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಮಹಾಪದ್ಮನಂದನೇ ವೃಷಲನಾದನು. ಆತನ ಮಗನೂ ವೃಷಲನೆಂದರೆ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೇ ಅಲ್ಲದೆ, ನಂದರೂ ವೃಷಲರಾದರು. ಮಿಕ್ಕ ಕಥೆಗಳೆಲ್ಲ

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ಕ್ಷತ್ರಿಯನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಮುದ್ರಾರಾಕ್ಷಸದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಗುಪ್ತ ವಿರಾಧಗುಪ್ತರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು; ಬಲಗುಪ್ತನು ಕ್ಷತ್ರಿಯನು. ಅದುದರಿಂದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಾರು? ಅನಂತರದ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತ ಎಂಬ ಹೆಸರು ವೈಶ್ಯರ ಬಿರುದಾಯಿತು.

ಇವಿಷ್ಟು ಕಥೆಗಳನ್ನೂ ಅಲೋಚಿಸಿ ನೋಡಿದಲ್ಲಿ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಮುರೆಯೆಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯ ಕುಮಾರನೆಂತಲೂ, ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿಯೇ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಹೀಡಿತನಾಗಿ ಸ್ವಗ್ರಾಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೂರದೇಶಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋದನೆಂದೂ, ಅಲ್ಲಿ ಚಾಣಕ್ಯನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಆತನ ಕುಟಿಲನೀತಿಸಹಾಯದಿಂದ ನಂದರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದನೆಂತಲೂ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಮೊದಲು ನಂದರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಮಗಧವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡನೋ? ಇಲ್ಲವೆ, ಗ್ರೀಕರನ್ನು ಓಡಿಸಿ ಪಂಜಾಬನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡನೋ? ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಚರಿತ್ರಸಾಧನಗಳಾವುವೂ ಇಲ್ಲ. ಆತನ ಜೀವಿತದಲ್ಲಿ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಮುಖ್ಯ ದಿಗ್ವಿಜಯಗಳು ಎರಡು—ಒಂದು ಮಗಧವನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿದುದು; ಎರಡನೆಯದು ಗ್ರೀಕರನ್ನೊಡಿಸಿದುದು. ಮೊದಲನೆಯದು ನಮ್ಮ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮುದ್ರಾರಾಕ್ಷಸವೆಂಬ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಸಂಗತಿಯಾದ ಗ್ರೀಕರ ಪರಾಭವವನ್ನು ಕುರಿತ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಅವರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮೂಲಕವೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಚರಿತ್ರಾಂಶಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಎರಡು ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವುವು.

ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಕರಣ.

ಮಗಧರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುವುದು.

ಮಹಾಪದ್ಮನಂದನ ವಾರ್ಧಕದಲ್ಲಿ ರಾಜಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಆತನ ಎಂಟು ಮಂದಿ ಮಕ್ಕಳೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಗರ್ವಾಂಧರು. ಮಂತ್ರಿಶ್ರೇಷ್ಠನೂ, ಅನನ್ಯಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿ ಭೂಷಿತನೂ, ಆದ ಅಮಾತ್ಯ ರಾಕ್ಷಸನ ಬೋಧಿಗಳನ್ನು ಕೇಳದೆ, ಅವರು ಚಾಣಕ್ಯನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದೂ, ಆತನು ನಂದರಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಂಹರಿಸುವನೆಂತಲೂ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ ಪಟ್ಟ

ವನ್ನು ಕಟ್ಟುವನೆಂತಲೂ ಈ ಎರಡುಕಾರ್ಯಗಳಾದಲ್ಲದೆ ಜುಟ್ಟನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದುದೂ ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಹಾಗೆ ಎರಡು ಶಸಥಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಮಾರ್ಯನನ್ನು ತನ್ನ ಹಿಂದೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದನು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಚಾಣಕ್ಯನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ನೇಹಿತನಾದ ಒಬ್ಬನು ವಾಸವಾಗಿದ್ದನು. ಈತನ ಹೆಸರು ಇಂದುಶರ್ಮ. ಈತನೂ ಚಾಣಕ್ಯನೂ ಒಬ್ಬ ಗುರುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿತವರು. ಇಂದುಶರ್ಮನು ಶುಕ್ರನೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಜ್ಯೋತಿಶ್ಯಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಉದ್ಭಂಡವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು. ಚಾಣಕ್ಯನು ಆತನ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ ಆತಿಥ್ಯವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ, ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ನಂದತೀರಸ್ಕಾರಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಿಸಿ ಆತನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಕೋರಿದನು.

ಆ ಮೇಲೆ ಇಂದುಶರ್ಮನು ತಾನು ಕ್ಷಪಣಕವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ನಂದಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹವಿಶ್ವಾಸಗಳು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ನಟಿಸುತ್ತ, ಗಟ್ಟಿಗರಾಗಿ ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಚಾರರನ್ನಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿ, ತನಗೆ ತಿಳಿದ ವರ್ತಮಾನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಚಾಣಕ್ಯನಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತ, ದೇಶಕಾಲಪಾತ್ರಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದನು.

ನಂದಸಂಹಾರವು.

ಅನಂತರ ಚಾಣಕ್ಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತರು ಪರ್ವತರಾಜನ ನಗರಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಪರ್ವತರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಷಶಿಲೆಯು ರಾಜಧಾನಿಯೆಂದು ಕೆಲವರು ಎನ್ನುತ್ತಿರುವರು. ಆದರೂ ರಾಜನಿಗೆ ಸಿಂಹಳದೇಶಾಧಿಪನೆಂತಲೂ ಹೆಸರಿರುವುದರಿಂದ ಸೀಮಲಾ ಎಂಬ ಪುರದಲ್ಲಿ ಆತನು ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಚಾಣಕ್ಯನು ಪರ್ವತರಾಜನ ಸನ್ನಿಧಿಯನ್ನು ಸೇರಿ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನು. ಪರ್ವತರಾಜನಿಗೂ ಮಗಧರಾಜನಿಗೂ ಬದ್ಧವೈರವಿದ್ದಿತು. ಆದರೂ ವಂಚಕನಾಗಿ ಮಿತ್ರನಂತೆಯೇ ಅಭಿನಯಿಸುವವನೂ ದಂಡಯಾತ್ರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸಮಯವನ್ನಿ ದಿರುನೋಡುತ್ತಿದ್ದವನೂ ಆದ ಆ ಅರಸನು ಚಾಣಕ್ಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತರ ವ್ಯಾಜದಿಂದ ತನ್ನ ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಬಹುದಾದ ಸಮಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ತನ್ನ ಮತ್ತು ಹಗೆಯ ಬಲಾಬಲ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಆಲೋಚಿಸುತ್ತ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನೀಯದೆ ಇದ್ದನು. ಆದರೆ ಚಾಣಕ್ಯನು ಗಟ್ಟಿಗ

ನಾದುದರಿಂದ ಆತನ ಆಲೋಚನೆಗಳನ್ನು ಊಹಿಸಿಕೊಂಡು ಆತನ ಸಂಶಯಗಳು ನಶಿಸುವಂತೆ ತಕ್ಕ ಮಂತ್ರತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ನಂದರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಭಾಗವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವಂತೆ ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಕೊನೆಗೆ ಆತನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದನು. ಪರ್ವತರಾಜನೊಡನೆ ಆತನ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಶಕ, ಯವನ, ಕಿರಾತ, ಕಾಂಭೋಜ, ಪಾರಸೀಕ, ಬಾಹ್ಲಿಕ ರಾಜಪ್ರಭೃತಿಗಳು ಹೊರಟುಬಂದರು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಂತಸೀಮೆಗಳಿಂದ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದ ಮ್ಲೇಚ್ಛಬಲಗಳು ಬಹು ಸಂಖ್ಯಾಕವಾಗಿಯೂ ಶೌರ್ಯವೀರ್ಯಧೈರ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದುವು.

ಚಾಣಕ್ಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತರ ಆಲೋಚನೆಯಂತೆ ಮ್ಲೇಚ್ಛಬಲಗಳು ಎರಡು ಭಾಗಗಳಾಗಿ, ಒಂದು ಭಾಗವು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಗಂಡಕೀಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಸೇರಿ ಪಾಟಲೀಪುರವನ್ನು ಮುತ್ತಿಹೋಗಲು, ಪರ್ವತರಾಜನಿಂದ ನಡೆಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮೂಲಬಲವು ಗಂಗಾಶೋಣಾ ಸಂಗಮದ ಕಡೆಗೆ ನಡೆಯಿತು. ನಂದರು ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಸರಯೂಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುವಿಗಾಗಿ ಕಾದಿರಲು, ಇಂದುಶರ್ಮನು ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ನಂದರನ್ನು ಸೈನ್ಯದಿಂದ ಹೊರಚ್ಚು ಮಾಡಿ, ಚಾಣಕ್ಯನ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಈತನು ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಂಡನು,

ಮಂತ್ರಿ ರಾಕ್ಷಸನು,

ನಂದಮಂತ್ರಿಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಮುಖನೂ, ಪ್ರಚಂಡಧೀದೋರ್ಬಲಸಂಪನ್ನನೂ ಆದ ರಾಕ್ಷಸನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಒಬ್ಬ ಮಂತ್ರಿಯಿದ್ದನು. ರಾಜ್ಯನಿರ್ವಹಣ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಸಮಾನರಾದವರು ಯಾರೂ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದುದರಿಂದ, ಅಂತಹ ಅಮಾನುಷ ಪ್ರಜ್ಞಾಶೌರ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ರಾಕ್ಷಸನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇದ್ದನು. ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಪರಾಯಣನಾದ ಈತನು ತನ್ನ ಅನುಪಮ ಸಾಹಸಗಳಿಂದ ಮೈರಿಗಳ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ನೋಯಿಸಿ, ನಂದರ ಶ್ಲಾಘನೆಯನ್ನು ಪಡೆದನಾದರೂ ನಂದನಾಶವೃತ್ತಾಂತವೂ ಸೇನೆಗಳೆಲ್ಲ ಹಬ್ಬುತ್ತಲೇ ಪರ್ವತರಾಜನ ಬಲಕ್ಕೆ ಉತ್ಸಾಹಾಧಿಕೃತ್ವೂ, ಪಾಟಲೀಪುರದ ಬಲಕ್ಕೆ ದೈನ್ಯಾಧಿಕೃತ್ವೂ, ರಾಕ್ಷಸನಿಗೆ ಶೋಕವಿಹ್ವಲತೆಯೂ ಉಂಟಾಯಿತು.

ನಂದಸಂಹಾರವಾದರೂ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಮಂತ್ರಿಯಾದ ರಾಕ್ಷಸನ ಪ್ರತಿಭಾವಿಶೇಷಕ್ಕೂ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಗೂ ಹೆದರಿ, ಪಾಟಲೀನಗರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಚಾಣಕ್ಯನು ತನ್ನ ಎರಡನೆಯ ಶಪಥವಾದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಆಲೋಚಿಸುತ್ತ ಪಾಟಲಿಪುರಪ್ರವೇಶ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದನು. ಆದುದರಿಂದ ಜಯವಾದ ರಾತ್ರಿ ಪಾರ್ವತೀಯ ಬಲಗಳು ಪುರಕ್ಕೆ ದೂರವಾಗಿ ತಿಬರಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಿದ್ದುವು.

ವಿಷಕನ್ಯಕೆ,

ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸನು, ಚಾಣಕ್ಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಪರ್ವತೇಶ್ವರಾದಿಗಳ ಸಂಹಾರವೇ ನಂದರಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ತರ್ಪಣವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡು, ಅದನ್ನು ಮುಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯದ್ಭೋಪಾಯವು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದುದರಿಂದ, ತಕ್ಕ ಮಾಯೋಪಾಯಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಮೀರಿ ಮಾಡಿದನು. ಅದರಲ್ಲಿ ನೊದಲನೆಯದು ವಿಷಕನ್ಯಾಪ್ರಯೋಗವು. ಚಿರಕಾಲದಿಂದಲೂ ರಾಕ್ಷಸನು ಒಂದು ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಸಾಕುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದನು. ಇವಳಿಗೆ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಲ್ಪಮಾನದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತ ಅಧಿಕಮಾನದ ಪರ್ಯಂತವೂ ಜೀರ್ಣವಾಗುವಂತೆ ವಿಷವನ್ನು ಕೊಡಿಸುತ್ತಲಿದ್ದನು. ಈ ಚಿಕ್ಕವಳು ಈಗ ನವಯುವತಿಯಾಗಿಯೂ ಜಗನ್ನೋಹನಾಂಗಿಯಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಳು. ಜೀವಸಿದ್ಧಿಯೆಂಬ ಹೆಸರಿಂದ ತನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಆಶ್ರಿತನಾಗಿಯೂ, ವಿಶ್ವಾಸಪಾತ್ರನಾಗಿಯೂ, ದೈವಜ್ಞ ಸೂತ್ರನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದ ಕ್ಷಪಣಕ ವೇಷಧಾರಿಯಾದ ಇಂದುಶರ್ಮನನ್ನು ಕರೆದು, ಆತನನ್ನು ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿ ಹೊಗಳಿ ಒಂದು ಸಂದೇಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ವಿಷಕನ್ಯಕೆಯನ್ನು ಆತನಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ, ತನ್ನ ಕ್ಷಮಾಪಣಾ ಸ್ವಾಗತಸೂಚಕವಾದ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಆ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವಂತೆ ತೇಳಿಕೊಂಡನು. ಅಂತಹ ಸಂದೇಶಮರ್ಪಣೆಗಳೊಡನೆ ಆ ಜೀವಸಿದ್ಧಿಯು ಚಾಣಕ್ಯನ ಸನ್ನಿಧಿಯನ್ನು ಸೇರಲು, ಈತನೂ ರಾಕ್ಷಸಾಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಊಹಿಸಿ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ ಸರಸ್ವೀಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಪರ್ವತೇಶ್ವರನ ಸವಾಗಮಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ ಉಪಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು. ಆಗ ಬುದ್ಧಿಹೀನನೂ, ಕಾಮಾತುರನೂ ಆದ ಆ ಪರ್ವತೇಶ್ವರನು ಆ ಕನ್ಯಕೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ವಿಷಸ್ಪೃಷ್ಟನಾಗಿ ಮೃತಿಯಾದನು. ಹೀಗೆ ಚಾಣಕ್ಯನು ಈ ಯುಕ್ತಿ

ಯಿಂದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರೊಡನೆ ನಂದರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧವನ್ನು ಕೇಳದ ಹಾಗೆ ಪರ್ವತೇಶ್ವರನನ್ನೂ ಸಂಹರಿಸಿದನು.

ಬಾಗುರಾಯಣನು.

ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗನ ಹೆಸರು ಮಲಯಕೇತು. ತಂದೆಯ ಮರಣದಿಂದ ಭೀತನಾಗಿದ್ದ ಮಲಯಕೇತುವಿನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ನಂದಸೇನಾಪತಿಯಾದ ಬಾಗುರಾಯಣನು ಬಂದು, ಪರ್ವತರಾಜನು ಚಾಣಕ್ಯನಿಂದಲೇ ಹತನಾದನೆಂತಲೂ ಮಲಯಕೇತುವು ಕೂಡಲೇ ಸ್ವದೇಶಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಅವನನ್ನೂ, ಅರ್ಧರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ಸೆಳಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಚಿಸಿದ ಚಾಣಕ್ಯನಿಂದ ಕೊಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂತಲೂ ಹೇಳಿ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಚಾಣಕ್ಯರ ಮೇಲೆ ತನಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದುದರಿಂದಲೂ ಮಲಯಕೇತುವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸುವೆನೆಂತಲೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಬಂದಂತೆ ತಿಳಿಸಿ, ಆತನ ಹತ್ತಿರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಪರವಾಗಿ ಮಲಯಕೇತುವನ್ನು ವಂಚಿಸಿದನು. ಮಲಯಕೇತುವು ಆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನಂಬಿದನು. ಬಾಗುರಾಯಣನೂ ಅದರಂತೆಯೇ ನಡೆಯುತ್ತ ಮಲಯಕೇತುವನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಪರ್ವತರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸೇರಿ ಆತನಿಗೆ ಅನಾತ್ಯನಾಗಿದ್ದನು.

ರಾಕ್ಷಸನ ನಾಯೋಪಾಯಗಳು.

ಹೀಗೆ ಪರ್ವತರಾಜನು ಸತ್ತು, ಮಲಯಕೇತುವು ಓಡಿಹೋಗಲು, ಚಾಣಕ್ಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತರು ಪಾಟಲೀಪುರವನ್ನು ಜಯಭೋಷದೊಡನೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು. ರಾಕ್ಷಸನು ಅದಕ್ಕೊಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತೆ ಅಭಿನಯಿಸುತ್ತ, ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಸೈನ್ಯಗಳ ನೋಲೆ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ, ಅನೇಕ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು ನಂದಪಕ್ಷವೇ ಜಯಿಸಿದಂತೆ ಜಯಭೇರಿಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯಿಸಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಆತಂಕ ಪಡಿಸಿದನು. ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಿಟ್ಟಲ್ಲಿ, ಸ್ವೀಕೃತಪುತ್ರನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ನಂದವಂಶವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬಹುದೆಂದೆಣಿಸಿ, ಆತನನ್ನು ಸುರಂಗಮಾರ್ಗವಾಗಿ ನಗರದಿಂದ ಕಳುಹಿಸಿ, ತಪೋವನದಲ್ಲಿ ಇರತಕ್ಕುದೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಣಸಖನಾದ

ಚಂದನದಾಸನ ವಶದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನೂ ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಗೋಪ್ಯವಾಗಿಸಿದನು. ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಸ್ಥನಾದ ಶಕಟದಾಸನ ವಶದಲ್ಲಿ ರಹಸ್ಯವಾದ ಧನಕೋಶಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನಂದಪಕ್ಷಬಲಕ್ಕಾಗಿ ಯುಕ್ತರೀತಿಯಿಂದ ವ್ಯಯ ಮಾಡಹೇಳಿದನು. ಸೂತ್ರಧಾರನಾದ ದಾರುವರ್ಮನನ್ನು ಕರೆದು, ರಾಜಭವನದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ಕನಕತೋರಣಾದಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಯಂತ್ರವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ ಸೆಡಲಿಸಿ, ಅವನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ತಳ್ಳಿಸಿ, ಕೊಲ್ಲಲು ಆತನನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿದನು. ಸಟ್ಟದಾನೆಯ ಮಾವಟಗನಾದ ಬರ್ಬರಕನನ್ನು ಕರೆದು, ಸವಾರಿ ಹೋಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಅನುವಾದ ಸಮಯನೋಡಿ ಕನಕದಂಡದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿರಿದು ಹಿಂದಿರುವ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ತಿವಿದು ಕೊಲ್ಲೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ರಾಜವೈದ್ಯನಾದ ಅಭಯದತ್ತನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ, ಯೋಗಚೂರ್ಣವನ್ನು ಕಲಸಿದ ಔಷಧದಿಂದ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಮರಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳೆಂದು ಪ್ರೇರಿಸಿದನು. ರಾಜಶಯನಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ಪ್ರಮೋದಕನನ್ನು ಕರೆದು, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಮೈಮರೆತು ನಿದ್ರೆಹೋಗುವಾಗ ಸಾಣೆಹಿಡಿದ ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಹರಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದನು. ರಾಜಗೃಹದ ಒಳಗೋಡೆಯ ಸುರಂಗದಲ್ಲಿ ಬೀಭತ್ಸಕಾದಿ ಘಾತುಕಸಮೂಹವನ್ನು ಕಾದಿರುವಂತೆ ಹೇಳಿ, ನಿದ್ರೆಹೋಗುವಾಗ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ಹೊಡೆದು ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ರಾಕ್ಷಸನು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಸಂದಿಗ್ಧ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅತಿ ಚತುರನಾದ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ದಾರು ಫಲಕಾರಿಯಾಗದೆ ಹೋಯಿತು.

ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯು ತಪೋವನಕ್ಕೆ ಹೋದುದನ್ನು ಕೇಳಿ, ಚಾಣಕ್ಯನು ನಂಬುಗೆಯುಳ್ಳಘಾತುಕರನ್ನು ಕರೆದು ಆತನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ವಿಷಕನ್ಯೆಯ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾದ ಪರ್ವತರಾಜನ ಮರಣವನ್ನೂ, ಚಾಣಕ್ಯಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯು ಮರಣಹೊಂದಿದುದನ್ನೂ ಕೇಳಿ, ರಾಕ್ಷಸನು ತಾನನ್ನು ಪಾಟಲೀಪುರದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲಾಗದೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಸುರಂಗವಾರ್ಗವಾಗಿ ನಗರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರ್ವತರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಮಲಯಕೇತುವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ, ತನಗೆ ನಂದರಲ್ಲಿರುವಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ಮೃತರಾದ ನಂದರಿಗಾಗಿ ತನ್ನ ತರ್ಪಣಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ಬಿಚ್ಚಿ ಹೇಳಿದನು. ಪರ್ವತೇಶ್ವರನಿಗೆ, ಉಚಿತ ತರ್ಪಣವನ್ನು ಶತ್ರು ಸಂಹಾರರೂಪದಿಂದ ಮಲಯಕೇತುವು ಆಚರಿಸತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೋಧಿಸಿದನು. ರಾಕ್ಷಸನಂತಹ ಅನಾತ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠನು ಜತಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ತನಗೆ ತಪ್ಪದೆ

ಜಯವುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಮಲಯಕೇತುವು ತನ್ನ ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಆತನಿಗೆ ಶಕ, ಗಾಂಧಾರ, ಯವನ, ಕಶ, ಚೀನ ಹೊಣ, ಕೌಲೂತಾದಿ ರಾಜರು ಸಹಾಯಕರಾದರು.

ಚಾಣಕನ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು.

ಚಾಣಕನು ಈ ವಿನೋದಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದನೇ? ಇಲ್ಲ. ರಾಕ್ಷಸನ ಪ್ರಯತ್ನಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಚಾರರಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಆತನ ಮಾಯೋಪಾಯಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪ್ರತಿಮಾಯೋಪಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ ಯಾವಬಾಧೆಯೂ ತಟ್ಟದಂತೆ ಕಾಪಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ತನ್ನ ಪರಮಮಿತ್ರನಾದ ಪರ್ವತರಾಜನ ಮರಣಕ್ಕಾಗಿ, ರಾಕ್ಷಸನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ವಿಷಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕರೆತಂದನೆಂದು ದೂರುಹೊರಿಸಿ ಜೀವಿಸಿದ್ದಿಯನ್ನು ಊರಿನಿಂದ ಗಡಿಪಾರುಮಾಡಿಸಿದನು. ಇದರಿಂದ ತಿರುಗಿಯೂ ಜೀವಿಸಿದ್ದಿಗೆ ರಾಕ್ಷಸನ ಆಶ್ರಯವು ದೊರೆಯುವದಕ್ಕೂ, ಹೀಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಪರವಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ ರಾಕ್ಷಸಮಲಯಕೇತುಗಳಿಗೆ ವೈರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಎಡೆದೊರಕಿತು. ಮತ್ತು ಈ ಉಪಾಯದಿಂದ ಪರ್ವತರಾಜನ ಸವಿಾಸಕ್ಕೆ ವಿಷಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದವನು ಚಾಣಕನೆಂಬ ಅಸವಾದವು ತೊಲಗಿ, ಆ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ರಾಕ್ಷಸನೇ ಕಳುಹಿಸಿದನೆಂಬ ಅಸವಾದವು ಹುಟ್ಟಿತು.

ಚಾಣಕನು, ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲೆಲ್ಲ ತನ್ನ ಚಾರರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ, ನಂದಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳು ಯಾರು ಯಾರು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿರುವರೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಒಬ್ಬ ಚಾರನ ಮುಖಾಂತರ ಅನಾತ್ಯರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಂಡಿರುಮಕ್ಕಳು ಪಾಟಲೀಪುರದಲ್ಲಿಯೇ ಒಬ್ಬ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವರೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ರಾಕ್ಷಸನ ಕಯ್ಯ ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಕೂಡ ಸಂಪಾದಿಸಿದನು. ಆ ಮುದ್ರಿಕೆಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಆತನು ಕೆಲವು ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಮಲಯಕೇತುವಿಗೂ ರಾಕ್ಷಸನಿಗೂ ವೈರವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಅವರು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುವುದನ್ನು ವ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ರಾಕ್ಷಸನು ಮಾಡಿದ ಪರಶಿಕ್ಷಣೋಪಾಯಗಳೆಲ್ಲ ಚಾಣಕನು ತಕ್ಕ ಪ್ರತಿವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಲಿದ್ದನು. ನಂದಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಮೃತಿಯೊಂದಿದರೂ ಅವರಲ್ಲೆ

ಭಕ್ತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಅವರ ಶತ್ರುವಾದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಸಂಹರಿಸಿ, ತೀರಿಕೊಂಡ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದ ಅನಾತ್ಯರಾಕ್ಷಸನು ಹಿಡಿದ ಹಟವನ್ನು ಬಿಡದಿದ್ದನು. ಚಾಣಕ್ಯನು ರಾಕ್ಷಸನ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ಅನಾತ್ಯರಾಕ್ಷಸನಂತಹ ಮಂತ್ರಿಯು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದಲ್ಲಿ, ಆತನು ಅಸಮಾನ್ಯ ವೈಭವಶಲಿಯಾಗುವನೆಂದು ತಿಳಿದು, ರಾಕ್ಷಸನಿಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಶಿಗಳನ್ನು ತೋರಿ ಚಾಣಕ್ಯನು ಅವನನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಣಿಸಿದರೂ, ಸಾಮಿಭಕ್ತಿಪರಾಯಣನಾದ ರಾಕ್ಷಸನು ಮಾತ್ರ ಒಳಬೀಳದೆ ಇದ್ದನು. ಆದರೂ ಕೊನೆಗೆ ಉಪಾಯಾಂತರಗಳಿಂದ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನೂ ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿರಲಿಲ್ಲ.

ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಚಂದನದಾಸನೆಂಬ ಸೆಟ್ಟಿಯು ಪಾಟಲೀಪುರದಲ್ಲಿದ್ದನು. ಆತನು ರಾಕ್ಷಸನ ಪರನು ಮಿತ್ರನು. ರಾಕ್ಷಸನು ಊರು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋಗುವಾಗ ತನ್ನ ಹೆಂಡಿರುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಈತನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟುಹೋದನು. ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಚಾಣಕ್ಯನು ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಂಡಿರುಮಕ್ಕಳನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಧೀನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಚಂದನದಾಸನನ್ನು ನಿರ್ಬಂಧಪಡಿಸಿದನು. ಆದರೂ ಅವನು ಮಿತ್ರದ್ರೋಹವನ್ನೆಂದಿಗೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಆತನಿಗೆ ಮರಣದಂಡನೆಯು ನಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಈ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿದು, ತನಗಾಗಿ ತನ್ನ ಮಿತ್ರನು ಕೊಲೆಗೆ ಈಡಾಗುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲವೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ರಾಕ್ಷಸನು ತನ್ನ ಪ್ರತಿ ಸ್ಪರ್ಧಿಯಾದ ಚಾಣಕ್ಯನ ಅಧೀನನಾಗಿ, ತನ್ನನ್ನು ಕೊಂದು ತನ್ನ ಮಿತ್ರನನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಕೋರಿದನು. ಆಗ “ನೀನು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಮಂತ್ರಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಮಿತ್ರನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವೆನು”—ಎಂದು ಚಾಣಕ್ಯನು ಹೇಳಲಾಗಿ ನಿಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ರಾಕ್ಷಸನು ಇದಕ್ಕೊಪ್ಪಿಕೊಂಡನು.

ಈ ಸಮಾಚಾರವೆಲ್ಲವೂ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೨ನೆಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರಬಹುದು. ಅನಾತ್ಯರಾಕ್ಷಸನ ಸಹಾಯದಿಂದಲೂ, ಚಾಣಕ್ಯನ ಮಂತ್ರ ಸಹಾಯದಿಂದಲೂ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಅರಿಭಂಜಕನಾಗಿ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಭರತ ಋಷಿಗಳೆಲ್ಲ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದುದೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತದ ಆಚೆಗಿರುವ ದೇಶವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿದನು.

ಚರಿತ್ರಾಂಶಗಳು.

ಚಾಣಕ್ಯನು ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡಾಗಲೇ ಮಲಯಕೇತುವನ್ನೂ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಸಾಮಂತರಾಜನಾಗಿರುವಂತೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಅವನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಈ ಮಲಯಕೇತುವು ಯಾರಾಗಿರಬಹುದು? ಈತನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದ ಮೈಚ್ಛ, ಯವನ, ಕಾಂಭೋಜಾದಿ ಸೈನ್ಯಗಳೆಂದರೆ, ಯಾವುವು? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಹಲವು ಪಂಡಿತರು ಹಲವು ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತಿರುವರು. ಮಲಯಕೇತುವಿನ ತಂದೆಯು ಪರ್ವತರಾಜನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ಹಿಮಾಲಯ ಗಿರಿಕಂದರ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುವನೆಂದು ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿದ ಸೈನ್ಯಗಳು ಗ್ರೀಕ ಸೈನ್ಯಗಳೆಂದು ಕೆಲವು ಬರೋಪ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಆದರೂ ಗ್ರೀಕ ಚರಿತ್ರಕಾರರೆಲ್ಲ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ ಗ್ರೀಕ ಸೈನ್ಯಗಳು ಸಹಾಯಮಾಡಿದಂತೆ ಬರೆಯದಿರುವುದರಿಂದ ಮೇಲಣ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಕೀರ್ತಿಶೇಷರಾದ ಕಾಶೀನಾಥ ತ್ರ್ಯಂಬಕ ತೇಲಂಗರವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು. ಫಿಲಿಪ್ಪಾಸ್ ಎಂಬ ಗ್ರೀಕ್ ಕ್ಷಾತ್ರಪನನ್ನು ಹಿಂದೂಗಳು ಕೊಂದರೆಂದು ಕರ್ಟಿಯಸ್ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಬರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಕ್ಷಾತ್ರಪನೇ ಹಿಂದೂ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪರ್ವತರಾಜನೆಂಬ ಹೆಸರಿಂದ ವರ್ಣಿತನಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಯೋಚಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ತರುವಾಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಂದ ಸರಾಜಿತನಾಗಿ, ಆತನೊಡನೆ ಸಂಧಿಮಾಡಿಕೊಂಡ ಸೆಲ್ಯೂಕಸ್ ಎಂಬುವನೇ ಮಲಯಕೇತುವಾಗಿರಬಹುದಾದರೂ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತದ ಸಮುದ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ದರಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಾರ್ವತೀಯ ಜಾತಿಯವರನೇಕರು ಈಗಲೂ ವಾಸವಾಗಿರುವರು. ಅಂತಹವರು ಕೆಲವರು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ ಸಹಾಯವಾಗಿ ಬಂದಿರಬಹುದು. ಆಗ ಆ ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರೀಕರೂ ಕೆಲವರು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅವರು ಕೂಡ ಈ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಕರಣ.

ಗ್ರೀಕರೊಡನೆ ಯುದ್ಧ.

ಚೆಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಅಪರಿಮಿತ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾಗಿ ಅದುವರೆಗೆ ಪಂಜಾಬದೇಶವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದ್ದ ಗ್ರೀಕಸೈನ್ಯಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ಓಡಿಸಿ ಹೊರಡಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಆದರೆ ಈ ಕಥಾಭಾಗವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದರ ಮೊದಲು ಗ್ರೀಕರೆಂದರಾರು? ಅವರು ಈ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಬಂದರು? ಎಂಬುದನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಸಿಂಧುನದಿಗೆ ಆಚೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸುಲೇಮಾನ್ ಹಾಲಾಪರ್ವತಗಳ ಗಡಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ, ಒರಸೆಯಾಗಿ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಅಫಘಾನಿಸ್ತಾನ, ಬಲೂಚಿಸ್ತಾನ, ಪರ್ಷಿಯ, ಆಸಿಯದ ತುರ್ಕಿ, ಯುರೋಪಿನ ತುರ್ಕಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಭೂಭಾಗವೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಕಥೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಾರಸೀಕವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅಂತಹ ಪಾರಸೀಕಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮಮೇರೆಯಲ್ಲಿ ಮಕಡೋನಿಯವೆಂಬ ರಾಜ್ಯವಿದ್ದಿತು. ಗ್ರೀಸು ಈ ಮಕಡೋನಿಯಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿರುವ ದೇಶವು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರೇ ಗ್ರೀಕರು. ಹೀಗೆ ಗ್ರೀಕ ಮಕಡೋನಿಯದೇಶಗಳೂ, ಹಿಂದೂದೇಶಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದುದು ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಾರಸೀಕವೊಂದೇ. ಇದರಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಸಮುದ್ರದಿಂದ ಗೆಡ್ಡೋಸಿಯ, ಅರಕೋಸಿಯ, ಪರೋಪಮಿಶದ, ಬಾಕ್ಟ್ರಿಯಾನ, ಸಾಗ್ಡಿಯಾನಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದುವು. ಇವುಗಳೊಳಗೆ ಗೆಡ್ಡೋಸಿಯ, ಅರಕೋಸಿಯ, ಪರೋಪಮಿಶದಗಳು ಈಗಳಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಲೂಚಿಸ್ತಾನ, ಅಫಘಾನಿಸ್ತಾನಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿವೆ. ಬಾಕ್ಟ್ರಿಯಾನ, ಸಾಗ್ಡಿಯಾನಗಳು ಈಗ ಬೊಖಾರಾ, ಸಮರಖಂಡಗಳೆಂದೂ, ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಲೀಕನೆಂದೂ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಪರೋಪಮಿಶದ ಬಾಕ್ಟ್ರಿಯಾನಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಹಿಂದೂಕುಶಪರ್ವತಗಳೂ, ಬಾಕ್ಟ್ರಿಯಾನ ಸಾಗ್ಡಿಯಾನಗಳಿಗೆ ನಡುವೆ ಉಕ್ಷನದಿಯೂ ಇರುವುದು. ಸಾಗ್ಡಿಯಾನದೇಶಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಷನದಿಯೂ, ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಜರ್ಸಾರ್ಪಿಸ್ನದಿಯೂ ಹರಿಯುತ್ತಿವೆ. ಅರಕೋಸ್ಯಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಡ್ರಾಂಗಿಯಾನ, ಪರೋಪಮಿಶದಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಅರ್ರಯ, ಬಾಕ್ಟ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗಿಯಾನದೇಶಗಳೂ ಇವೆ. ಗೆಡ್ಡೋತಿಯದೇಶದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಮಾನಿಯ ಪೆರ್ಸಿದೇಶಗಳೂ, ಇವುಗಳ

ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಎಡಾರಿಯೂ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲ ಒರಸೆಯಾಗಿ ಪಾರ್ಥಿಯ, ಹುರ್ಕೇ ನಿಯದೇಶಗಳೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ, ಕಶ್ಯಪಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತಗಲುತ್ತವೆ. ಪಾರ್ಥಿಯ, ಹುರ್ಕೇನಿಯಗಳ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೂ ಕಶ್ಯಪಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕೆ ನಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದೇಶವೂ ಇದೆ, ಮಧ್ಯದೇಶದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಸೂಸಿಯಾನ ಎಂಬ ಸೀಮೆಯಿದೆ. ಈ ದೇಶಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕಲೆತು, ಈಗಿನ ಪರ್ಷಿಯದೇಶವಾಗುವುದು. ಇಂತಹ ದೇಶಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಟೈಗ್ರಿಸ್ ನದಿಯು ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿದೆ. ಟೈಗ್ರಿಸ್ ನದಿಯೊಡಲುಗೊಂಡು ಸಿಂಧುನದಿಯವರೆಗೂ, ಪಾರಸೀಕ ಅರಬಿಸಮುದ್ರಗಳೆಂದ ಮೊದಲು ಕಾಕಸ ಪರ್ವತಗಳು ಕಶ್ಯಪಸಮುದ್ರ, ಜಕ್ಸಾರ್ಟಿಸ್ ನದಿಯವರೆಗೂ, ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಭೂಭಾಗಕ್ಕೆ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಐರಾನ್ ಎಂದರೆ ಆರ್ಯವ ತ್ವವೆಂಬ ಹೆಸರು. ಈ ಆರ್ಯರೇ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರಜಾಧನಬಲಗಳಲ್ಲ ಪ್ರಬಲಿಸಿ, ನಾನಾ ದಿಗ್ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಇಂದಿಗೂ ಭೂತಲವಾಸಿಗಳಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಬುದ್ಧಿ ಭುಜಬಲಾಧ್ಯರಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಆಗಲಿ. ನಾವು ವಿಷಯವನ್ನು ಅನು ಸರಿಸೋಣ.

ಗ್ರೀಸುದೇಶಕ್ಕೂ ಹಿಂದೂದೇಶದ ಸಿಂಧೂನದಕ್ಕೂ ದೂರವು ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕುಸಾವಿರ ಮೈಲುಗಳಿರಬಹುದು. ಗ್ರೀಸ್ ದೇಶದವರನ್ನು ಗ್ರೀಕರೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಇವರನ್ನು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರು ಮೈಚ್ಚರೆಂತಲೂ, ಯವನರೆಂತಲೂ ಕರೆದಿರುವರು. ಈ ಪದಗಳಿಗೆ, ಓದುವವರು ಮಹಮ್ಮದೀಯರೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡ ಕೂಡದು. ಏಕೆಂದರೆ, ನಾವು ಈಗ ಬರೆಯುತ್ತಿರುವ ಕಥೆಯು ಮಹಮ್ಮದನು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ನಡೆದಿದೆ. ಈ ವೃತ್ತಾಂತವು ನಡೆದ ತರುವಾಯ ೯೦೦ ವರುಷಗಳಿಗೆ ಮಹಮ್ಮದನು ಹುಟ್ಟಿದನು. ಗ್ರೀಕರು ಮಹಾಬಲಾಧ್ಯರು. ಮಗಧ ದೇಶವನ್ನು ನಂದರು ಆಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಗ್ರೀಸುದೇಶವನ್ನು ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅಲಿಗ್ಜಾಂಡರನೆಂಬೊಬ್ಬ ಮಹಾವೀರನು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೩೬ರಲ್ಲಿ ಮಕಡೋನಿಯದೇಶದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವೆತ್ತಿದನು.

ಅಲಿಗ್ಜಾಂಡರನ ದಂಡಯಾತ್ರೆ.

ಈತನು ಅನೇಕ ದೇಶಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿ, ಪಾರಸೀಕದೇಶವನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ತರುವಾಯ, ಹಿಂದೂದೇಶದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದನು. ಈತನು

ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೨ನೇ ವರುಷದ ಮೇ ತಿಂಗಳ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೪ನೆಯ ಮೇಯವರೆಗೆ ಎಂದರೆ, ಮೂರು ವರುಷಗಳ ವರೆಗೆ ಪಂಜಾಬು ಸಿಂಧೂದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದನು. ಈತನಿಗೆ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ವಶರಾದ ದೊಡ್ಡ ರಾಜರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವನು ತಕ್ಷಶಿಲಾನಗರಾಧೀಶ್ವರನು. ತಕ್ಷಶಿಲಾರಾಜ್ಯವು ಸಿಂಧೂ, ಜೀಲಮ್‌ನದಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದಿದ್ದಿತು. ಬೌದ್ಧರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಕ್ಷಶಿಲಾನಗರವು ಸಕಲ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೂ ತವರು ಮನೆಯಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಸಿಂಧುನದಿಯ ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇಳಿದಿದ್ದಾಗಲೇ ತಕ್ಷಶಿಲಾರಾಜನಾದ ಅಂಭೀ ಎಂಬವನು ಏಳುನೂರು ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ, ಮೂವತ್ತು ಆನೆಗಳನ್ನೂ, ಮೂರುಸಾವಿರ ಬೆಳೆದ ಎತ್ತುಗಳನ್ನೂ, ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಕೊಬ್ಬಿದ ಟಗರುಗಳನ್ನೂ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನಿಗೆ ಶರಣಾಗತನಾದನು. ಹೀಗೆ ಪಂಜಾಬುದೇಶದ ಒಬ್ಬ ದೊಡ್ಡ ಅರಸನೇ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ವಶನಾದುದರಿಂದ, ಆತನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಅನೇಕ ದೇಶೀಯ ರಾಜರನ್ನು ಓಡಿಸಲು ಸಮರ್ಥನಾದನು.

ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಸಿಂಧುನದದ ಮೇಲೆ ಓಹಿಂದ್ ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಾಚೆಗೆ, ತೆಪ್ಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, ದಾಟಿ, ತಕ್ಷಶಿಲಾರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ರಾಜನಿಂದ ವಿಶೇಷ ಗೌರವವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಅವನು ತಕ್ಷಶಿಲಾಸೈನ್ಯಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಹಿಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪೋರಸನ ರಾಜ್ಯದಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದನು. ಜೀಲಂಚೀನಾಬ್‌ನದಿಗಳ ನಡುವೆ ಪೋರಸರೆಂಬ ಪೌರುಷಪ್ರಧಾನರು ಆಗ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಗ್ರೀಕಚರಿತ್ರಕಾರರು ಈ ರಾಜರುಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಪೋರಸ್ ಎಂಬದಾಗಿ ಬರೆದಿರುವರು. ಈ ಪದವು ಪೌರವಸದ ದ್ಯೋತಕವೆಂಬುದಾಗಿ ಕೆಲವರೂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಪದದ್ಯೋತಕವೆಂಬುದಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರೂ ಬರೆದಿರುವರು. ಅಂದಿನ ಪೌದವರಾಜನು ಹೂಣನಾದ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನನ್ನು ಜೀಲಮ್ ನದಿಯ ಹತ್ತಿರ ತನ್ನ ಚತುರಂಗಸೇನೆಯೊಡನೆ ಇದಿರಿಸಿದನು. ಈಗ ಚಿಲಿಯಾನ್‌ವಾಲಾ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಮೈದಾನಿಗೆ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿ ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಘೋರವಾದ ಯುದ್ಧವು ನಡೆಯಿತು. “ಮನೆಯ ಗುಟ್ಟು ಲಂಕೆಗೆ ಕೇಡು,” ಎಂಬಂತೆ ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತಕ್ಷಶಿಲಾರಾಜರು ತಮ್ಮ ಸ್ವದೇಶವನಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡುವ ಬದಲಾಗಿ ದೇಶಘ್ನರಾಗಿ ತಮ್ಮಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ಪಕ್ಷವಾಗಿ ಹೋರಾಡಿದರು. ಅದರಿಂದಲೂ, ಪುರುಷೋತ್ತಮನ ರಥಗಳು ನದಿಯತೀರದಲ್ಲಿ ಇಳಿಯಬಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ಅವನ ಆನೆಗಳು

ತಿರುಗಿಬಿದ್ದು ಆತನ ಸೈನ್ಯವನ್ನೇ ನಾಶಮಾಡಿಬಿಡಬಂದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ಸೈನ್ಯಗಳು ಪುರುಷೋತ್ತಮನ ಸೈನ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದು ಬಂದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಆತನಿಗೆ ಪರಾಭವವುಂಟಾಗಿ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನಿಗೆ ಜಯವುಂಟಾಯಿತು.

ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಪಂಜಾಬುದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಿಂಧುದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ವರುಷಗಳ ಕಾಲ ಇದ್ದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಪಂಜಾಬಿನಲ್ಲಿ ತಕ್ಷಶಿಲಾ (ಡೇರಿಷ ಹಾನ್) ನಿಕಾಯ (ಮಾಂಗ್); ದಕ್ಷಿಣಪಂಜಾಬಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡ್ರಿಯಾ (ವುಚ್); ಸಿಂಧುದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಾಟಲ (ಹೈದರಾಬಾದ್); ಎಂಬ ಸ್ಥಳಗಳ ರಾಜರನ್ನು ತನಗೆ ಅಧೀನರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಮತ್ತು ತನ್ನ ಸೈನ್ಯದ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದನು.

ಆತನಿಗೆ ಹಿಂದೂದೇಶವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಜಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ಕೋರಿಕೆಯಿದ್ದಿತಾದರೂ ಆತನ ಸೈನ್ಯಗಳು ಬೀಯಾಸ್ (ವಿಪಾಶ) ನದಿಯನ್ನು ದಾಟುವುದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತಿಸದೆ ತಿರುಗಿಬಿದ್ದು ಬಂದಿ. ಆತನು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೫ರಲ್ಲಿ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಹೀಗಾಗಿ ತಾನು ಪಂಜಾಬುದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿ ಆತನು ಹೊರಟು ಹೋದನು.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನನ್ನು ನೋಡುವುದು.

ಹೀಗೆ ನಮ್ಮ ಕಥಾನಾಯಕನಾದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಚಿಕ್ಕವನಾಗಿದ್ದಾಗ ಪಂಜಾಬುದೇಶವೆಲ್ಲವೂ ಗ್ರೀಕ್ ದೇಶದವರಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ನಂದವೈರನೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಪಾಟಲೀಪುರದಿಂದ ಓಡಿಹೋಗಿ ಪಂಜಾಬು ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ತಿರುಗುತ್ತ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಆತನನ್ನು ನೋಡಿದಂತೆಯೂ, ನಂದರು ಸರ್ವಜನವಿರೋಧಿಗಳಾದುದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಓಡಿಸಿ ಮಗಧವನ್ನಾಕ್ರಮಿಸುವುದು ಮಹಾಸುಲಭಕಾರ್ಯವೆಂದು ಗ್ರೀಕಯೋಧಶ್ರೇಷ್ಠನಿಗೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೂ, ಆವುದೋ ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನಿಗೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಮೇಲೆ ಆಗ್ರಹವುಂಟಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಾಜ್ಞಾಪಿಸಲು, ಅವನು ಪರ್ವತಪ್ರಾಂತಗಳಿಗೆ ಓಡಿಹೋದಂತೆಯೂ ಪುಲ್ಲಟಾರ್ಕನು ಬರೆದಿರುವನು. ಈ ಮಾತೇ ನಿಜವಾದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು

ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸನ್ನು ಮೀರದಾಗಲೇ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದನೆಂದು ನಾವು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಆದರೂ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನೊಡನೆ ಆತನಿಗೆ ಮನಸ್ತಾಪವುಂಟಾಗಲು ಕಾರಣವೇನೆಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಊಹಿಸಲಾರೆವು.

ಮೂರುಲಕ್ಷ ಸೈನ್ಯದ ವ್ಯೂಹಗಳನ್ನೂ, ಮಗಧಾಧೀಶನ ಏಕಚ್ಛತ್ರಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನೂ, ಮಹಾಪದ್ಮನ ಧನಜನಾದಿ ವೈಭವಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ೫೦,೦೦೦ ಸೈನ್ಯವೂ, ಧನಬಲವೂ, ಅಲ್ಪವಾಗಿ ತೋರಿತೇ? ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತರ ಪರಸ್ಪರ ಮರ್ಯಾದೋಪಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಬಂದಿತೇ? ಗಾಂಗೇಯಸೀಮೆಗೆ ಬಾರದೇ ಸ್ವದೇಶಪ್ರಯಾಣೋನ್ಮುಖನಾದ ಗ್ರೀಕವೀರನನ್ನು ನೋಡಿ ಮೌರ್ಯನು ಪರಿಹಾಸಮಾಡಿದನೇ? ಸಹಾಯವಿತ್ತು ಗಾಂಗೇಯಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡಬೇಕಾಗಿ ಕೋರಿದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಭವ್ಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸೆಂದು ಕೇಳಿದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಂಡನೇ? ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಸ್ವಸಾಮ್ಯತಾಗೌರವಭಾವಗಳಿಗೆ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಹೋದನೇ?—ಇವೆಲ್ಲವೂ ಯೋಚಿಸತಕ್ಕ ವಿಷಯಗಳಾಗಿವೆ.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗುವುದು.

ಹಿಂದೆ ವರ್ಣಿಸಿದಂತೆ ಗ್ರೀಕ್ ದೇಶದವನಾದ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಪಂಜಾಬು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೊಂಚರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ, ಅದರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕೆಲವು ಸೈನಿಕರನ್ನು ಅಲ್ಲಿರಿಸಿ ಹೋದ ತರುವಾಯ ಅವರನ್ನು ಓಡಿಸಿ, ಆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತಾನು ಆಕ್ರಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡತೊಡಗಿದನು.

ಮಹಾವೀರನಾದ ಈತನು ಸಮಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ, ವಾಯುವ್ಯಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿಯ ಯುದ್ಧ ಪ್ರಿಯರಾದ ಭಟರನ್ನೂ, ಅರಾಟ್ಟುಗಳನ್ನೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಉಳಿದಿದ್ದ ಗ್ರೀಕ್ ದಳಗಳನ್ನು ವಿದಳನ ಮಾಡಿ, ಸೈನ್ಯಬಲಗಳನ್ನು ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಪ್ರಾಂತಸೀಮೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದನು. (ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೨.)

*ಅರಾಟ್ಟುಗಳೆಂದರೆ ಪಂಜಾಬು ನಿವಾಸಿಗಳೂ, ಕಳ್ಳಕಾರರೂ ಎಂದು ಭಾರತದಲ್ಲಿ

*ಅರಾಟ್ಟುಗಳು, ಅರಾಷ್ಟ್ರರು ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಗ್ರೀಕ್ ಚರಿತ್ರಕಾರರು ಚೋರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು.

ದೂಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರು. ಕತೀಯರೂ ಹಾಗೆಯೇ ದೂಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರು. ಆದರೆ ಈ ಅರಾಟ್ಟುಗಳ ಸೀಮೆಗಳು ಪ್ರಜಾಸಭೆಗಳಿಂದ ಪಾಲಿತವಾಗಿ, ರಾಜರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಸ್ವತಂತ್ರಜನಪೂರಿತವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದು.

ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಚರಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಬರನು ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಚದರಿದ್ದ ದೇಶಭಾಗಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತೆ, ಆತನಿಗೆ ೧೯೦೦ ವರುಷಗಳ ಮೊದಲು, ಚದರಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸಾಮಂತಪ್ರಭುತ್ವಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಏಕಾಜ್ಞಾ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಮಗಧಾಧೀಶನಾದನೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಹೀಗೆ ಗ್ರೀಕರನ್ನು ಅಟ್ಟಿ, ಪಂಜಾಬುದೇಶವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು, ನಂದರನ್ನು ಓಡಿಸಿ ಮಗಧರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ, ಹಿಂದೂದೇಶವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ತಾನೇ ಏಕಚ್ಛತ್ರಾಧಿಪತಿಯಾಗಿರಲೆಣಿಸಿ ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿದನು. ಆತನ ಹತ್ತಿರ ಆರುಲಕ್ಷಗಳ ಕಾಲ್ಪಲವೂ, ಮೂವತ್ತುಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳ ರಾವುತರೂ, ಒಂಭತ್ತುಸಾವಿರ ಆನೆಗಳೂ ಇದ್ದವು. ಈ ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಅವನು ಉತ್ತರ ಹಿಂದೂದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು, ನರ್ಮದಾ ಹಿಮಾಲಯಗಳು ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರದ ಎಲ್ಲೆಗಳಾಗಿಯೂ, ಪೂರ್ವಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರಗಳು ಆಯಾದಿಕ್ಕುಗಳ ಎಲ್ಲೆಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಆರ್ಯವರ್ತಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪ್ರಥಮಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದನು.

ಸೆಲ್ಯೂಕಸನನ್ನು ಜಯಿಸುವುದು.

ಹಾಗೆ ಪಂಜಾಬಿನಿಂದ ಓಡಿಹೋದ ಗ್ರೀಕರಿಗೆ ಸೆಲ್ಯೂಕಸ್ ನಿಕೇಟರ್ ಎಂಬ ರಾಜನಿದ್ದನು. ಈತನು, ಮೊದಲು ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನೊಡನಿದ್ದ ದೊಡ್ಡ ಸೇನಾನಿಗಳಲ್ಲೊಬ್ಬನು. ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಕಾಲಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ತರುವಾಯ ಸೆಲ್ಯೂಕಸ್ ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ಇತರ ಸೇನಾನಿಗಳೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿ, ಆಸ್ಯಾಖಂಡದೊಳಗಣ ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯಭಾಗಕ್ಕೂ ರಾಜನಾಗಿ ಬೆಬಿಲೋನ್ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೩೨೨ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದನು. ಅವನ ರಾಜ್ಯದ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಮೇರೆಯು ಹಿಂದೂದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಗ್ರೀಕರ ಪತಾಕೆಯನ್ನು ತಿರುಗಿ ಪಂಜಾಬುದೇಶದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಯೋಚಿಸಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದನು. (ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೦೫). ಅಂದಿಗೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಸಿಂಹಾಸನವೇರಿ ಹದಿ

ನೈದು ವರ್ಷಗಳಾಗಿದ್ದುವು. ಆತನು ಪಂಜಾಬು ಸಿಂಧೂದೇಶಗಳನ್ನೂ, ಗುಜರಾತು ದೇಶವನ್ನೂ ಜಯಿಸಿ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಸೆಲ್ಯೂಕಸನಿಗೆ ಸಿಂಧುನದಿಯನ್ನು ದಾಟಲು ಅಡ್ಡಿವಾಡದೆ, ಚಾಣಕ್ಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತರು ಅತ್ಯಂತ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ಅವನ ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯಗಳಿಂದ ಮುತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟರು.

ಇಂತಹ ಅವಸರದಲ್ಲಿ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಸೋತುಹೋಗಿ, ಶರಣಾಗತನಾದನೆಂದು ಕೆಲವರೂ; ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ತನ್ನ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ವೀರತ್ವಕ್ಕಿಂತ ವಿವೇಕವೇ ಮೇಲೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ ಶರಣಾಗತನಾದನೆಂದು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರೂ ಬರೆದಿರುವರು. ಆದರೆ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ಶರಣಾಗುವುದೂ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದೂ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮೆಸಿಡೋನಿಯ ಸೈನ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ಮಾಗಧಸೈನ್ಯಗಳು ಹಗೆತೀರಿಸಿಕೊಂಡುವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. (ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೦೩).

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಸೆಲ್ಯೂಕಸನೊಡನೆ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಗೆಡ್ಡೋಸಿಯ ಅರಕೋಸಿಯ ಎಂದೆನಿಸುವ ಅಫಘಾನಿಸ್ಥಾನ ಬಲೂಚಿಸ್ಥಾನ ದೇಶಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡನು. ಈಗ ಆಂಗ್ಲೀಯರು ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ತರ ಸಾಮಂತಸೀಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರ್ವತರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಪರಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದ್ಯವಾಗಿರುವ ಮೇರೆಗಳು ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಮೊಗಲರಾಜರೂ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟರು. ಆದರೆ ಇವರಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಮೇರೆಗಳು ೨೨೦೦ ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಮೊದಲೇ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದುವೆಂಬುದು ನಮಗಿಷ್ಟೋ ಯಶಸ್ಕರವೂ ಆನಂದಕರವೂ ಆಗಿದೆ!

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಸೆಲ್ಯೂಕಸನನ್ನು ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ರಾಣಿಯು ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಳು. ಸೆಲ್ಯೂಕಸನ ಮಗಳು ಸುಂದರಿಯೂ, ಯುವತಿಯೂ, ನಿಪುಣೆಯೂ ಆಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ಯವನರು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಯೋಚಿಸದಿರುವಂತೆ ತಕ್ಕವಸ್ತುವನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂತಲೂ, ಯಾದವ ಪಾಂಡವರ, ವಿರಾಟಪಾಂಡವರ ಬಾಂಧವ್ಯದಂತೆಯೇ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಂಟುತನವು ಗೆಳೆತನಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಭಾವಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದರಿಂದಲೂ, ಚಾಣಕ್ಯನ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಆಕೆಯನ್ನು ತನಗೆ ಭಾರ್ಯೆಯನ್ನಾಗಿ ಅವಳ ತಂದೆಯು ಸಮರ್ಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಇದಾದಮೇಲೆ ಆ ಗ್ರೀಕನಾಯಕನು ತನಗೆ ೫೦೦ ಆನೆ

ಗಳು ಬೇಕಾಗಿವೆಯೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಲು, ಒಬ್ಬ ಗಜಗಮನೆಗೆ ಮೌಲ್ಯವಾಗಿ ೫೦೦ ಗಜಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಹುದೆಂಬ ವಾಡಿಕೆಯನ್ನು ಸರಿಸಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಮಾವನಿಗೆ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಅಂದು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಮೂಲಕ ತನಗೆ ಉಂಟಾದ ಕಿರುಕುಳಗಳು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಾಟಿಕೊಂಡಿದ್ದುದರಿಂದ ಗ್ರೀಕರು ಈ ದೇಶದಮೇಲೆ ಪುನಃ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರುವುದನ್ನು ಕನಸಿನಲ್ಲಾದರೂ ಯೋಚಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಗ್ರೀಕರ ಅರಸುಮಗಳಲ್ಲದೆ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಮಹಿಷಿಗೆ ಪರಿವಾರವಾಗಿ ಅನೇಕ ಗ್ರೀಕರು ಪಾಟಲೀಪುರದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದರು. ಸೆಲ್ಯೂಕಸು ತನ್ನ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಆಂಟಿಗೋನಸ್ ಎಂಬ ವೈರಿಯು ಎದ್ದು ಉಪದ್ರವ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ, ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೦೩ರಲ್ಲಿ ಹೊರಟುಹೋದನು. ಆದರೆ ತನ್ನ ರಾಯಭಾರಿಯಾದ ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸೆಂಬವನನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿ ಪಾಟಲೀಪುರದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಹೇಳಿ, ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು. ಈ ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸನ ಪರಿವಾರಗಳೂ, ಆ ಗ್ರೀಕರಾಣಿಯ ಪರಿವಾರಗಳೂ, ಮಾರ್ಯಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದ ಶಿಲ್ಪಿಗಳೂ, ಕೈಗಾರಿಕೆ ಕೆಲಸದವರೂ ಕೂಡ ಗ್ರೀಕರ ಒಂದು ಪೇಟೆಯೇ ಪಾಟಲೀಪುರದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಉಹಿಸತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಫ್ಲೈಸ್ ಡೇವಿಡ್ಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಇದರಿಂದ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಜನರಿಗೆ ಶಿಲ್ಪದಿಕ್ಯತ್ಯಗಳು ತಿಳಿಯುವೆಂದಲ್ಲ*. ನಮ್ಮವರ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಗ್ರೀಕರೂ, ಗ್ರೀಕರ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ನಮ್ಮವರೂ ಕಲಿತಿರಬಹುದು.

ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನಿಗೆ ಮೊದಲು ಭಾರತವರ್ಷವನ್ನು ಕುರಿತು, ಪಶ್ಚಿಮಖಂಡ ವಾಸಿಗಳಿಗೆ ನಿರ್ಣಿತ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ, ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸಾದಿ ಲೋಕಗಳಂತೆ ಏನೇನೋ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದಿತು. ಲೋಕವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಜಯಿಸುವ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಬಂದ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರೀಕರಿಗೆ ಋಷಿಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಅರಿಸ್ಟಾಟಲನ ಶಿಷ್ಯಯಿಲ್ಲದಲ್ಲಟ್ಟು ವಿದ್ಯಾವಿನೀತನಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದುದರಿಂದ ತಾನು ಆಕ್ರಮಿಸುವ ಸಮಸ್ತದೇಶಗಳ ಚರಿತ್ರೆ ಭೂಗೋಳ ಮೊದಲಾದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರೆಯತಕ್ಕ ಗ್ರೀಕ ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದನು. ಅಂತಹ ಪರಂಪರಾಪ್ರಾಪ್ತಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸು ತಾನಿದ್ದಷ್ಟುಕಾಲ ಕೇಳಿದುದನ್ನೂ, ನೋಡಿದುದನ್ನೂ ದಿನಚರ್ಮಿಯಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದನು.

ಆ ದಿನಚರ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಟಲೀಪುತ್ರನಿರ್ಮಾಣಾದಿ ವಿವರಗಳನ್ನೂ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತರಾಜ್ಯಭಾರಾದಿ ವಿವರಗಳನ್ನೂ, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆತನು ನೋಡಿದ ಮತ

* ಶಿಲ್ಪ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ದೃಢ ಸಾಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು.

ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾಚಾರ ವ್ಯವಹಾರಾದಿ ವಿವರಗಳನ್ನೂ, ದಕ್ಷಿಣಹಿಂದೂಸ್ಥಾನವೇ ಮೊದಲಾದ ತಾನು ನೋಡದ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ಕೇಳಿದ ವಿವರಗಳನ್ನೂ ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬರೆದಿರುವನು.

ಆತನು ಪಾಟಲೀಪುರದಲ್ಲಿಯೆ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಎಷ್ಟೋ ಬರೆದು ಸ್ವದೇಶಕ್ಕೆ ಪುಸ್ತಕರೂಪವಾಗಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದನು. ಅದರೊಳಗಣ ವರ್ತಮಾನಗಳನ್ನು ಗ್ರೀಸ್ ಮತ್ತು ಇಟಲೀದೇಶದ ಚರಿತ್ರಕಾರರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಚರಿತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಒಪ್ಪುತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ವಿಮರ್ಶೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಬರೆದಿಟ್ಟರು.

ಇಂತಹ ಈ ಚರಿತ್ರಾಂಶಗಳೇ ನಮ್ಮ ಹಿಂದೂದೇಶದ ಚರಿತ್ರೆಯ ವೃತ್ತಾಂತಗಳ ಕಾಲನಿರ್ಣಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳಾದುವು. ಭಾರತೀಯರ ನಾಗರಿಕತೆಯೂ, ಚರಿತ್ರೆಯೂ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ಪುರಾಣೇತಿಹಾಸಗಳ ಮೂಲಕ ದೊರೆಯತಕ್ಕವುಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿ ೫,೦೦೦, ೧೦,೦೦೦, ೨೦,೦೦೦, ಮೊದಲಾಗುಳ್ಳ ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಭೂತಕಾಲ ವ್ಯಾಪ್ತಗಳಾದರೂ, ಕಾಲನಿರ್ಣಯ ಪಟ್ಟಿಕಾರೂಪವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿ ಬರೆಯದುದರಿಂದಲೂ ಅದ್ಭುತ ವಿಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಬರೆದುದರಿಂದಲೂ ಚರಿತ್ರದೃಷ್ಟಿಗೆ ಅವು ಅವಿಶ್ವಸನೀಯಗಳಾಗಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಗತ ೨,೫೦೦ ವರ್ಷಗಳ ವೃತ್ತಾಂತಗಳ ಪಟ್ಟಿಕೆಗೆ ಈ ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸನ ದಿನಚರೆಯು, ಸಮಸ್ತ ಚರಿತ್ರಕಾರರಿಗೂ ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ. ಈತನು ಸಾಂಡ್ರಕೋಟೆಸ್ ಎಂದು ಹೆಸರು ಹೇಳಿದ ನಾಮವು ಮೊದಲು ಅನರ್ಥನಾಮವಾಗಿಯೇ ತೋರಿತಾದರೂ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನವನು ಆ ಗ್ರೀಕನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಆರಿತಿ ಬದಲಾಯಿತೆಂದು ಸರ್ ವಿಲಿಯಂ ಜೋನ್ಸ್ ಎಂಬೊಬ್ಬ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದೊಡನೆಯೇ ಅಲ್ಲಿಂದ ಚರಿತ್ರಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಯು ಹಬ್ಬಿ ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯದ ಹಿಂದೂ ಚರಿತ್ರದ ವಾರ್ತಾಂಗಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಕೆರಳಿಸಿತು.

ಅಂತಹ ಅಗ್ನಿದಾಯಕನು ಈ ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸು; ಅಂತಹ ಅಗ್ನಿಯು ಈ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ (ಸಾಂಡ್ರಕೋಟೆಸ್) ನಾಮವು. ಆದುದರಿಂದ ನವನಂದರನ್ನು ಚಿತಿಯಲ್ಲಿ ದಗ್ಧನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಹೆಸರು, ಈ ಭಾರತ ಭೂಮಿಯ ದಿಗಂತಗಳಿಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಸ್ವಧರ್ಮಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಯಶೋಗ್ನಿಯಾಗಿಯೂ, ಭಾರತಚರಿತ್ರಾಂಧಕಾರವನ್ನು ಕೊಂಚಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ತೊಲಗಿಸುತ್ತ

ಪುರಾಣಾತಿಶಯೋಕ್ತಿಗಹನವನ್ನು ಸುಟ್ಟುಬಿಡುವ ದಾವಾನಲವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಮೊದಲೇ ಕೋಸಲ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತನ್ನ ಅಧೀನ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಆತನು ತಾನಾಗಿಯೇ ಪಂಜಾಬನ್ನೂ, ಸಿಂಧುದೇಶವನ್ನೂ ಜಯಿಸಿದನು. ಪಂಜಾಬಿನಲ್ಲಿ ಸೈನ್ಯಶಿಥಿಲತೆಯುಂಟಾಗುತ್ತಲೇ ಚದರಿದ್ದ ಸೈನ್ಯವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತನ್ನ ಮೂಲಬಲವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಅನಂತರ ಗುಜರಾತನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಯನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿದಂತೆ ರುದ್ರದಾಮನ ಶಿಲಾಶಾಸನವು ಇಂದಿಗೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಅವನು ಆವಂತಿ (ಎಂದರೆ ಉಜ್ಜಯಿನಿ) ದೇಶವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು.

ಎರಡು ದಿಕ್ಕಿನಿಂದಲೂ ರಾಜ್ಯಾರೂಢನಾಗಿದ್ದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ ಸಮಯವು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ವೃಷಲಜನನ ಕಲಂಕಕ್ಕೆ ವಿಷಯಭೂತನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಧನನಂದನಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪೀಡಿತರಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಅರಸನಾದುದರಿಂದಲೂ, ನಂದಕುಲಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಜನರ ಮೋಸಮಾಯೆಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಉನ್ನತ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಾಮಂತರಾಜರ ಅವಜ್ಞಾ ವಿರೋಧಗಳಿಗೂ, ಅಲೆಕ್ಸಾಂಡರನ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸೇನಾನಾಯಕರ ಅಭಿಯೋಗಕ್ಕೂ ಆಸ್ಪದನಾದುದರಿಂದಲೂ, ತಾನೇ ಭಾರತ ಸರ್ವಸ್ವ ವಿಷಯಾ ಕಾಂಕ್ಷಿಯಾದುದರಿಂದಲೂ, ಜಯಿಸಿದ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಿ, ಪರಿಪಾಲನಾ ಸಂವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರಲಕ್ಷಣದೃಷ್ಟಿಯು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗುವವನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಒಂದೇಕಡೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ, ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ, ವ್ಯವಧಿಯಿಲ್ಲದೆ, ಸದಾ ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಟಪರಿಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಜೀವಿತಕಾಲವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಳೆಯಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಅವಿಶ್ವಸನೀಯಗಳಾದ ಪುರಾಣೇತಿಹಾಸಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒತ್ತಟ್ಟಿಗಿಟ್ಟಲ್ಲಿ, ಭರತಖಂಡದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಈತನೇ ಮೊದಲನೆಯವನೆಂದು ಕಂಡುಬರುವುದು. ಸೇನೆಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವುದು, ಶತ್ರುಗಳನ್ನಾಕ್ರಮಿಸುವುದು, ನೂತನ ದೇಶಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದು, ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ತೀರಿಸುವುದು, ನಗರಪಂಚಾಯತರು ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯತರು ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವುದು, ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು, ವಿದೇಶೀಯರನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವುದು, ಜನನಮರಣಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಮಾಡಿಸುವುದು, ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವುದು, ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು, ರಸ್ತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ

ಸುವುದು, ಸೇತುವೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದು, ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದು, ರಾಜಪುರುಷರನ್ನು ನಿಯೋಗಿಸುವುದು, ಚಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುವುದು, ಕಳ್ಳತನ ಕೊಲೆಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುವುದು, ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಕಾಲುವೆ, ಕೆರೆ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ತೋಡಿಸುವುದು, ನೀರನ್ನು ಬಿಡುವುದು, ನೆಲವನ್ನು ಳೆವುದು, ಬೆಳೆಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡಿಸುವುದು, ದ್ಯೂತಮದ್ಯಾದಿ ವ್ಯಸನಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು, ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವ ರಾಷ್ಟ್ರನಿರ್ವಾಹವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸ್ವಾಕ್ಷನಂತೆ ಸಾವಿರಕಣ್ಣುಗಳ ನೋಟದಿಂದ ಜಾಗರೂಕನಾಗಿದ್ದು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ, ಆಹಾರ, ವಿಹಾರ, ಶಯ್ಯಾ, ಆಸನ, ಭಾಜನ, ಔಷಧ, ಬಂಧು, ಕಳತ್ರ ಮಿತ್ರವುತ್ರಾದಿಗಳನ್ನೂ ನಂಬಲಾರದೆ ಪರಿಶೋಧಿಸುತ್ತ, ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕುವರ್ಷ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದನು.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ರಾಜ್ಯದ ವಿಸ್ತಾರವು.

ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೨ ರ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ೩೦೩ ರ ವರೆಗೆ ಎಂದರೆ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಮೊದಲು ಗ್ರೀಕರನ್ನು ಪಂಜಾಬುದೇಶದಿಂದ ಓಡಿಸಿದುದು ಮೊದಲು ಗೊಂಡು, ಸೆಲ್ಯೂಕಸ್‌ನಿಕೇಟರನನ್ನು ಓಡಿಸಿ, ಆತನೊಡನೆ ಸಂಧಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವರೆಗೆ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಅಫಘಾನಿಸ್ತಾನ, ಬಲೂಚಿಸ್ತಾನಗಳವರೆಗೂ ಪೂರ್ವಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದವರೆಗೂ ಇರುವ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಜಯಿಸಿ, ಐಕಚ್ಛತ್ರಾಧಿಪತ್ಯದಿಂದ ಆಳುತ್ತ ಹಿಂದೂ ದೇಶದ ಮೊದಲನೆಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡನು.

ಮೈಸೂರು ಗೆಜೆಟಿಯರಿನ ಲೇಖಕರಾದ ಮೆ. ರೈಸ್ ಸಾಹೇಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಶಿಕಾರಿಪುರ ತಾಲೂಕು ಬಂದನಿಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಮದ ಶಿಲಾಶಾಸನವು (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨ ನೇ ಶತಾಬ್ದದಲ್ಲಿ) ಕುಂತಲದೇಶವೂ ಮೌರ್ಯರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದು ಭೀಮಾ-ವೇದವತೀ ನದಿಗಳ ನಡುವೆ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯವರೆಗೂ, ಶಿವ ಮೊಗ್ಗಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ಧಾರವಾಡ, ಬಿಜಾಪುರ, ಬೊಂಬಾಯಿ, ಹೈದರಾಬಾದು ಸೀಮೆಗಳ ಭಾಗಗಳಿಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ದೇಶವೆಂದು ತೋರುವುದು. ಈ ದಕ್ಷಿಣದೇಶವನ್ನು ಜಯಿಸಿದವನು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೋ, ಇಲ್ಲವೆ ಇವನ ಮಗನಾದ ಬಿಂದುಸಾರನೋ ತಿಳಿಯದು. ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದಲ್ಲಿಯೆ ಶಿಲಾಶಾಸನವನ್ನು ನೋಡಿದಲ್ಲಿ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಅಲ್ಲಿ ಜೈನಮತಾವ

ಲಂಬಿಯಾಗಿ ಮರಣಹೊಂದಿದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದು. ಆದರೆ ಇದು ಇನ್ನೂ ಆಲೋಚಿಸತಕ್ಕದಾಗಿದೆ.

ಹದಿನಾರು ವರುಷಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ವಿಶಾಲವಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅದನ್ನು ಬಹು ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಕಾಪಾಡಿದ ಈ ರಾಜನನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶೂರಾಗ್ರೇಸರರೆಂದು ಘನತೆಹೊಂದಿದ ಫಿಲಿಪ್, ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರ್, ಹೆನ್ನಿಬಾಲ್, ನೆಪೋಲಿಯನ್ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಸೇನಾನಾಯಕರಲ್ಲೊಬ್ಬನಾಗಿ ಎಣಿಸಬೇಕೆಂದು ಒಬ್ಬಾನೊಬ್ಬ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಲೇಖಕನು ಬರೆದಿರುವನು.

ಐದನೆಯ ಪ್ರಕರಣ.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲನಿರ್ಣಯವು.

ಹಿಂದೂದೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಕಾಲವು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೆಂದು ಓದುವವರು ಕೇಳಬಹುದು. ಅವರ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ತೃಪ್ತಿಸಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ; ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಕಾಲನಿರ್ಣಯವು, ಹಿಂದೂದೇಶಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಲಿಯ ಕೋರುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೂದೇಶದ ಆದ್ಯಂತ ಚರಿತ್ರವು ಇಂದಿನವರೆಗೆ, ಹಿಂದೂಗಳ ಕಾಲವೆಂತಲೂ, ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಕಾಲವೆಂತಲೂ, ಬ್ರಿಟಿಷರ ಪ್ರಭುತ್ವವೆಂತಲೂ ಮೂರು ಭಾಗವಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ, ಮೂರನೆಯ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲನಿರ್ಣಯಗಳು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಶೇಷ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಲ್ಲ. ಘಜನೀಮಹಮ್ಮದನು ಸೋಮನಾಥ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ದೋಚಿ ಕೊಂಡು ಹೋದ ಸಂವತ್ಸರವನ್ನೂ ಅಕ್ಕರು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ವರ್ಷವನ್ನೂ ಲಾರ್ಡ್ ಕಾರ್ನವಾಲ್ಲಿಸು ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಹಿಂದೂ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದ ವರ್ಷವನ್ನೂ ನಾವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಲ್ಲೆವು. ಆಯಾಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರಕಾರರು ಕಾಲಸ್ಥಲ ನಿರ್ಣಯಗಳೊಡನೆ ಸಮಕಾಲಿಕ ಚರಿತ್ರವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. ಆದರೆ ಹಿಂದೂಗಳ ಕಾಲದ ಚರಿತ್ರಾಂಶಗಳ ಕಾಲನಿರ್ಣಯವು ಹೀಗಲ್ಲ. ಇದರೊಳಗಣ ಪ್ರತಿವಿಷಯದ ಕಾಲನಿರ್ಣಯವೂ ಸಂಶಯಾಸ್ಪದವೇ. ಪ್ರತಿವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದಗಳು ತಂಡೋಪತಂಡಗಳಾಗಿರುವುವು. ಋಗ್ವೇದದಕಾಲನಾವುದೆಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಾದರೆ ಒಬ್ಬನು ಐದುಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಎಂತಲೂ, ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಎಳುಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಹತ್ತುಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಎಂತಲೂ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುವರು. ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸಾಧನಗಳು ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆಯೇ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಕುರಿತೂ, ಮಹಾಭಾಷ್ಯರಚನಾ ಕಾಲವನ್ನು ಕುರಿತೂ, ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಅವತಾರಸಮಯನಿರ್ಮಯದಲ್ಲಿಯೂ, ವಾದಪ್ರತಿನಾದಗಳಿವೆ. ಮೇಲಣ ಕಾರಣಗಳಿಂದಲೇ ಹಿಂದೂಗಳ ಕಾಲವು ನಿಶ್ಚಿತಕಾಲಜ್ಞಾನಾಭಾವವೆಂಬ ಅಂಥ

ಕಾರದಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಮಹಾಂಧಕಾರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಕಾಲನಿರ್ಣಯವೆಂಬುದೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ದೀಪವು ಗ್ರೀಕಚರಿತ್ರಕಾರರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಅದನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅದರ ಮೊದಲೂ ಅನಂತರವೂ ಜರುಗಿದ ಚರಿತ್ರಾಂಶಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಪಂಡಿತರು ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಆದುದರಿಂದ ಕಾಲನಿರ್ಣಯವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಆಧಾರಭೂತವಾದ ಈ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಕಾಲವು ಹೇಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಂಬತಕ್ಕದೋ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಆಲೋಚಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಹಿಂದೂದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಆತನೊಡನೆ ಬಂದ ಪಂಡಿತರೂ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಸಭೆಗೆ ರಾಯಭಾರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸ್ ಎಂಬವನೂ, ಅವನನ್ನು ನುಸರಿಸಿ, ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಗ್ರೀಕ್-ಗ್ರಂಥಕಾರರೂ, ಸಾಂಡ್ರಕೋಟಿಸ್ ಇಲ್ಲವೆ ಶಾಂದ್ರಗೋಪ್ತಸ್ ಎಂಬವನು ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನನ್ನು ಮೊದಲು ಬಂದು ನೋಡಿದಹಾಗೂ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಮೃತಿಯಾದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಆತನು ಪಂಜಾಬುದೇಶದಿಂದ ಗ್ರೀಕ್ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಓಡಿಸಿ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದಹಾಗೂ, ಆತನ ರಾಜಧಾನಿಯು ಗಂಗಾತೀರದಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಬೋತ್ರಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ವೈಭವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿದ್ದಂತೆಯೂ, ಆತನಿಗೆ ಮೊದಲು ರಾಜನಾಗಿದ್ದುದು ನಂದ್ರಸ್ ಎಂಬ ಹಾಗೂ, ಅವನಿಗೆ ಜನರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವುಂಟಾದುದರಿಂದ ಸಾಂದ್ರಕೋಟಿಸ್ ಎಂಬವನು ಅವನನ್ನು ಕೊಂದು ರಾಜನಾದಹಾಗೂ ಬರೆದಿರುವರು. ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಸಾಂಡ್ರಕೋಟಿಸೆಂದರೆ ಯಾರೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಹೋಯಿತಾದರೂ ಮೇಲಿನ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸಾಂಡ್ರಕೋಟಿಸ್ ಎಂದರೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೆಂದೂ, “ಪಾಲಿಬೋತ್ರ” ಎಂದರೆ ಪಾಲಿಬೋತ್ರವೆಂತಲೂ, ನಂದ್ರಸ್ ಎಂದರೆ ನಂದನೆಂತಲೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿರುವರು. ಪಾಲಿಬೋತ್ರಕ್ಕೂ ಗಂಗಾನದಿಗೂ ಇರುವ ದೂರವನ್ನು ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸ್ ಬರೆದಿರುವನು. ಅದು, ಈಗಿನ ಪಾಟ್ನಾ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೂ ಗಂಗೆಗೂ ಇರುವ ದೂರಕ್ಕೆ ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಪಾಲಿಬೋತ್ರವು ಗಂಗಾ-ಶೋಣಾ ಸಂಗಮದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಆಂತರ್ನೇದಿಯಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು ಆತನು ಬರೆದ ವಿಷಯವು, ಈಗಿನ ಪಾಟ್ನಾ ಎಂದರೆ ಪೂರ್ವದ ಪಾಲಿಬೋತ್ರಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ “ಪಾಲಿಬೋತ್ರ” ಎಂದರೆ ಪಾಲಿಬೋತ್ರವೆಂತಲೂ, ಸಾಂಡ್ರಕೋಟಿಸ್ ಎಂದರೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೆಂತಲೂ, ಈತನೇ ಸೆಲ್ಯೂಕಸ್ ನಿಕೇಟರನ್ನು

ಓಡಿಸಿದನೆಂತಲೂ, ಈತನ ರಾಜಧಾನಿಯು ಪಾಟಲೀಪುರನೆಂತಲೂ, ನಾವು ದೃಢವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಕಾಲನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯ ಸಾಧನವು.

ಹೀಗೆ ನಾವು ಒಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾದ ಸಾಧನದ ಮೂಲಕ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡೆವು. ಇದೇ ನಿಜವಾದುದೆಂದು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವತಂತ್ರಸಾಧನವೂ ಇದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಸಾಧನಕ್ಕೂ ಇದಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ಇದನ್ನು ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿ ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕಿ ಮೇಲಿನ ಕಾಲವನ್ನೇ ಸಾಧಿಸುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿದೆವು.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಮಗನು ಬಿಂದುಸಾರನು. ಬಿಂದುಸಾರನ ಮಗನು ಅಶೋಕ ವರ್ಧನನು. ಈತನೇ ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನರಾಜ್ಯದಲ್ಲೆಲ್ಲೆಯೂ ಶಿಲಾ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿಸಿ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಅಶೋಕನು. ಈತನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅಶೋಕನೆಂಬ ಹೆಸರಿಲ್ಲ. ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಕೃತರೂಪವಾದ ಪಿಯದಶಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಆದರೆ ಅಶೋಕನಿಗೆ ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿಯೆಂಬ ನಾಮಾಂತರವಿದೆಯೆಂದು ನಾವು ಅನೇಕ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. * ಈ ವಿಷಯವು ಚರಿತ್ರಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡುದೇ. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದರ ವಿವರಣೆಯು ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಅಶೋಕನಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಹದಿನೂರನೆಯ ಶಿಲಾಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬರೆದಿದೆ.

ಹದಿನೂರನೆಯ ಶಿಲಾಶಾಸನವು.

ಸತ್ಯವೇ ಜಯವು.

“ಪಿಯದಶಿಯು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುವ ವಿಷಯವು ಧರ್ಮಸಂದೇಶದಿಂದ ಆಗುವ ವಿಷಯವೇ. ಇಂತಹ ವಿಷಯವನ್ನು ಪಿಯದಶಿಯು ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ನೆರೆಹೊರೆಯ ಸೀಮೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೇಲೆಯೂ

* ಇದನ್ನು ಕುರಿತು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದವರು “The Journal of the Royal Asiatic Society” ಯ ೧೯೦೧ನೇ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಟದಲ್ಲಿ, “Identity of Piyadasi with Asoka Maurya” ಎಂಬ ಲೇಖನವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು.

ಹೊಂದಿರುವನು. ಆರುನೂರು ಯೋಜನ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಟಿಯೋಕನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರಾಜನು ನಿವಾಸಿಸುವ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೂ, ಈ ಅಂಟಿಯೋಕನಿಗಾಚೆ 'ತುರಮಾಯೆ' 'ಅಂತಿಕಿನಿ' 'ಮುಕ' 'ಅಲಿಕಸುಂದರ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ರಾಜಚತುಷ್ಟಯವು ನಿವಾಸಿಸುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೂ ಈ ವಿಜಯವು ವ್ಯಾಪಿಸಿದೆ."*

ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಐವರು ವಿದೇಶೀಯ ರಾಜರುಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಅಂತಿಯೋಕನೆಂಬವನು ಅಂಟಿಯೋಕನ್ ಥಿಯೋಸ್ ಎಂಬ ಸಿರಿಯ ದೇಶದ ಅರಸನು. ಇವನು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೪೬ ರ ವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳಿದನು. ತುರಮಾಯೇ ಎಂಬವನು ಟಾಲಿಮಾ ಫಿಲಾಡೆಲ್ಫಸ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಈಜಿಪ್ತು ದೇಶದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡಿ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೪೬ ರಲ್ಲಿ ಮೃತನಾದನು. ಈತನ ಮಗಳನ್ನೇ ಅಂಟಿಯೋಕನು ವಿವಾಹವಾದನು. ಅಂತಿಕಿನಿ ಎಂಬವನು ಅಂಟಿಗೋನಸ್ ಗೊನಿಟಸ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮೆಕಡೋನಿಯ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೩೯ ರ ವರೆಗೆ ಆಳಿದನು. ಅಲಿಕಸುಂದರನೆಂಬವನು ಪೈರಸ್ ಎಂಬವನ ಮಗನು. ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರಂಬವನು ಎಪಿರಸ್ ದೇಶದ ಪ್ರಭುವು. ಕ್ರಿ. ಪೂ. ಸುಮಾರು ೨೬೦ ರ ವರೆಗೆ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಮಾಗಾಸ್ ಎಂಬವನು ಸೈರಿಸ್ ದೇಶದ ಅರಸನು. ಟಾಲಿಮಾಗೆ ಸಾಪತ್ಯಸೋದರನು. ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೫೮ ರಲ್ಲಿ ಇವನು ಪರಲೋಕಗತನಾದನು.

ಮೇಲೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಅರಸರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಕಾಲಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಮೇಲಣ ಐದುಹೆಸರುಗಳುಳ್ಳ ರಾಜರುಗಳು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿರುವುದು ನಾವು ಉದಾಹರಿಸಿದ ಸಿರಿಯಾ, ಈಜಿಪ್ತು, ಮೆಕಡೋನಿಯಾ, ಎಪಿರಸ್, ಸೈರಿಸ್ ರಾಜರ ವಿಷಯವಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಕಾಲನಿರ್ಣಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಮಾಗಾಸ್ ಬಿಟ್ಟು, ಇದೇ ಹೆಸರಿನ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಜನು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ.

ಮಾಗಾಸು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೫೮ ರಲ್ಲಿ ಮೃತನಾದನು. ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಕೂಡ ಆ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿಯೇ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪಮೊದಲೇ ಪರಲೋಕಗತನಾದನು.

* ಏಷೇಚಾ ಮುಖಮುತೇ ವಿಜಯೇ ದೇವಾನಾಂ ಪ್ರಿಯಸಯೋಧ್ರಮ ವಿಜಯೋ ಸೋಚವುನ ಲಭೋ ದೇವಾನಾಂ ಪ್ರಿಯಸ ಇಹ ಚ ಸದ್ರೇಷು ಚ ಅಂತೇಷು [೮] ಅಷಮುಪಿಯೋಜನಾ ಶ [ತೇ]ಷು ಯಾತ್ರ ಅಂತಿಯೋಕೋನಾಮ ಯೋನ ರಾಜಾ ವರಾಂಚ ತೇವ ಅಂತಿಯೋಕೇನ ಚತುರೇ [೪] ರಾಜಾನಿ ತುರಮಾಯೇ ನಾಮ ಅಂತಿಕಿನಿ ನಾಮ ಮುಕ ನಾಮ ಅಲಿಕ ಸುಂದರೋ ನಾಮ.

ಆದುದರಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅಶೋಕಶಾಸನವು ಮಾಗಾಸು ಬದುಕಿರುವಾಗಲೇ ಅಥವಾ ಮೃತಿಯಾದ ಸಮಾಚಾರವು ತಿಳಿಯುವ ಮೊದಲೇ ಕೆತ್ತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಸೈರಸ್‌ನಿಂದ ಮಾಗಾಸು ಮೃತಿಯಾದ ವರ್ತಮಾನವು ಹಿಂದೂ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ವರ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಾಲವು ಬೇಕಾಗಬಹುದು ನಿಶ್ಚಯವು. ಆದುದರಿಂದ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೫೭ ಕ್ಕೆ ತರುವಾಯ ಈ ಶಾಸನವು ಕೆತ್ತಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದಲ್ಲವೆಂದು ನಾವು ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದು. ಈ ಶಾಸನವು ಅಶೋಕನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಾದ ತರುವಾಯ ಹದಿನೂರನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು; ಎಂದರೆ, ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಾಗಿ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳು ಆಗಿಹೋದುವೆಂದು ಅರ್ಥವು ೨೫೭ ಕ್ಕೆ ೧೨ ಸೇರಿದರೆ ೨೬೯ ರ ಸಂಖ್ಯೆ ಬರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೬೯ ನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಶೋಕಮಹಾರಾಜನು ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದನೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಸಿಂಹಳದ್ವೀಪ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನೋಡಲಾಗಿ, ಕೆಲವು ಗೃಹಚ್ಛಿದ್ರಗಳಿಂದ ಅಶೋಕನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ತರುವಾಯ ಮೂರು ಸಂವತ್ಸರಗಳನಂತರ ಆತನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೬೯ ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಾದರೂ ಆತನು ಅದಕ್ಕೆ ಮೂರು ವರ್ಷ ಮೊದಲೇ, ಎಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೭೨ ರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದಂತೆ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು.

ಅಶೋಕನ ತಂದೆಯು ಬಿಂದುಸಾರನು. ಆತನು ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದನೆಂದು ಪುರಾಣಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ನಮ್ಮ ಚರಿತ್ರನಾಯಕನಾದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಬಿಂದುಸಾರನ ತಂದೆಯು. ಈತನು ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ವರುಷಗಳು ರಾಜ್ಯವಾಳಿದನೆಂದು ಪುರಾಣಗಳೂ, ಸಿಂಹಳದ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಎಂದರೆ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೂ ಬಿಂದುಸಾರನೂ ಕೂಡಿ ೪೯ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದಂತಾಯಿತು. ಈ ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ಇದುವರೆಗೆ ನಾವು ಸಾಧಿಸಿದ ೨೭೨, ಎಂದರೆ ಅಶೋಕನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸಂಖ್ಯೆ, ಇವೆರಡನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿದರೆ ೨೪೧ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸಂವತ್ಸರದ ಸಂಖ್ಯೆಯಾಗಿದೆ.

ಈ ರೀತಿ ನಾವು ಎರಡು ಭಿನ್ನ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಹೊರಟು, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿಂದ ಹೋದರೂ ಘಟ್ಟಕುಟೀಪ್ರಭಾತ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಒಂದೇ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಸಾಂಡ್ರಕೋಟಸ್ ಎಂದರೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೆಂದೇನಿಸಿ ಅಲೆಗ್ಸಾಂಡರನ ದಂಡಯಾತ್ರಾತಿಥಿಗಳನ್ನೂ, ಗ್ರೀಕ ಚರಿತ್ರಕಾರರನ್ನೂ ಆಧಾರವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮಾಡಿದ ಲೆಕ್ಕದಿಂದಲೂ ಅಶೋಕವರ್ಧನನ ಶಾಸನವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ ಮೂರ್ಮರಾಜರ ಪಾಲ

ನೆಯ ಕಾಲವನ್ನು ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕಿದರೂ, ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೧ ರಲ್ಲಿಯೋ, ೩೨೨ ರಲ್ಲಿಯೋ ಆತನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದಂತೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಇದಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಂದು ವಿಶೇಷವಿದೆ. ಅಶೋಕನು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೭೨ ರ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ೨೩೧ ರ ವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದನು. ಆತನಿಂದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಂಟಿಯೋಕನು ಅವನಿಗೆ ಸಮಕಾಲಿಕನಾಗಿ ೨೬೧ ರಿಂದ ೨೪೬ ರ ವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದನು. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಅಶೋಕನ ಅಜ್ಜನು. ಸೆಲ್ಯೂಕಸ್ ನಿಕೇಟರು ಅಂಟಿಯೋಕನ ಅಜ್ಜನು. ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು ಸಮಕಾಲಿಕರಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವರ ಅಜ್ಜಂದಿರೂ ಸಮಕಾಲಿಕರಾಗುವುದು ಸಹಜವೆಂದು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಆದುದರಿಂದ ಸೆಲ್ಯೂಕಸ್ ನಿಕೇಟರು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ ಸಮಕಾಲಿಕನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವು.

ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ಚರಿತ್ರನಾಯಕನಾದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಮೌರ್ಯನು ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನೊಡನೆಯೂ, ಸೆಲ್ಯೂಕಸ್ ನಿಕೇಟರನೊಡನೆಯೂ, ಸಮಕಾಲಿಕನೆಂದು ತೇಲುತ್ತದೆ. ಗ್ರೀಕರಾದ ಇವರಿಬ್ಬರ ಚರಿತ್ರೆಗಳೂ ಸಮಕಾಲಿಕರಾದ ಗ್ರಂಥಕಾರರಿಂದಲೇ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಅವರ ಕಾಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಅವರ ಯುದ್ಧಗಳನ್ನು ಕುರಿತೂ, ಅಭಿಯೋಗಗಳನ್ನು ಕುರಿತೂ, ಪ್ರವಾಸಗಳನ್ನು ಕುರಿತೂ, ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾಲನಿರ್ಣಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ತಿಂಗಳ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಬಂದರೂ ಬರಬಹುದೇ ಹೊರತು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಬಾರದು.

ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಹಿಂದೂದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಆತನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದಂತಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಸಂಗವು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೫ ರಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ೩೨೬ ರಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರಬೇಕು. ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೫ ನೆಯ ಸಂವತ್ಸರದ ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೋ ಜೂನ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೋ ಕೀರ್ತಿಶೇಷನಾದನು. ಆತನ ಮರಣವಾರ್ತೆಯು ತಿಳಿದ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದೊಳಗಾಗಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ಮರಣವಾರ್ತೆಯು ಹಿಂದೂದೇಶದ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಎರಡುತಿಂಗಳಾಯಿತೆಂದು ಲೆಕ್ಕ ಹಿಡಿದರೂ, ಅಗಸ್ತ್ಯ ಅಥವಾ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಸಮಾಚಾರವು ತಿಳಿದಿರಬಹುದು. ಆಗ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಕೂಡಲೇ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಪಂಜಾಬುದೇಶದಿಂದ ಗ್ರೀಕರನ್ನು ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟುದರಿಂದ ಈ ಸಂಗತಿಯು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೨ ರಲ್ಲಿ ಜರುಗಿ

ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಸೆಲ್ಯೂಕಸು ತನ್ನ ಆಸಿಯಾಖಂಡದ ವೈಭವಕ್ಕೆ ಅಸ್ತಿಭಾರವನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿರುವಾಗ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಹಿಂದೂದೇಶಕ್ಕೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದನೆಂದು ಜಸ್ತಿನ್ನನು ಬರೆದಿರುವನು.* ಸೆಲ್ಯೂಕಸು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೧೧ ರಲ್ಲಿ ಬೆಬಿಲೋನ್ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಕ್ಷೇತ್ರಪನಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಧಿಕಾರವೇ ತರುವಾಯ ಆತನು ರಾಜನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಧಾರವು. ಅಂದಿಗೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಮಗಧಾಧೀಶ್ವರನಾಗಿ ಇದ್ದಿರಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ನಂದ ಸಂಹಾರ, ಪರ್ಮತೇಶ್ವರ ವಧೆ, ಅಮಾತ್ಯ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ನೊದಲಾದ ಮುದ್ರಾರಾಕ್ಷಸವರ್ಣಿತವಾದ ಕಥಾಂಶವೆಲ್ಲವೂ ೩೧೧ರಲ್ಲಿಯೇ ತರುವಾಯ ಒಂದೆರಡು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆದಿರಬೇಕು. ಸೆಲ್ಯೂಕಸು ೩೦೫ ರಲ್ಲಿಯೇ ೩೦೪ ರಲ್ಲಿಯೇ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದು ೩೦೩ ರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಪರಾಭವವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಮಗಧಾಧಿಪತಿಯೊಡನೆ ಸಂಧಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೊರಟುಹೋದನು. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯವಾಳಿದನೆಂಬುದಾಗಿ ವಾಯು, ಭಾಗವತ ನೊದಲಾದ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಂಹಳ ದೇಶದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಆತನು ೨೯೮ ರಲ್ಲಿಯೇ ೨೯೭ರಲ್ಲಿಯೇ ಕೀರ್ತಿಶೇಷನಾದನೆಂದು ನಾವು ಹೇಳಬಹುದು. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನನ್ನು ನೋಡುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷ ಪ್ರಾಯದವನೆಂದು ಎಣಿಸಿದಲ್ಲಿ ಆತನು ೩೫೦ ರಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವೆತ್ತಿರಬೇಕು. ನಾವು ಹೀಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ಕಾಲನಿರ್ಣಯವೆಲ್ಲವೂ ಈ ಕೆಳಗಣ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಕ್ರಿ. ಪೂ.

೩೫೦ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಜನನ.

೩೨೬, ೩೨೫ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನನ್ನು ನೋಡುವುದು.

೩೨೩ ಅಕ್ಟೋಬರು, ೩೨೨ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಗ್ರೀಕರನ್ನು ಪಂಜಾಬಿನಿಂದ ಓಡಿಸುವುದು.

೩೨೨, ೩೨೧ ಮಗಧರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುವುದು.

೩೦೫, ೩೦೪ ಸೆಲ್ಯೂಕಸು ಹಿಂದೂದೇಶದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬರುವುದು.

೩೦೩ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನ ಪರಾಭವ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೊಡನೆ ಸಂಧಿ.

೨೯೮, ೨೯೭ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಮರಣ.

* Sandrakottus having thus won the throne, was reigning over India, when Seleucus was laying the foundations of his future greatness. (Justin)

ಆರನೆಯ ಪ್ರಕರಣವು.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ರಾಜಧಾನಿ.

ಭರತಖಂಡವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಏಕಚ್ಛತ್ರಾಧಿಪತ್ಯದ ಕೆಳಗೆ ತಂದ ನಮ್ಮ ಕಥಾನಾಯಕನು ಪಾಟಲಿಪುತ್ರವೆಂಬ ನಗರದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಪುಷ್ಪಪುರ, ಕುಸುಮಪುರ ಎಂಬ ಬೇರೆಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳುಳ್ಳ ಈ ಮಹಾಪಟ್ಟಣವು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಪ್ರಭುತ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹೋನ್ನತಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಆತನ ಮೊಮ್ಮಗನಾದ ಅಶೋಕನ ರಾಜ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುಚ್ಛ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬ ಶಿಖರವನ್ನೇರಿ, ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಯಾವತ್ತು ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಆತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದೆಂತಲೂ, ಅದ್ವಿತೀಯವಾದುದೆಂತಲೂ ಹೆಸರುಗೊಂಡಿದ್ದಿತು. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ, ಅನೇಕ ಕವಿಗಳಿಗೂ, ಪಂಡಿತರಿಗೂ, ಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಗೂ, ಅನ್ಯದೇಶ ವರ್ತಕರಿಗೂ, ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವೂ, ವರ್ಣನೀಯ ವಿಷಯವೂ ಆಗಿ ರಾಘವರ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೂ, ಕೌರವರ ಹಸ್ತಿನಾವತಿಗೂ, ಮೊಗಲರ ಢಿಲ್ಲಿನಗರಕ್ಕೂ, ಆಂಗ್ಲೀಯರ ಕಲಕತ್ತಾ ನಗರಕ್ಕೂ, ಸರಿಹೋಲಿಸತಕ್ಕ ಈ ಪುಷ್ಪಪುರವು, ಸುಮಾರು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಮಗಧರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದು ಶೋಭಿಸಿತು. ಇಂತಹ ಪುರಶ್ರೇಷ್ಠದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದರ ವೈಭವವನ್ನೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತದನಂತರದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನೂ, ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ.

ನಾಮನಿರ್ದೇಶವು.

ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಇತ್ತಲಾಗಿ ನ ಇಂಗ್ಲೀಷು ಚರಿತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ “ಪಾಟಲಿಪುತ್ರ” ಎಂಬ ಹೆಸರೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಪಾಟಲಿಪುರ, ಕುಸುಮಪುರ, ಪುಷ್ಪಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೇ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವರು. * ತ್ರಿಕಾಂಡಶೇಷದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪಾಟಲಿಪುತ್ರವೆಂಬ ಪಾಠಾಂತರವಿದೆ. ಬೃಹತ್ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಂತಿದೆ. ಗ್ರೀಕರ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಪಾಲಿಬೋತು ಎಂದು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವರು. ಈ ಪಟ್ಟಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಈಗ ಪಾಟ್ನಾ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಲ್ಲುತ್ತಿದೆ.

*ರಘುವಂಶ ೬ ನೆಯ ಸರ್ಗ, ೨೪ ನೇ ಶ್ಲೋಕ—ಆರ್ಯಭಟ್ಟೇಯ, ದ್ವಿತೀಯಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರವು.

ಈಗ ಈ ಪಟ್ಟಣವೆಲ್ಲಿದೆ?

ಹಿಂದೂದೇಶದ ಭೂಪಟವನ್ನು ಇದಿರಿಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನೋಡಿದರೆ, ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಈಗ ಈ ದೇಶಕ್ಕೆಲ್ಲ ಮುಖ್ಯ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಕಲ್ಕತ್ತಾ ನಗರವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಪುರವು ಗಂಗಾನದಿಯ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾದ ಹೂಗ್ಲೀ ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಸಾಗರ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ನಲವತ್ತು ಮೈಲುಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿಂದ ಹಡಗುದಾರಿಯಾಗಿ, ಇಲ್ಲವೆ ಹೊಗೆಬಂಡಿಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹೋದರೆ ಸುಮಾರು ೩೩೩ ಮೈಲುಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ ಪಾಟ್ನಾ ಪಟ್ಟಣವು ಗಂಗಾತೀರದಲ್ಲಿ ಕಲಕತ್ತೆಗೆ ವಾಯವ್ಯದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಇದು ಕೆಳಬಂಗಾಳದ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಿಕತ್ತೆಗೆ ಎರಡನೆಯ ದಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ವಿಸ್ತೀರ್ಣವೂ, ಜನಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಇಂದಿಗೂ ಉಳ್ಳ ಈ ಪಾಟ್ನಾ ನಗರವು ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಹಾರು ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಈ ಹೆಸರಿದೊಪ್ಪುವ ಪುರವು ೬೫೦ ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಮೊದಲು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದ ಹಿಂದೆ ಬಯಲು ಸ್ಥಳವೂ, ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಪುರವೂ ಇದ್ದಿತು. ಅದೇ ಪಾಟಲೀಪುರವು.

ರಾಜಕೀಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾನದಿಯ ಒಂದು ವಿಶೇಷವನ್ನು ನೋಡಿರಿ. ಗಂಗಾಶಾಖೆಯಾದ ಹೂಗ್ಲೀನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದ ಹಿಂದಿನವರೆಗೂ ಆಂಗ್ಲೀಯರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಕಲಕತ್ತೆ ಇದೆ. ಗಂಗೆಗೆ ಉಪನದಿಯಾದ ಯಮುನಾತೀರದಲ್ಲಿ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ರಾಜಧಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಥಿಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಆಗ್ರಾ ನಗರಗಳಿರುವುವು. ಥಿಲ್ಲಿಗೆ ಮೂರು ಮೈಲುಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥವಿದ್ದಿತು. ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಕ್ಕೆ ಅರವತ್ತುಮೈಲು ದೂರವಾಗಿ ವಾಯವ್ಯದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕೌರವಪಾರಿಕ್ಷಿತರ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಹಸ್ತಿನಾವತಿಯು ಇದ್ದಿತು. ಗಂಗೆಗೆ ಉತ್ತರದ ಉಪನದಿಯಾದ ಸರಯು (ಗೋಗ್ರಾ) ವಿನ ದಕ್ಷಿಣತೀರದಲ್ಲಿ ಅಯೋಧ್ಯೆಯು ರಘುಕುಲದ ರಾಜರುಗಳಿಗೆ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಗಂಗೆ, ಗೋಗ್ರಾ, ರಾಪ್ತಿ, ಗಂಡಕೀ, ಶೋಣಾನದಿಗಳು ಕಲೆವ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಪಾಟಲೀಪುತ್ರವು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಅದುದರಿಂದ ರಾಘವ, ಕೌರವ, ಪಾಂಡವ, ಪಾರಿಕ್ಷಿತ, ನಂದ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ, ಗುಪ್ತ, ಆಂಧ್ರ, ಮಹಮ್ಮದೀಯ, ಆಂಗ್ಲ ರಾಜಧಾನಿಗಳು, ಗಂಗೆಯನ್ನೋ ಗಂಗೆಯ ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಗಳನ್ನೋ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಇರುವುವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಟಲೀಪುರವು

ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ಥಳವು, ಕಂಠಮಾಲೆಗೆ ಪೋಷಿಸಿದ ಪದಕದಂತೆ ಅನೇಕ ನದಿಗಳ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿಯೂ, ಬಲಪ್ರದವಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದುದರಿಂದ ಧನಪ್ರದವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಿತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇದು ಸಾವಿರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ವರ್ಷಗಳಕಾಲ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಬಲವಾದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ನಾನೋತ್ಪತ್ತಿ.

ಪಾಲೀಪುತ್ರವೆಂಬ ಹೆಸರುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕರು ಅನೇಕ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವರು. ಪಾಟಲಿ ಎಂದರೆ ಒಂದು ಪುಷ್ಪವಿಶೇಷವು. ಇದನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪಾದರಿಯ ಹೂವೆನ್ನುವರು. ಆ ಪುರದ ಆಕಾರವು ಈ ಹೂವನ್ನು ಹೋಲಿದ್ದಿತೆಂತಲೂ, ಅದುದರಿಂದಲೇ ಆ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂತಲೂ ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಆ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಸುತ್ತಮುತ್ತಲೂ, ಪಾಟಲೀ ವೃಕ್ಷಗಳೂ ಪುಷ್ಪಗಳೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ಹೆಸರುಂಟಾಯಿತೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಸರಯೂ-ಗಂಗಾ ಸಂಗಮದಮೇಲೆ ಸರಯೂ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ, ದಕ್ಷಿಣತೀರವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಲೇ ಅವರಿಗೆ ಪಾಟಲಾದಿ ವೃಕ್ಷ ಸಂಕೀರ್ಣವಾದ ವನವು ಕಾಣಬಂದಂತೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. * ಅದುದರಿಂದ ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಿಂದಲೂ ಮಗಧದೇಶದ ಈ ಭಾಗವು ಪಾಟಲಿಪುಷ್ಪಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದು.

ಈಗ ಪಾಟ್ನಾನಗರದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಪಟ್ಟದೇವಿ, ದೊಡ್ಡಪಟ್ಟದೇವಿ, ಎಂಬೆರಡು ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಕರಾಗಿರುವವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವರು. ಸುದರ್ಶನನೆಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ಪಾಟಲಿ ಎಂಬ ಮಗಳಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯು ಈ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದಳು. ರಾಜನು ಆಕೆಗೆ ಈ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಬಹುಮತಿಯಾಗಿ ಕೊಡಲು, ಅವಳು ಇದನ್ನು ವೃತ್ರವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ತಾಯಿಯಂತೆ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಪಾಟಲಿಪುತ್ರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಇದಕ್ಕೆ ಬಂದಿತಂತೆ.

ಪುತ್ರಕನೆಂಬ ರಾಜಕುಮಾರನು ಮಂತ್ರದಂಡಮಹಿಮೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದನೆಂತಲೂ, ಆತನ ಹೆಂಡತಿಯ ಹೆಸರು ಪಾಟಲಿ ಎಂತಲೂ ಆಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಇದಕ್ಕೆ ಪಾಟಲಿಪುತ್ರವೆಂಬ ಹೆಸರಿಟ್ಟನೆಂತಲೂ ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರದಲ್ಲಿಯೂ, ಹ್ಯೂಫ್ಟ್ಲಾಂಗನ ಯಾತ್ರಾಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಡಿಯೋಡೋರಸ್ ಎಂಬ

* ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣ, ಬಾಲಕಾಂಡ, ೨೪ ನೆಯ ಸರ್ಗ.

ಗ್ರೀಕ ಚರಿತ್ರಕಾರನು ಹೆರಕ್ಲಿಸ್ ಎಂದರೆ ಬಲರಾಮನಿಂದ ಇದು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ ಹಾಗೆ ತಾನು ಕೇಳಿದಂತೆ ತಿಳಿಸಿರುವನು. ವಾಯುಪುರಾಣವೂ, ಸುತ್ತಪಿಟಕವೂ, ಶಿಶುನಾಗವಂಶಸ್ಥನಾದ ಉದೇಯನು ಇದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ.

ಮೇಜರ್ ವಿಲ್ಫೋರ್ಟರು, ಪಾಟಲಿಪುತ್ರವು ಪದ್ಮಾವತಿಯೆಂತಲೂ, ಮಹಾ ಬಲಿಪುರವೆಂತಲೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಗಿದ್ದಂತೆಯೂ ಈ ಹೆಸರುಗಳು ಬರುವುದಕ್ಕೆ, ಮಹಾಬಲಿಯೆಂದೂ ಮಹಾಪದ್ಮನೆಂದೂ ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿದ ರಾಜನ ಹೆಸರುಗಳಾಗಿದ್ದುದೇ ಕಾರಣವೆಂತಲೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಹಾಗೆ ನಂದನ ಪಟ್ಟಣವಾದುದರಿಂದ ಬಲಿಪುತ್ರವೆಂದೂ, ಪಾಲಿಬೋತ್ರವೆಂದೂ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಗ್ರೀಕರ ಕಿವಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿತೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಿರುವನು. ಇನ್ನೊಂದು ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿದೆ. ಕೋಸಿ ಗಂಗಾಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ರಾಜಮಹಾಲು ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಬೋತ್ರವು ಇದ್ದಿತಂತೆ, ಈಗಲೂ ಮತ್ಸ್ಯದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಜಾತಿಯವರು ಅನೇಕರು ವಾಸವಾಗಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಪಾಲಿಬೋತ್ರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂತಲೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸೂರ್ಯವಂಶದರಾಜನಾದ ಮಮನೇಂಬನಿಗೆ ೧೮ ನೆಯ ತಲೆಯವನು ಸುದರ್ಶನರಾಜನೆಂತಲೂ, ಆತನ ಮಗಳು ಪಾಟಲಿ ಎಂತಲೂ ಈಕೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಪಾಟಲಿಪುತ್ರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂತಲೂ ಇನ್ನೊಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಚಿತ್ರಕಥೆ.

ದಕ್ಷಿಣದೇಶದಲ್ಲೊಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿದ್ದನು. ಆತನಿಗೆ ಮೂರುವಂದಿ ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರು. ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಚಿಕ್ಕವರಾದ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರವೇ ಇರಿಸಿ ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿಯ ಗಂಗಾದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಯಾತ್ರೆ ಹೊರಟು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಎಷ್ಟುಕಾಲವಾದರೂ ತಂದೆಯು ತಿರುಗಿ ಬಾರದುದರಿಂದ ಆತನ ಮಕ್ಕಳು ಮೂವರೂ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಹೊರಟು, ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದ ಚಿಂಚಣಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ಭೋಜಕನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಿದ್ವಾಂಸನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರು. ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಈ ಮೂವರಿಗೂ ತಕ್ಕಂತೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ತನ್ನ ಮೂವರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಈ ಮೂವರಿಗೂ ಕೊಟ್ಟು ವಿನಾಹವಾಡಿ ಅವರನ್ನು ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರಿಸಿಕೊಂಡನು.

ಅವರು ಅನೇಕಕಾಲ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು, ಒಂದು ಸಾರಿ ಕ್ಷಾಮವು ಬರಲು, ತಮ್ಮ ಹೆಂಡಿರನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಧನಾರ್ಜನೆಗಾಗಿ ತಾವು ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದರು. ಅವರು ಹೊರಡುವಾಗ ನಡುವಣವನ ಹೆಂಡತಿಯು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಆ ಸಮಾಚಾರವು ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಆಕೆಗೆ ಒಬ್ಬ ಮಗನು ಹುಟ್ಟಿದನು. ಅವನಿಗೆ ಪುತ್ರಕನೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟರು. ಆದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ತಿರಿಗಿ ಬಾರದುದರಿಂದಲೂ, ಬರವು ಹೆಚ್ಚಾದುದರಿಂದಲೂ, ಪುತ್ರಕನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಆತನ ತಾಯಿಯು ಮಗಧ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಈಕೆಯು ತನ್ನ ಕುಮಾರನೊಡನೆ ಯಜ್ಞದತ್ತನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಇದ್ದಳು.

ಪುತ್ರಕನು ದೊಡ್ಡವನಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಬುದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಕಲಿತು ತುಂಬ ಧನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದನು. ತನ್ನ ತಂದೆ, ಚಿಕ್ಕತಂದೆ, ದೊಡ್ಡತಂದೆ ಮೊದಲಾದವರು ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಇನ್ನೂ ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವ ನಿಮಿತ್ತ ಒಂದು ಅನ್ನಸತ್ರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ತಾನು ಸತ್ತಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ಬಂದುಹೋಗುವವರ ಗೋತ್ರ ಮತ್ತು ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಮೂವರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಒಂದು ದಿನ ಆ ಸತ್ರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸಂದರ್ಭವುಂಟಾಯಿತು. ಅವರು ಆ ಪುತ್ರಕನ ಸಮಾಚಾರವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದು, ಅವನ ವ್ಯಭಿಚಾರಜಾತನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಕೆಲವರನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿದರು. ಪುತ್ರಕನು ಅವರಿಗೆ ಲಂಚವಿತ್ತು ಅವರ ಕೈಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಂಧ್ಯಪ್ರಾಂತಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಈತನು ಅಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ ಇರಲು, ರಾಕ್ಷಸರಾದ ಇಬ್ಬರು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ತಮ್ಮ ಪಿತೃರ್ಜಿತವಾದ ಮೂರು ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವಾದಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡನು. ಭೋಜನಪಾತ್ರೆ, ದಂಡ ಮತ್ತು ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳು ಎಂಬ ಇವೇ ಆ ವಸ್ತುಗಳು. ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿಯೂ ಮೂರು ವಿಶೇಷಗಳಿದ್ದುವು. ಭೋಜನಪಾತ್ರೆಯು ಕೋರಿದ ಭೋಜನಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ದಂಡದಿಂದ ಕೋರಿದ ದ್ರವ್ಯವು ಸಿಕ್ಕುವುದು. ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟರೆ ಆಕಾಶಪಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಾವಿಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಇಂತಹ ವಸ್ತುಗಳಿಗಾಗಿ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದವರು ಪುತ್ರಕನನ್ನು ಮಧ್ಯವರ್ತಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡರು. ರಾಕ್ಷಸಪುತ್ರರು ಓಡಬೇಕೆಂತಲೂ, ಯಾರು ನಿರ್ಣೇತಸ್ಥಲವನ್ನು ಮೊದಲು ಸೇರುವನೋ ಅವನಿಗೇ ಈ ಮೂರು ವಸ್ತುಗಳೂ ಸೇರತಕ್ಕವೆಂತಲೂ ಪುತ್ರಕನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದನು. ಅವರು ಅದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿ ಓಡತೊಡಗಿದರು. ಅತ್ತ ಹಾಗೆ ಅವರನ್ನು ಓಡಬಿಟ್ಟು, ಇತ್ತ ಪುತ್ರಕನು ಪಾದರಕ್ಷೆ

ಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಉಳಿದ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಾರಿ, ಆಕಾಶ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಆಕರ್ಷಣಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿಯ ಅರಸು ಮಹೇಂದ್ರ ವರ್ಮನು. ಆತನಿಗೆ ಸಾಟಲಿ ಎಂಬ ಮಗಳಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯು ಯುಕ್ತವಯಸ್ಕಳಾಗಿ ವಿನಾಹಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಳಾಗಿರುವಳೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಪುತ್ರಕನು ಒಂದು ದಿನ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಆಕೆಯ ಮಂದಿರವನ್ನು ಸೇರಿದನು. ಆಕೆಯೂ ಈತನ ಅಮಾನುಷ ಶಕ್ತಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯಗೊಂಡು ಆತನನ್ನು ವರಿಸಿದಳು. ಆದರೆ ಆ ಸಮಾಚಾರವು ಅರಸನಿಗೆ ತಿಳಿದಲ್ಲಿ ಆತನು ಪುತ್ರಕನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವನೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅಲ್ಲಿಂದ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹೊರಟು, ಒಂದು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ತಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಹೆಸರನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ “ಸಾಟಲೀ ಪುತ್ರ” ವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನಿಟ್ಟರಂತೆ. ಈ ಕಥೆಯು ಬೃಹತ್ಕಥೆಯೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಅನೇಕ ಕಥೆಗಳಿವೆ. ಇನ್ನು ಇವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಚರಿತ್ರಭಾಗಕ್ಕೆ ಬರೋಣ.

ಸಾಟಲೀ ದುರ್ಗವು.

ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೪೯೦ ರಲ್ಲಿ ಅಜಾತಶತ್ರುವೆಂಬವನು ಮಗಧಕ್ಕೆ ರಾಜನಾದನು. ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಸಾಟಲಿಯೆಂಬುದು ಗಂಗೆಗೆ ದಕ್ಷಿಣತೀರದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಹಳ್ಳಿಯು. ಆ ನದಿಯ ಉತ್ತರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಲಿಕ್ಷವಿ ವಂಶದ ರಾಜರ ಪ್ರಬಲವಾದ ರಾಜ್ಯವಿದ್ದಿತು. ಆ ರಾಜರು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೇನೂ ತೊಂದರೆ ಮಾಡದಂತೆ ಅವರನ್ನು ಒತ್ತಿಡಬೇಕೆಂದು ಅಜಾತಶತ್ರುವು ಸಾಟಲೀ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದುರ್ಗವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ರಾಜಭೃತ್ಯರು ದುರ್ಗವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೌತಮ ಬುದ್ಧನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನು. ಆತನು ಆ ದುರ್ಗವನ್ನು ನೋಡಿ ಅದರ ವಿಷಯವಾಗಿ ಈ ರೀತಿ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದನಂತೆ:—ಹೆಚ್ಚಿನ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದಲೂ ವರ್ತಕರನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೂ ಆಕರ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ದೇಸರುಗೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಆದರೆ ಈ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿ, ಜಲ, ಅಂತಃಕಲಹ ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಪತ್ತುಗಳುಂಟಾಗುವುವು.

ಉದಯನನು ಅಜಾತಶತ್ರುವಿನ ಮೊಮ್ಮಗನು. ಈತನು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೪೫೦ ರಲ್ಲಿ ರಾಜನಾದನು. ಈತನು ಸಾಟಲೀದುರ್ಗದ ಹತ್ತಿರವೇ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೪೫೪ ರಲ್ಲಿ

ಪಾಟಲೀಪುತ್ರ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಇದೇ ಭಗವಾನ್ ಬುದ್ಧದೇವನ ಭವಿಷ್ಯತ್ತನ್ನು ಸರಿಸಿ, ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೂ ಹಿಂದೂದೇಶದ ಒಂದು ಕಂಠರತ್ನದಂತೆ ಶೋಭಿಸಿತು.

ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮಗಧರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ರಾಜಗೃಹವು ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಉದಯನನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಪಾಟಲೀಪುತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಸರ್ವತಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜಗೃಹದಿಂದ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಾಟಲೀಪುತ್ರಕ್ಕೆ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮಗಧ ರಾಜ್ಯವು ದಿನಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದಿತು. ರಾಜ್ಯದ ಸಮಸ್ತ ಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ, ಹಿಂದೂದೇಶದಲ್ಲಿನ ವ್ಯಾಪಾರವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಆಕರ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕೂ. ಗಂಗಾ, ಶೋಣಾ, ಗೋಗ್ರಾ ಮೊದಲಾದ ನದಿಗಳ ಸಂಗಮದ ಸಮೀಪವಿದ್ದ ಪಾಟಲೀಪುತ್ರವು ಬಹು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದ್ದಿತು. ಉದಯನನು ಶಿಶುನಾಗ ವಂಶದ ಅರಸನು. ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೭೧ ರಲ್ಲಿ ಈ ವಂಶವು ಅಂತ್ಯವಾಗಿ ಮಗಧವು ನಂದರಿಗೆ ಅಧೀನವಾಯಿತು. ಅವರನ್ನು ಓಡಿಸಿ ನಮ್ಮ ಕಥಾನಾಯಕನಾದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೧ ರಲ್ಲಿ ಮಗಧಾಧಿಪತಿಯಾದನೆಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಬರೆದಿರುವೆವು.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಕಾಲದ ಪಾಟಲೀಪುತ್ರವು.

ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೦೩ ರಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಸೆಲ್ಯುಕಸೆಂಬ ಗ್ರೀಕರಾಜನನ್ನೋಡಿಸಿ ಆತನೊಡನೆ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡನೆಂದು ಮೊದಲೇ ಬರೆದಿರುವೆವು. ಆ ಗ್ರೀಕರಾಜನು ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸೆಂಬುವನನ್ನು ಪಾಟಲೀಪುತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಹತ್ತಿರ ರಾಯಭಾರಿಯಾಗಿಟ್ಟನು. (ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೦೨) ಈತನು ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೂ ಈ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದು, ಆ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಕುರಿತೂ, ಆ ದೇಶವನ್ನು ಕುರಿತೂ, ಅನೇಕಾನೇಕ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿರುವನು. ಆ ಕಾಲದ ಚರಿತ್ರಾಂಶಗಳನ್ನು ತಿಳಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಈ ರಾಯಭಾರಿಯ ಲೇಖನಗಳೇ ಮುಖ್ಯಾಧಾರಗಳಾಗಿವೆ. ಆ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಸುಸರಿಸಿಯೇ ಈ ಕೆಳಗಣ ವರ್ಣನೆಗಳು ಬರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿವೆ.

ಪು ರ ವ ಣ ನೆ .

ಮಗಧದೇಶದ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಪಾಟಲೀಪುತ್ರವು ಗಂಗಾ-ಶೋಣಾ ನದಿಗಳ ಸಂಗಮದಿಂದುಂಟಾದ ಅಂತರ್ವೇದಿಯಲ್ಲ ಶೋಣಾನದಿಗೆ ಉತ್ತರಭಾಗ

ದಲ್ಲಿಯೂ, ಗಂಗೆಗೆ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದಿತು. ಈ ಪುರವು ಸುಮಾರು ಒಂಬತ್ತು ಹತ್ತು ಮೈಲುಗಳ ಉದ್ದವೂ ಎರಡುಮೈಲುಗಳ ಅಗಲವೂ ಉಳ್ಳದಾಗಿ ಚತುರ್ಭುಜಾಕಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದೆ. ಎಂದರೆ ಇದು ೨೦ ಚದರ ಮೈಲುಗಳ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವುಳ್ಳ ನಗರವು. ಅತ್ಯಂತ ಘನವಾದ ಕಾಷ್ಠಪ್ರಾಕಾರದಿಂದ ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಅರವತ್ತುನಾಲ್ಕು ದ್ವಾರಗಳಿಂದಲೂ, ಏಳನೂರವಷ್ಟು ಬುರುಜುಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ ಇದ್ದು, ಶೋಣಾನದಿಯ ನೀರಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಂಬ ಅಗಲವೂ ಆಳವೂ ಆದ ಅಗಲೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಪಟ್ಟಣದ ಸುತ್ತಲೂ ಇದ್ದ ಆ ಕಂದಕವು ಆರುನೂರು ಅಡಿಗಳ ಅಗಲವೂ, ಮೂವತ್ತು ಮೊಳ ಆಳವೂ ಇದ್ದಿತಂತೆ. ಈ ಪಟ್ಟಣದ ಸುತ್ತಲೂ ಎಪ್ಪತ್ತೈದು ಗಜಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಬುರುಜೂ, ಆರುನೂರ ಅರುವತ್ತು ಗಜ ದೂರಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಕೋಟಿಬಾಗಿಲೂ ಇದ್ದಿತು. ಇಪ್ಪತ್ತು ಚದರಮೈಲುಗಳ ವೈಶಾಲ್ಯವೂ, ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಮೈಲುಗಳ ಸುತ್ತಳತೆಯೂ ಉಳ್ಳ ಆ ನಗರರಾಜವು ಕಲಕತ್ತೆಗೆ ಕಡಿಮೆಯಲ್ಲವೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು.

ರಾಜಮಂದಿರವು

ಶೋಣಾನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ನಾನಾವಿಧ ವ್ಯಕ್ತಚಾತಿಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತವಾದ ಉದ್ಯಾನವನವಿದ್ದಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ರಾಜಮಂದಿರವಿದ್ದಿತು. ರಾಜಪ್ರಾಸಾದವು ದಾರುಮಯವಾಗಿ, ಪಾರಸೀಕ ರಾಜಭವನಗಳಾದ ಸ್ಯೂಸಾ, ಎಕ್ಬಟಾನಾಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವೈಭವದೊಡನೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅದರ ಕಂಬಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸ್ವರ್ಣಖಚಿತಗಳಾಗಿದ್ದು, ಬಂಗಾರದ ಪತಾಕೆಗಳಿಂದಲೂ, ಬೆಳ್ಳಿಯ ರೂಲರಿಗಳಿಂದಲೂ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದುವು. ಈ ಭವನವು ಅನೇಕ ಕಟ್ಟಡಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದು ವಿಶಾಲವೂ, ಮನೋಹರವೂ ಆದ ಆರಾಮದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದ್ದಿತು. ಇದರಲ್ಲಿ ಮಿರಮಿರನೆಮಿರುಗಿ ಮೆರೆಯುತ್ತಲಿದ್ದ ಮತ್ಸ್ಯಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಪಲ್ಪಲಗಳೂ, ಅನೇಕ ಬಳ್ಳಿಗಳುಳ್ಳ ಶೃಂಗಾರವೃಕ್ಷಗಳೂ, ಪೊದೆಗಳೂ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಇದರ ಒಳಗಣ ಕಟ್ಟಡಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ರಾಜಕಾರ್ಯಶಾಲೆಗಳು, ಕೆಲವು ಪರಿವಾರ ನಿವಾಸಗಳು, ಕೆಲವು ರಾಜಸ್ತ್ರೀಯರ ಅಂತಃಪುರಗಳು ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸಪ್ತಭೂಮಿಕಾಪ್ರಾಸಾದವೂ, ಸಹಸ್ರಸ್ತಂಭಮಂಟಪವೂ, ದ್ಯೂತಶಾಲೆಯೂ, ಉಷ್ಣಸ್ನಾನನಾಟಿಕೆಯೂ ಇದ್ದುವಂತೆ. ದ್ಯೂತಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದುದರಲ್ಲಿ ಒಂದಂಶವು ರಾಜಸ್ವವಾಗಿ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂದು ಆಪಸ್ತಂಬ ವಚನವಿದೆ.

ಸ್ನಾನಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಪ್ರವೇಶಾಗಾರವೂ, ತದನಂತರ ಉಷ್ಣ ಜಲಗೃಹವೂ, ಅಮೇಲೆ ಸ್ನಾನಪಲ್ವಲಗಳೂ ಇದ್ದು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಕುಂಡವೂ ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಆಸನಗಳೂ ಇದ್ದುವು. ಸಾಧಾರಣ ಸ್ನಾನಕ್ಕಾಗಿ ವಾಪೀತಟಾಕಗಳು ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಲಪಡಿಕಟ್ಟುಗಳೂ, ಆ ಪಡಿಕಟ್ಟುಗಳ ಮೇಲೆ ವುಷ್ಪಾದಿ ಶಿಲ್ಪಾಲಂಕಾರಗಳೂ ಕೆತ್ತಿ ಇದ್ದುವು.

ರಾಜಸಭಾಮಂಟಪವು ಅತ್ಯಂತ ಅಲಂಕಾರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಆಡಂಬರಗಳಿಂದ ಒಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಆರಡಿ ಅಗಲವುಳ್ಳ ಬಂಗಾರದ ಹರಿವಾಣಗಳೂ, ಬಟ್ಟಲುಗಳೂ ಬಲು ಸೊಗಸಾದ ಕೆತ್ತಿಗೆಯ ಕೆಲಸಗಳಿಂದಲೂ, ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹಾಸುಗಳಿಂದಲೂ ಒಪ್ಪಿ, ಮುದ್ದಾದ ಲೋಲುಕಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ರಾಜಪೀಠಗಳೂ, ಹಲಗೆಗಳೂ, ರತ್ನಬಚಿತವಾದ ತಾಮ್ರದ ಪಾತ್ರೆಗಳೂ, ಅತಿಮಂದರಗಳಾದ ಚಿತ್ರವಸ್ತ್ರ ಸಂಚಯಗಳೂ ಕಾಣಬರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಇಲ್ಲಿ ಅರಸನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಶೋಭೆಯಿಂದ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ವೈಭವಕಾರ್ಯಗಳನ್ನಾಚರಿಸುವನು. ಅಂತಹ ಉತ್ಸವ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಆತನು ಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಬಂಗಾರದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನೇರಿ, ಸ್ವರ್ಣಮಯವಾದ ಪಟ್ಟಿಯ ಹಚ್ಚುಡಗಳನ್ನೂ ಸೊಗಸಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿ ಸವಾರಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಚಿಕ್ಕ ಸವಾರಿಗಳ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅರಸನು ಅಶ್ವಾರೂಢನಾಗಿಯೂ, ದೊಡ್ಡ ಸವಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಜಾರೂಢನಾಗಿಯೂ, ಹೊರಡುವ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಇವು ಬಂಗಾರದ ತೊಡವುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಮತ್ತು ಇಂತಹ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತು, ಟಿಗರು, ಆನೆ, ಗಂಡಮ್ಮಗ ಮೊದಲಾದ ಮೃಗಗಳ ಪಂದ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಜಟ್ಟಿ ಕಾಳಗವನ್ನೂ ರಾಜನು ಅತ್ಯುತ್ತಮದಿಂದ ನೋಡುವನು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತುಗಳ ಪಂದ್ಯವು ಮಾತ್ರ ಈಗ ನಡೆಯುವುದು ಅಪರೂಪ. ಮಿಕ್ಕವುಗಳು ಹಿಂದೂರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ವಾಡಿಕೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ರಥಗಳಿಗೆ ನಡುವೆ ಕುದುರೆಯನ್ನೂ ಎರಡು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೂ ಎತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿ ಒಂದೂವರೆ ಹರದಾರಿಯ ದೂರದವರೆಗೆ ಓಟದ ಪಂದ್ಯವನ್ನು ಬಿಡುವರೆಂತೆ.

ನಗರದ ನಿರ್ಮಾಣವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಉನ್ನತವಾದ ಗೋಡೆಗಳೂ, ಬುರುಜುಗಳೂ, ಮುಟ್ಟುಗೋಡೆಗಳೂ, ಕಾಪಿನ ಗೋಪುರಗಳೂ, ಮಹಾದ್ವಾರಗಳೂ, ಕಂದಕಗಳೂ ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಇದ್ದುವು. ರಾಜನು ಸಾಯಂಕಾಲದ ವಿಹಾರವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಪುರಜನರು ಆತನನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಂದಿರಗಳು ಉಚಿತರೀತಿಯ ಕಿಟಕಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಇದ್ದುವು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚತುಶ್ಚಾಲೆಗಳೂ ಅನೇಕವಾಗಿದ್ದುವು.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಲ್ಲಕಟ್ಟಡಗಳೇ ಇಲ್ಲ. ತಳಹದಿಗಳು, ಕಂಬಗಳು, ಪಡಿ ಕಟ್ಟುಗಳು ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕುವೆಲ್ಲವೂ ಮರದ ಅಥವಾ ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಡಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಗಚ್ಚುಹಚ್ಚಿ, ಹೂಗಳು, ಬೊಂಬೆಗಳು, ದಂಡೆಯ ಕೆಲಸ, ಬಳ್ಳಿಯ ಕೆಲಸ, ನೂತನವಾದ ಜೋಡಣೆಯ ಕೆಲಸ, ಚಿತ್ರಕೆಲಸ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಒಪ್ಪುವಂತೆ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನವಾಗಿ ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಬಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ.*

ಗ್ರಾಮರಕ್ಷಕರ ಸಂಘ.

ಇಂತಹ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನೂ ರಾಜಮಂದಿರವನ್ನೂ ಕಾಪಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೂವತ್ತುಮಂದಿ ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರ ಸಂಘವೊಂದು ಏರ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಇದನ್ನು ಆಗಳಿನ ಮ್ಯುನಿಸಿಪಾಲಿಟಿಯನ್ನೆಂದು ಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿದ್ದ ಮೂವತ್ತುಮಂದಿಯೂ ಆರು ಪಂಚಾಯತಿಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಒಂದೊಂದು ಪಂಚಾಯತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಐವರು ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಪಂಚಾಯತಿಯವರು ಪಟ್ಟಣದ ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಉತ್ತರವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಎಂದರೆ, ಈಗ ನಮ್ಮ ದೇಶಾಭಿವಾನ್ಯಗಳು ಕೆಲವರು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸ್ವದೇಶೋದ್ಯಮದಂತಹ ಉದ್ಯಮಗಳನ್ನು ಈ ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಎರಡನೆಯ ಪಂಚಾಯತಿಗಾರರು ಸಾಟಲೀಪುತ್ರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಅನ್ಯದೇಶೀಯರನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅನ್ಯದೇಶೀಯರು ರಾಜ್ಯದ ಗುಟ್ಟನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ಬಂದ ಮೋಸಗಾರರೂ, ಇಲ್ಲವೇ, ಅವರದೇ ಬೇರೆ ಕಾರ್ಯದಮೇಲೆ ಬಂದವರೂ ಎಂದು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಬೇರೆ ಕೆಲಸದಮೇಲೆ ಬಂದವರನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು; ಅವರಿಗೇನೂ ತೊಂದರೆ ಬಾರದಂತೆ ಕಾಪಾಡುವುದು; ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಭೋಜನಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸುವುದು; ಅಸ್ವಸ್ಥರವರಿಗೆ ಔಷಧಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸುವುದು; ಮೃತಿಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಅವರ ಅಸ್ತಿಯೇನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಅವರ ಸಂಬಂಧಿಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವುದು;

* ಕವಿಕಲಗುರುವಾದ ಕಾಳಿದಾಸಕೃತ ರಘುವಂಶದ ೬ನೆಯ ಸರ್ಗದ ೨೪ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪಾಟಲೀಪುರವನ್ನು ಕುರಿತು "ಪ್ರಾಸಾದವಾತಾಯನ ಸಂಶ್ರಿತಾನಾಂ ನೇತ್ರೋತ್ಸವಂ ಪುಷ್ಪಪುರಾಂಗನಾನಾಂ" ಎಂದರೆ, "ಉಪರಿಗೆಯ ಕಿಟಕಿಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಪುಷ್ಪಪುರದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ನೇತ್ರೋತ್ಸವವು" ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಲು, ಉತ್ಸವಾದಿಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಗವಾಕ್ಷಗಳನ್ನು ಇಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು.

ಇವರ ಕೆಲಸವಾಗಿದ್ದಿತು. ಇದರಿಂದ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಪರದೇಶಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರೆಂತಲೂ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ ಅನೇಕ ಪರರಾಜರು ಸ್ನೇಹಿತರಾಗಿದ್ದರೆಂತಲೂ ತೋರಿಬರುತ್ತಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಪಂಚಾಯತಿಗಾರರು ಊರಿನ ಜನನಮರಣಗಳ ಲೆಕ್ಕಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾಗರಿಕತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಇಂಗ್ಲೀಷು ದೊರೆತನದವರು ಕೂಡ ಇತ್ತ ಈಚೆಯವರೆಗೂ ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಜನನಮರಣಗಳ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲಿಲ್ಲ; ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರವಾಯಿತು. ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡುಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಪ್ರಜಾಕ್ಷೇಮವನ್ನು ತಿಳಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ, ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಈ ಲೆಕ್ಕಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿದುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಆತನ ಬುದ್ಧಿಶೌಶಲಕ್ಕೆ ಯಾರುತಾನೇ ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡದಿರರು? ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಂಚಾಯತಿಗಾರರು ವಾಣಿಜ್ಯಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು. ಅಳತೆ ತೂಕಗಳು ತಪ್ಪಾಗದಂತೆಯೂ, ಮಾರುವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮೋಸವಿಲ್ಲದಂತೆಯೂ ನೋಡುವುದು ಇವರ ಕೆಲಸವಾಗಿದ್ದಿತು. ಐದನೆಯ ಪಂಚಾಯತಿಗಾರರು ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳ ಮೇಲಣ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು. ಅವರು ವರ್ತಕರು ಮಾರಿದ ಸರಕುಗಳ ಮೇಲೆ ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲದೆ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಊರೊಳಗಣ ಇತರ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತ, ಗುಡಿಗಳು, ರೇವುಗಳು ಅಂಗಡಿಗಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದು ಪಾಟಲೀಪುತ್ರ ರಕ್ಷಣವಿಧಾನವು. ಹೀಗೆಯೇ ಇತರ ಪುರಗಳೆಲ್ಲವೂ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದವು.

ಒಂದು ಮಹೋತ್ಸವವು.

ಪಾಟಲೀಪುತ್ರದ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಡಂಭವಾಗಿ ಜರುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದು ದಿವ್ಯ ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸು ನೋಡಿ ತಿಳಿಸಿದುದನ್ನು ಸ್ವಾಬೋ ಎಂಬ ವನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವನು.

“ಅವರ ಹಬ್ಬಗಳ ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಣರಜತಾಲಂಕೃತಗಳಾದ ಅನೇಕ ಆನೆಗಳು ಒಯ್ಯಾರಿಂದ ನಡೆದುಬರುವುವು. ನಾಲ್ಕು ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ, ಎತ್ತುಗಳ ಜತೆಗಳನ್ನೂ ಹೊಡಿದ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಬಂಡಿಗಳು ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುವು. ಹಿಂದಣಿಂದ ಹೋಗುವ ಚಾರರ ಸಮೂಹಗಳು ಯಾವತ್ತು ತೊಡಿಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟು ಬಂಗಾರದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನೂ, ದೊಡ್ಡ ಹರಿವಾಣಗಳನ್ನೂ, ಅಗಲವಾದ ಬಟ್ಟೆಲುಗ

ಳನ್ನೂ, ಮೇಜುಗಳು, ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಕುರ್ಚಿಗಳು, ನೀಲ, ಮರಕತ, ಗರುಡಪಚ್ಚಿ ಕೆಂಪು ಮೊದಲಾದ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ ತಾಮ್ರದ ಪಾತ್ರಗಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವರು. ಬಂಗಾರದ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸಮಾಡಿದ ಉತ್ತಮ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊರುವವರು ಕೆಲವರಿರುವರು. ಅವರ ಹಿಂದಣಿಂದ ಕಾಡುಕೋಣ, ಚಿರತೆ, ದೀಹದ ಸಿಂಹಗಳು, ಹಲವು ಬಣ್ಣದ ರೆಕ್ಕೆಗಳುಳ್ಳ ನಾನಾ ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಮರಿಗಳು ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ತರಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಏಳನೆಯ ಪ್ರಕರಣವು.

ಸೈನ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ.

ಕ್ರಿ. ಪೂ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಪ್ರಥಮ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ನಮ್ಮ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಾಬ್ದದ ರಾಜ್ಯಾಂಗನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಹೋಲುವ ವಿಶೇಷ ರಾಜ್ಯಾಂಗ ನಿರ್ಮಾಣವಿದ್ದಿತು. ಒಂದೊಂದು ಅಂಗವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಕರಣವಾದರೂ ಸಾಲದು. ಪ್ರತಿಭಾಶಾಲಿಯಾದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೂ, ಮಂತ್ರಾಲೋಚನಾಧುರೀಣನಾದ ಚಾಣಕ್ಯನೂ ಮಾಡಿದ ರಾಜ್ಯಾಂಗಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಮ್ಮಿಂದಾದಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವೆವು.

ಸೈನ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ

ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಲ್ಲಿ ಈಗಿನ ಭರತಖಂಡಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭೂಭಾಗವನ್ನು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ ಸಂಪಾದಿಸಿಟ್ಟ ಸೈನ್ಯದ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಅಪರಿಮಿತವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ಗ್ರೀಕಚರಿತ್ರಕಾರರು ಬರೆದಿರುವರು. ಆ ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠನ ಹತ್ತಿರ ಆರುಲಕ್ಷ ಪದಾತಿದಳವೂ, ೩೦,೦೦೦ ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳೂ, ೯,೦೦೦ ಆನೆಗಳೂ, ೮,೦೦೦ ರಥಗಳೂ ಇದ್ದುವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಸಾರಥಿಯಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿರಥದ ಮೇಲೆಯೂ ಇಬ್ಬರು ರಥಿಕರಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ೮,೦೦೦ ರಥಗಳೆಂದರೆ ೨೪,೦೦೦ ರಥಿಕರೆಂಬ ಅರ್ಥವು. ಪ್ರತಿ ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಮಾವಟಿಗನಲ್ಲದೆ ಮೂವರು ಯೋಧರು ಹತ್ತುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದುದರಿಂದ ೯,೦೦೦ ಗಜಗಳೆಂದರೆ ೩೬,೦೦೦ ಯೋಧರೆಂಬ ಅರ್ಥವು. ಹೀಗೆ ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕವಿಡಲಾಗಿ ಸುಮಾರು ಏಳುಲಕ್ಷ ಸೇನಾಬಲವಾಗುವುದು.

ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಸ್ಕಂಧಾವಾರದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೂ ಅವರವರ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ, ಯಾವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಸಂದರ್ಭವುಂಟಾದರೂ ಅದಕ್ಕದಕ್ಕನುನಾದ ತೆರದಿಂದ ಬಲಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿ ವ್ಯೂಹ ಚಮತ್ಕಾರಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ವಿಜಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು.

ಸೈನ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ ಗಾಗಿ ಈ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಮೂವತ್ತು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಸಂಘವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಕೂಡ ಆರು ಪಂಚಾಯತಿಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದನು. ಮೊದಲನೆಯ ಪಂಚಾಯತಿಯೊಳಗಣ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸಮುದ್ರಸೈನ್ಯಕ್ಕೂ, ಎರಡನೆಯ ಪಂಚಾಯತಿಯವರು ರಸ್ತುಸಾಮಗ್ರಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಯಾಣ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೂ ಸೈನ್ಯಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಹುಲ್ಲು ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಮೂರನೆಯ ಪಂಚಾಯತಿಯವರು ಕಾಲ್ಪಲಕ್ಕೂ, ನಾಲ್ಕನೆಯವರು ರಥಸೈನ್ಯಕ್ಕೂ ಐದನೆಯವರು ಅಶ್ವಸೈನ್ಯಕ್ಕೂ, ಆರನೆಯವರು ಆನೆಗಳಿಗೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. (ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸ್)

ಸ ಮುದ್ರ ಸೈನ್ಯ ವು .

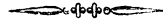
ಈ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಹತ್ತಿರ ನೌಕಾಬಲವಿದ್ದಂತೆ ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸು ಬರೆದ ಲೇಖನಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಆ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಾವುವೂ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ “ನಾವಾಧ್ಯಕ್ಷ” ನೆಂಬ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಇದ್ದಂತೆಯೂ, ಸಮುದ್ರಗಳಮೇಲೆಯೂ, ಸರಸ್ಸುಗಳಮೇಲೆಯೂ ತಿರುಗುವಂತಹ ಹಡಗುಗಳ ಮೇಲಣ ಅಧಿಕಾರವೆಲ್ಲವೂ ಆತನಲ್ಲಿದ್ದಂತೆಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದು. ರೇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸುಂಕಗಳನ್ನೆತ್ತುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೂಡ ಈತನೇ ತೀರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ನೌಕಾಚೋರರನ್ನು ದಂಡಿಸುವುದೂ ಗಾಳಿಮಳೆಗಳಿಂದ ತ್ರಸ್ತವಾದ ಹಡಗುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಕೊಡುವುದೂ ಈತನ ಧರ್ಮವಾಗಿದ್ದಿತು. ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ನದಿಗಳನ್ನು ದಾಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಭುತ್ವದವರು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಹಡಗುಗಳಿಗೂ, ದೋಣಿಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಸೇವಕರಿಗೂ ಈತನೇ ಅಧಿಕಾರಿಯು.

ರ ಸ್ತು ಸಾ ಮ ಗ್ರಿ .

ಎರಡನೆಯ ಪಂಚಾಯತಿಯವರು ರಸ್ತುಸಾಮಗ್ರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಸರಿಗೊಳಿಸಿಡುವವರೆಂದು ಹೇಳಿದೆವು. ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸೈನ್ಯವು ಹೊರಡುವಾಗ, ಹೊತ್ತುಹೊತ್ತಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಭೋಜನಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಇತರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗಾಯಹೊಂದುವ

ಭಟರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಾಗಿ ಔಷಧಗಳನ್ನೂ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನೂ, ಕುದುರೆಗಳಿಗೂ ಆನೆಗಳಿಗೂ ಬೇಕಾದ ಹುಲ್ಲು ಮೇವು ಮೊದಲಾದುದನ್ನೂ, ಯುದ್ಧಮಾಡುವಾಗ ಬೇಕಾಗುವ ಆಯುಧಾದಿಗಳನ್ನೂ ಹಿಂದಣಿಂದ ಕಳುಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಪಂಚಾಯತಿಯು ಏರ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವು ಭರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದ್ದಿತು. ಕಾಶೀನಗರದಲ್ಲಿಯೂ, ತಕ್ಷಶಿಲಾನಗರದಲ್ಲಿಯೂ, ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಸರ್ವಕಲಾಭವನಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಹೊಂದಿದ್ದುವು. ಅಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾವಂತರಾದ ವೈದ್ಯವಿದ್ಯಾವಿಶಾರದರು ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಯಂತ್ರಗಳನ್ನೂ, ತೈಲಗಳನ್ನೂ ಕೈಕಾಲು ಮುರಿದುಹೋದವರಿಗೆ ಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಬಟ್ಟೆಗಳು ಮೊದಲಾದ ವೈದ್ಯೋಪಕರಣಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಗಾಯವಡೆದ ಯುದ್ಧಭಟರಿಗೆ ಉಪಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಪಥ್ಯಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಅದಕ್ಕದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಧಾತ್ರಿಯರು (ದಾದಿಗಳು) ಇವರೊಡನೆ ಇರುವರು. ಇಂತಹ ದಾದಿಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿನಿಯೆಂದು ಈಗಿನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೆಸರುಗೊಂಡ ಫ್ಲಾರೆನ್ಸ್ ನೈಟಿಂಗೇಲ್ ಎಂಬವಳು ಕಳೆದ ಶತಾಬ್ದದವಳು. ಇಂತಹ ಫ್ಲಾರೆನ್ಸ್ ನೈಟಿಂಗೇಲುಗಳು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಷ್ಟೆ ಮಂದಿ ಇದ್ದರು. ಅಂತಹವರನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವುದೂ ರಸ್ತುಸಾಮಗ್ರಿಯ ಪಂಚಾಯತಿಯವರ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದ್ದಿತು. (ಚಾಣಕ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ, ೧೦ನೆಯ ಭಾಗ).

ಕಾಲ್ಪಲಗಳು.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪದಾತಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳು. ಪ್ರತಿಭಟನೂ ತನ್ನದ್ದದ ಅಳತೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಬೇಕಾದಾಗ ಅದನ್ನು ಕೆಳಗಿರಿಸಿ, ಹದೆಯೆರಿಸಿ, ಕಿವಿಯವರೆಗೂ ಸೆಳೆದು ಮೂರು ಜನಗಳ ಉದ್ದದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ಬಾಣಗಳಿಗೆ ಒಡ್ಡಾಣಗಳಾಗಲಿ ಕವಚಗಳಾಗಲಿ, ಮತ್ತೆಷ್ಟು ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಇತರ ರಕ್ಷಣೆಗಳಾಗಲಿ ಅಡ್ಡವಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಶರೀರಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಹದಮಾಡದ ಚರ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು, ನಿಂತಾಗ ತಮ್ಮನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮರೆಮಾಡುವ ಖೇಟಕಗಳನ್ನು ಇವರು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳಲ್ಲದೆ ಪದಾತಿಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗಧಾರಿಗಳೂ ಕೆಲವರು ವರು. ಅವರ ಕತ್ತಿಗಳು ಉದ್ದವೂ ಅಗಲವೂ ಇದ್ದು, ಹೊಕ್ಕೈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ

ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭಟರು ಒಂದೊಂದು ನೇಳೆ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. *

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಬಲಗಳು—ಮೂಲಬಲಗಳು, ಕೃತಬಲಗಳು, ಶ್ರೇಣಿಬಲಗಳು ಎಂದು ಮೂರು ತೆರನಾಗಿದ್ದುವು. ರಾಜನಿಂದ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಸೈನ್ಯಗಳು ಮೂಲಬಲಗಳು. ಯುದ್ಧಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿ, ನೇತನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡ ಸೈನ್ಯಗಳು ಕೃತಬಲಗಳು. ಶ್ರೇಣಿಬಲಗಳು ಎಂಹ ಪದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಪುಲವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವೀರರ 'ಶ್ರೇಣಿ' ಗಳು ಎಂದರೆ ಸಂಘಗಳು ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದುವು. ಇವರು ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಾದರೂ, ಯಾವುದಾದರೂ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಯುದ್ಧವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಯೂ ಇತರ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರ ಸಹಾಯವನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರೇ ಶ್ರೇಣಿಗಳು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಶ್ರೇಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂಭೋಜ, ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ, ಲಿಕ್ಷವಿ, ವ್ರಿಜಕ, ಮಲ್ಲಕ, ಮದ್ರಕ, ಕುಕುರು, ಕರು, ಪಾಂಚಾಲ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುವು. × ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂಭೋಜ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಗಳವರು ಕೃಷಿಕರಾಗಿಯೂ, ವರ್ತಕರಾಗಿಯೂ ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಿಕ್ಕವರು ರಾಜರೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರತಿಶ್ರೇಣಿಯೂ ಒಬ್ಬ ನಾಯಕನ ಒಳಗಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಈ ಮೂರು ತೆರನಾದ ಬಲಗಳಲ್ಲದೆ ಆರಣ್ಯಕರೂ, ಪಾರ್ವತೀಯರೂ ಸಂದರ್ಭವಶದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸೈನ್ಯಾಂಗವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸೋತವರನ್ನು ದೋಚಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಇವರಿಗೆ ನೇತನವಾಗಿದ್ದಿತು.

ಹೀಗೆ ಏರ್ಪಟ್ಟ ಕಾಲ್ಪಲಕ್ಕೆ ನಾಯಕನಾಗುವವನೇ ಸರ್ವಸೈನ್ಯಕ್ಕೂ ಅಧ್ಯಕ್ಷನು.

ಕುದುರೆಯ ಸೈನ್ಯ.

ಕುದುರೆಯ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಭಟನೂ ಎರಡು ಈಟಿಗಳನ್ನೂ ಧಾಲನ್ನೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಈತನ ಧಾಲು ಪದಾ

* ಅರ್ಟಿಯನ್ ಎಂಬ ಗ್ರೀಕ್ ಲೇಖಕನ ಟೀಖನವನ್ನು ನುಸುತಿಸಿ ಬರೆದಿದೆ.

× ಚಾಣಕ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ, ೧೧ನೆಯ ಭಾಗ, ೧ನೆಯ ಪ್ರಕರಣ.

ತಿಸೈನ್ಯದವನ ಧಾಲಿಗಿಂತಲೂ ಕುರುಚಾಗಿರುವುದು. ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಜೀನನ್ನು ಹಾಕುವುದು ಆಚಾರವಲ್ಲ. ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಕಡಿವಾಣಗಳನ್ನು ಹಾಕುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಗುಂಡಾಗಿ ಹೊಲಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಎತ್ತಿನ ಚರ್ಮದ ಮುಚ್ಚಳದಿಂದ ಅವುಗಳ ಮುಖಗಳು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಆ ಮುಚ್ಚಳದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣ, ಹಿತ್ತಾಳೆ, ಅಥವಾ ದಂತದ ಮುಳ್ಳುಗಳು ನೆಟ್ಟು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅದೇ ಕಡಿವಾಣದಂತೆ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದಿರಬಹುದು. *

ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ವಲ್ಲನ, ಲಂಘನ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಗತಿವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಯುದ್ಧ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ಮಿಕ್ಕ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೂ, ಸೈನ್ಯೋಪಯೋಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಜಂతుಗಳು ಪ್ರವಾಹಗಳನ್ನು ದಾಟಬೇಕಾದಾಗಲೂ, ಬಿರುಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಬೇಕಾದಾಗಲೂ, ಚದರಿಹೋಗದಂತೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ, ತಮ್ಮ ರಸ್ತು ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ, ಶತ್ರುಗಳ ರಸ್ತುಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕೂ, ಹೊಸದಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸಹಾಯಾರ್ಥ ಬರುವ ದಂಡುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ, ಶತ್ರುಗಳ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಬರುವ ದಂಡುಗಳನ್ನು ಚಿದರಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸುಶಿಕ್ಷಿತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ, ಸಮಯ ಬಂದಾಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ, ಸೈನ್ಯಪಾಶ್ವಾಂಗಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ, ಯುದ್ಧವು ಆರಂಭವಾದಾಗ, ಮೊದಲು ಸೈನ್ಯದಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಶತ್ರುಬಲಗಳನ್ನು ದಿಕ್ಕುಪಾಲಾಗಿ ಮಾಡಿಸುರಿಂಬಿಡುವುದಕ್ಕೂ, ತಮ್ಮ ಬಲಗಳನ್ನು ವೈರಿಗಳು ಆಕ್ರಮಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕೂ, ಅವರನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೂ, ಸೆರೆಸಿಕ್ಕಿದವರನ್ನು ಹಿಡಿದುತರುವುದಕ್ಕೂ, ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯದ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿಡುವುದಕ್ಕೂ, ರಾಜರನ್ನೂ ಧನವನ್ನೂ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಕ್ಕೂ, ಶತ್ರುಗಳ ಬೆನ್ನುಹಿಡಿದು ಓಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಓಡಿಹೋಗುವ ವೈರಿಗಳನ್ನು ತರುಬುವುದಕ್ಕೂ, ಜಯಿಸಿದ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೂ ಕುದುರೆಯ ಸವಾರರ ಸೈನ್ಯವು ಅಗತ್ಯಬೀಳುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಈ ಅಶ್ವಾರೋಹಿ ಸೈನ್ಯಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಉತ್ತಮಾಶ್ವಗಳು ಕಾಂಭೋಜ, ಸಿಂಧು, ಆರಟ್ಟ, ವನಾಯು, ಬಾಹ್ಲೀಕ, ಸೌವೀರ, ಪಾಪೇಯ, ತೈತಲ ದೇಶ

*ಆರ್ಡಿಯನ್ ಎಂಬ ಗ್ರೀಕ್ ಲೇಖಕನು.

ಗಳಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂಭೋಜ, ಸಿಂಧು, ಆರಬ್ಬ, ವನಾಯು ದೇಶಗಳ ಕುದುರೆಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ ಎಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ×

ಕುದುರೆಗಳ ಮೇಲಣ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅಶ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷನೆಂದು ಹೆಸರು. ತೀಕ್ಷ್ಣ ಭದ್ರ, ಮಂದಗಳೆಂಬ ಗುಣಗಳನ್ನು ನುಸರಿಸಿಯೂ, ಅವುಗಳ ಜನ್ಮಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ನುಸರಿಸಿಯೂ, ಕುದುರೆಗಳ ತರಗತಿಗಳನ್ನೇರ್ಪಡಿಸಿ ಲೆಕ್ಕಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿಸುವುದೂ ಅವುಗಳಿಗೆ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿಯೂ ಇತರ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುವ ನಾನಾನಾಡೆಗಳನ್ನು * ಕಲಿಸುವುದೂ, ವಿಶಾಲವಾದ ಕುದುರೆ ಲಾಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದೂ, ಅಶ್ವಚಿಕಿತ್ಸಕರನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ಕೆಲಸವನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದೂ, ಮತ್ತು ಇತರ ವಿಧಗಳಿಂದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಸಾಕಿ ಕಾಪಾಡುವುದೂ, ಈ ಅಧ್ಯಕ್ಷನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದ್ದಿತು. ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಉಪಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಕೆಳಗಣ ಕ್ಷುದ್ರ ಸೇವಕರು ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು.

೧. ಸೂತ್ರಗ್ರಾಹಕ—ಕೀಳು ಚಾಕರಿಯನ್ನು ಮಾಡುವವನು.
೨. ಅಶ್ವಬಂಧಕ—ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವವನು.
೩. ಯಾವಸಿಕನು—ಹುಲ್ಲುತರುವವನು.
೪. ವಿಧಾಪಾಚಕನು—ಕುದುರೆಯ ಗೊರಸು, ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಶುಭ್ರವಾಗಿಡುವವನು.
೫. ಸ್ಥಾನಪಾಲಕನು—ಅಶ್ವಶಾಲೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು.
೬. ಕೇಶಕಾರನು—ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ನುಣುಪಾಗಿಡುವವನು.
೭. ಜಾಂಗಲಿಕನು—ಆಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವನು.

× ಕಾಂಭೋಜವೆಂದರೆ ಅಫಘಾನಿಸ್ಥಾನವು. ಸಿಂಧುವು ನಾವರಿತುಹೇ. ಆರಬ್ಬವೆಂಬುದು ಪಂಜಾಬಿನೊಳಗಣ ಆರಾಷ್ಟ್ರದ ದೇಶವು. ವನಾಯುವೆಂದರೆ ಅರಬ್ಬೀ ದೇಶವು. ಬಾಹ್ಯೀಕವೆಂದರೆ ಮಧ್ಯಾಸಿಯದೊಳಗಣ ಬಾಲಖಿಷತ್ಪ್ರದ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶವು. ಸ್ವೀರವೆಂದರೆ ಗುಜರಾತು ದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಇದಾರ್ ರಾಷ್ಟ್ರವು, ಪಾಪೇಯ ತೈತಲ ದೇಶಗಳು ಮಾತ್ರ ಯಾವುಗಳೂ ತಿಳಿಯದು, ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

* ಯುದ್ಧ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯ ನಡಿಗಳಿಗೆ "ಔಪವಾಹ್ಯಕ" ಗತಿಗಳಿಂದೂ, ಶಾಂತಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸವಾರಿಯ ಸಂಬಂಧವಾದ ನಡಿಗಳಿಗೆ "ಸನ್ನಾಹ್ಯ" ಗತಿಗಳಿಂದೂ ಹೆಸರು,

ಆನೆಗಳು.

ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದ ಸೈನ್ಯಗಳ ಅಂಗಗಳೆಲ್ಲ ಗಜಾಂಗವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಉಪಯೋಗಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಗಜವನೇ ಲಿಯೂ ಮಾವಟಗನ ಹೊರತು ಮೂವರು ಯೋಧರು ಏರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಮೂವರೂ ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳು. ಇಬ್ಬರು ಬದಿಗಳಿಂದಲೂ, ಮೂರನೆಯವನು ಹಿಂದಣಿಂದಲೂ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೆಗಾಸ್ಥಿನಿಸ್). ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆನೆಯ ಸೈನ್ಯವು ಯುದ್ಧಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲಸಗಳಾವುವೆಂದರೆ:—ಸರ್ವಸೇನಾಮುಖದಲ್ಲಿ ನಡೆವುದು, ಸೈನ್ಯವು ನಡೆವುದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನೂ, ಶಿಬಿರಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ, ನೀರು ತರುವುದಕ್ಕೆ ದಾರಿಗಳನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು, ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ಆವರಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವುದು. ಇತರ ಅಂಗಗಳು ಚಲಿಸಿದರೂ ತಾವು ಚಲಿಸದೆ ಇದಿರೊಡ್ಡಿ ನಿಲ್ಲುವುದು, ಪ್ರವಾಹಗಳು ಅಡ್ಡಬಂದಾಗ ಸೇನೆಗಳನ್ನು ದಾಟಿಸುವುದು, ಅಭೇದ್ಯ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಬಲದಿಂದ ಭೇದಿಸುವುದು, ಶತ್ರುಸೈನ್ಯಗಳಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿಸಿ, ಸ್ವಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ತಗುಲಿದ ಅಗ್ನಿಬಾಧೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು, ಚಿದರಿಂದ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಒಂದುಕಡೆ ಕೂಡಿಸುವುದು, ವೈರಿಗಳ ಅಡ್ಡಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಒಡೆಸುವುದು, ವೈರಿಗಳನ್ನು ಹುಂಕಾರದಿಂದ ಬೆದರಿಸುವುದು, ಅವರನ್ನು ತುಳಿದು ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು, ಕೋಟೆಗಳ ಗೋಡೆಗಳನ್ನೂ ಮರ್ಗದ್ವಾರಗಳನ್ನೂ, ಬುರುಜುಗಳನ್ನೂ ಡೀ ಹೊಡೆದು ಕೆಡಹುವುದು, ಹಣವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು. ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ದುರ್ಗಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದೇ ಮುಖ್ಯತಮವು.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾದುದರಿಂದ, ಆನೆಗಳೆಂದರೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಮಹಾಪ್ರೀತಿ. ಅವುಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ, ಒಬ್ಬ ಅಧ್ಯಕ್ಷನೂ, ಅನೇಕ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ, ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಕೀಳು ಸೇವಕರೂ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅವುಗಳಿಗಾಗಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಅಡವಿಗಳನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅವುಗಳಿಗೇನಾದರೂ ನೋಯಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ತಪ್ಪದೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗುತ್ತಲಿದ್ದಿತು. ಆನೆಯ ಲಾಯಗಳೆಲ್ಲ ಕೆಸವಿರಗೊಡಿಸಿದರೂ, ಸರಿಯಾಗಿ ಆಹಾರವಿಡದೆ ಹೋದರೂ, ಮೆತ್ತನಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲದೆ ಕೆಟ್ಟ ಎಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿದರೂ, ಮರ್ಮಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಪೆಟ್ಟು ಹೊಡೆದರೂ, ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಇತರರನ್ನು ಏರಗೊಡಿಸಿದರೂ, ತಕ್ಕುವಲ್ಲದ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ್ನೇರಿದರೂ, ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಓಣಿಗಳೊಳಗಿಂದ ಅವನ್ನು ಜಲಾಶ್ರಯಗಳಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಸಲು ಕೊಂಡುಹೋದರೂ, ದಟ್ಟವಾದ ಅಡವಿಗಳೊಳಗೆ ಹೋಗ

ಗೊಟ್ಟಿರೂ—ಇವೆಲ್ಲ ಅಪರಾಧಗಳಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಈ ಅಪರಾಧಗಳಿಗೆ ಕಠಿಣ ದಂಡನೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅನೆಯನ್ನು ಕೊಂದವನಿಗೆ ಮರಣದಂಡನೆಯುಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು.*

ಈ ಕಾಲದಂತೆಯೇ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಆನೆಗಳು ತಮ್ಮನ್ನು ಸಾಕಿದ ವಾವಟಗರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಇದನ್ನು ಕುರಿತು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಗ್ರೀಕರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿದ್ದ ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸು ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಕಥೆಯನ್ನು ಬರೆದಿರುವನು:—

ಒಬ್ಬ ಭಾರತೀಯನಿಗೆ ಬಿಳಿಯ ಆನೆಯಮರಿಯೊಂದು ಸಿಕ್ಕಿತು. ಅದನ್ನು ಅವನು ಸಾಕಿ ವಾಹನವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ದಿನದಿನಕ್ಕೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಅನುರಾಗವು ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ಬಂದಿತು. ಅದೂ ತನ್ನ ಯಜಮಾನನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಓಗಿರಲು, ರಾಜನಿಗೆ ಅದನ್ನು ಅಪಹರಿಸಬೇಕೆಂಬ ದುರಾಶೆಯುಂಟಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅದರ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಆ ಪ್ರಾಣಿಯಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರೇಮವಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ಇತರರ ವಶದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಇಡುವುದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟದೆ ಹೋದುದರಿಂದಲೂ, ಆತನು ಅದರೊಡನೆ ದೇಶವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು ಅಡವಿಗೆ ಓಡಿಹೋದನು. ಈ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅರಸನು ಕೋಪೋದ್ವಿಗಿತನಾಗಿ, ಆ ಆನೆಯನ್ನೂ ಮನುಷ್ಯನನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ತರುವುದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಪರಿವಾರವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಅವರು ಹೊರಟುಹೋಗಿ ಆ ಆನೆಯನ್ನೂ ಅದರ ಯಜಮಾನನನ್ನೂ ಸಂಧಿಸಿದರು. ಆನೆಯ ಮೇಲಿದ್ದು ಅವನು ಆ ರಾಜಭಟರೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿದನು. ಅವನಿಗೆ ಆನೆಯು ಕೂಡಾ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿತು. ಆದರೂ ರಾಜಭಟರು ಅನೇಕರಿಷ್ಟದರಿಂದ ಅವನು ಗಾಯವಡೆದು ಸೋತು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದನು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಭಟನನ್ನು ಆತನೊಡನಿದ್ದವರು ತಮ್ಮ ಥಾಲುಗಳಿಂದ ಮರೆಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಈ ಆನೆಯೂ ತನ್ನ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಿಂತು, ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರನ್ನು ಕೊಂದು ಮಿಕ್ಕವರನ್ನು ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಬಳಿಕ ಆತನನ್ನು ತನ್ನ ಸೊಂಡಿಲಿಂದ ಎತ್ತಿ ಬೆನ್ನಮೇಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ತನ್ನ ಲಾಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸ್ನೇಹಿತನಂತೆ ಆತನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಡ್ದು ದುಃಖಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ×

*ಬಾಣಕೃಷ್ಣನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ, ೨ನೆಯ ಭಾಗ ೩೨ನೆಯ ಪ್ರಕರಣ.

ರಥಗಳು .

ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತಾದಿ ಕಾಲಗಳೆಂದಲೂ, ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಹಾಯೋಧರು ರಥಾರೂಢರಾಗಿಯೇ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ. ಸಾಧಾರಣ ಸೈನಿಕರು ಮಾತ್ರ ನೆಲದಮೇಲೆ ನಿಂತು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ರಥಕ್ಕೆ ಎರಡು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾಲ್ಕು ಕುದುರೆಗಳ ರಥಗಳೂ ಇದ್ದುವು. ಪ್ರತಿರಥದ ಮೇಲೆ ಯೂ ಸಾರಥಿಯಲ್ಲದೆ ಇಬ್ಬರು ರಥಿಕರಿರುವರು. ಕೆಲವು ರಥಗಳಮೇಲೆ ಇಬ್ಬರು ಸಾರಥಿಗಳೂ, ಇಬ್ಬರು ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳೂ, ಇಬ್ಬರು ಹಲಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದವರೂ ಇರುವರು. ಕೆಲಸ ಬಿದ್ದಾಗ ಸಾರಥಿಗಳು ಕೂಡ ಸಮರರಂಗದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. * ಇಂತಹ ರಥಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ರಥಾಧ್ಯಕ್ಷನೆಂಬ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಇದ್ದನು. ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ರಥಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿಡುವುದು ಅವನ ಕೆಲಸವಾಗಿದ್ದಿತು.

ಸೈನ್ಯದೊಳಗಣ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಪರಂಪರೆ.

ಚತುರಂಗದೊಳಗಣ ಒಂದೊಂದು ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುಮಂದಿ ಭಟರಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಪಥಿಕನು. ಅಂತಹ ಪಥಿಕರು ಹತ್ತುಮಂದಿಯ ಮೇಲಣ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಸೇನಾಪತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಅಂತಹ ಸೇನಾಪತಿಗಳು ಹತ್ತುಮಂದಿಗೆ ಒಬ್ಬ ನಾಯಕನು. ಅಂತಹ ನಾಯಕರಿಗೂ, ಸರ್ವಸೈನ್ಯಕ್ಕೂ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದವನು ಸೇನಾಮುಖ್ಯನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದನು.

ಸ್ಕಂಧಾನಾರನೀವೆತವು.

ಸೈನ್ಯವು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧವಾಗಿ ಹೊರಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಒಬ್ಬ ನಾಯಕನೂ, ಜ್ಯೋತಿಷಿಕನೂ, ವರ್ಧಕಿಯೂ (ಬಡಗಿ) ಅನೇಕ ಕೂಲಿಯವರೂ ಹೊರಟುಮಾರ್ಗಗಳನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿಯಗ್ರಾಮಗಳನ್ನೂ, ಅರಣ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಸೇತುವೆಗಳನ್ನೂ, ಕಾಲುದಾರಿಗಳನ್ನೂ, ಬಾವಿಗಳನ್ನೂ, ಕೆರೆಗಳನ್ನೂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ, ಕೆಟ್ಟು ಹಾಳಾದುವುಗಳನ್ನು ಸರಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಸೈನ್ಯವು ಬೀಡುಗೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸ್ಥಳ

ಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ, ಇಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ವಲಯಾಕಾರವಾಗಿಯಾಗಲಿ, ಚತುಷ್ಕೋಣಾಕೃತಿಯಾಗಿಯಾಗಲಿ, ಶಿಬಿರವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವರು. ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ದ್ವಾರಗಳೂ ಆರು ದಾರಿಗಳೂ ಇರುವುವು. ಅದು ಒಂಭತ್ತು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಶತ್ರುಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಅಪಾಯಬಾರದಂತೆ ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಕಂದಕಗಳನ್ನೂ ಗೋಡೆಗಳನ್ನೂ ಪರಿಧಿಗಳನ್ನೂ ಬುರುಜುಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾತ್ರಿಹಗಲೂ ಪಹರೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಹದಿನೆಂಟು ಜತೆ ಸೈನಿಕರಿರುವರು. ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಮತ್ತತೆಯು ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ದ್ಯೂತ, ಮದ್ಯಪಾನ, ಔತಣ, ಕಲಹಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುವು. ಶತ್ರುಗಳು ಮಾರುವೇಷದಿಂದ ಶಿಬಿರವನ್ನು ಸೇರಗೊಡದಂತೆ ಅಭಿಜ್ಞಾನಪತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದದವರು ಒಳಗೆ ಬರಕೂಡದಾಗಿದ್ದಿತು.¹

ಸೈನ್ಯಗಳು ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೊರಡುವ ರೀತಿ.

ಹುಲ್ಲೂ, ನೀರೂ, ಕಟ್ಟಿಗೆಯೂ ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ದೊರಕುವ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಮೊದಲು ಪೋಗಿದ್ದ ನಾಯಕನಿಂದ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಾತೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಆಯಾ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ರಾಜನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುವನು.

ಸೇನಾಮುಖದಲ್ಲಿ ನಾಯಕರೂ, ನಡುವೆ ರಾಜನೂ, ಅಂತಃಪುರಸ್ತ್ರೀಯರೂ, ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಾರೋಹಿ ಸೈನ್ಯವೂ, ಸುತ್ತಲೂ ಆನೆಗಳೂ ಮಿಕ್ಕ ಸೈನ್ಯವೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದು. ತ್ವರೆಯಾಗಿ ನಡೆದಲ್ಲಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಎರಡು ಯೋಜನಗಳ (ಸುಮಾರು ೧೩ ಮೈಲುಗಳು), ಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಯೋಜನದ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸೇನೆಯು ಬೀಡುಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ಸೇನಾಧ್ಯಕ್ಷನ ಕುಟೀರವು ಸೇನೆಗೆ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದು. ಸೈನ್ಯವು ನಡೆವಾಗ ಆತನು ಹಿಂದಿರುವನು.

ಯುದ್ಧವಾಡುವ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಭಟರು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯಗಳ ಭಟನನ್ನು ಕೊಂದವನಿಗೆ ೨೦ಹಣಗಳನ್ನೂ, ಕಾಲ್ಪಲಗಳ ನಾಯಕನನ್ನು ಕೊಂದವನಿಗೆ ೧೦೦ಹಣಗಳನ್ನೂ, ಅಶ್ವಾರೋಹಿಯನ್ನು ಕೊಂದವನಿಗೆ ೧,೦೦೦ ಹಣಗಳನ್ನೂ, ಆನೆಯನ್ನಾಗಲೀ ರಥವನ್ನಾಗಲೀ ನಾಶಮಾಡಿದವನಿಗೆ ೫,೦೦೦ ಹಣಗಳನ್ನೂ, ಯುವರಾಜನನ್ನಾಗಲಿ, ಸೇನಾಧ್ಯಕ್ಷನನ್ನಾಗಲಿ

¹ ಚಾಣಕ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ೧೦, ೧.

ಕೊಂದವನಿಗೆ ೫೦,೦೦೦ ಹಣಗಳನ್ನೂ, ಶತ್ರುರಾಜನನ್ನು ಕೊಂದವನಿಗೆ ಲಕ್ಷಹಣವನ್ನೂ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಧರ್ಮ ಯುದ್ಧವು.

ಹಿಂದೂಗಳ ಯುದ್ಧವಿಧಿಗಳು ಇತರ ದೇಶದವರ ಕ್ರಮಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕರುಣಾಯುತವಾದುವುಗಳು.

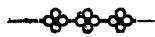
“ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಬಿಸುಟವರನ್ನೂ, ಜುಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಬಿರಿಯಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅಥವಾ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ದಯೆಬೇಡುವವರನ್ನೂ, ಶರಣಾಗತರಾದವರನ್ನೂ ಹಿಂಸಿಸಬಾರದೆಂಬ ಆರ್ಯರ ಶಾಸನವಿದೆ.” 1

“ಭೀರುಗಳೊಡನೆಯೂ, ಮತ್ತರೊಡನೆಯೂ, ಋಣ್ಯತರೊಡನೆಯೂ, ಮೈಮರತವರೊಡನೆಯೂ, ಕವಚಭ್ರಷ್ಟರೊಡನೆಯೂ, ಸ್ತ್ರೀಶಿಶುವೃದ್ಧ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೊಡನೆಯೂ, ಯುದ್ಧಮಾಡಬಾರದು.” 2

“ಸಂಹೃತರಾದ ಯೋಧರ ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣೆಮಾಡಬೇಕು. 3

ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸು ಇಂತಹ ಯುದ್ಧ ಧರ್ಮಕಾರುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. “ಇತರ ದೇಶದವರಲ್ಲಿ, ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭೂನಾಶನವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಹಿಂದೂಗಳಲ್ಲಿ, ಬೇಸಾಯಗಾರರು-ಪವಿತ್ರರೂ, ಅಹಿಂಸನೀಯರೂ ಆದುದರಿಂದ-ಸಮಾಪದಲ್ಲಿಯೇ ಯುದ್ಧವು ಬಲವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಭಯವಿಷ್ಟೂ ಇಲ್ಲದೆ ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿರುವರು. ಏಕೆಂದರೆ, ಎರಡು ಕಡೆಯ ದಳದವರೂ ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಕಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಕರ್ಷಕರ ಗೊಡವೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಹಗೆಯವರ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬೆಂಕಿಯಿಟ್ಟು ಸುಟ್ಟುಬಿಡುವುದಾಗಲಿ, ಅಲ್ಲಿಯ ಫಲಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದುಹಾಕುವುದಾಗಲಿ ಅವರಲ್ಲಿ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿಲ್ಲ.”

1. ಆಪಸ್ತಂಬ II. 5-10-11.
2. ಬೋಧಾಯನ I. 10-18-11
3. ವಸಿಷ್ಠ xIx. 20.

ಎಂಟನೆಯ ಪ್ರಕರಣ.

ರಾಜ್ಯಾಂಗ ವ್ಯವಸ್ಥೆ.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಗೆ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಪರಿಷತ್ತು ಇದ್ದಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ೧೨ ಮಂದಿ ಇಲ್ಲವೆ ೧೮ ಮಂದಿ ಅಥವಾ ಆಯಾ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಮಂದಿ ಮಂತ್ರಿಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜನು ಅವರ ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಕೇವಲ ರಹಸ್ಯವಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಬ್ಬರು ಮಂತ್ರಿಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವಾಗಲಾದರೂ ಒಂದೊಂದು ಸಾರಿ ರಾಜನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದೂ ಇದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ರಾಜನು ಮಂತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಸಂಖ್ಯೆಯವರು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಹಾಗೆಯೇ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಳಗಣ ದೂರದ ಪ್ರಾಂತಗಳ ಮೇಲೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸಿ ಅವರಿಂದ ರಾಜ್ಯಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ರಾಜವಂಶದವರಾಗಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣಬರುತ್ತಿದೆ. ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಸಾವಿರಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ “ಗಿರ್ನಾರ್” ಎಂಬ ಪಶ್ಚಿಮ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಯಗುಪ್ತನೆಂಬ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯು ಪರಿಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೂ, ಆತನು ಅಲ್ಲಿಯ ಕೃಷಿವಲ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ನದಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಅಣೆಕಟ್ಟನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಅದರ ನೀರನ್ನು ಒಂದು ತಟಾಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿ, ನಿರಂತರವಾದ ನೀರಿನ ವಸತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದನೆಂತಲೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತಿದೆ.

ರಾಜ್ಯ ವಿಭಾಗವು.

ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಐನೂರು ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಕುಟುಂಬಗಳಿದ್ದು ಒಂದು ಹಳ್ಳಿ. ಇಂತಹ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸುಮಾರು ಒಂದು ಹರದಾರಿಯ ದೂರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕವುಗಳು. ಆದುದರಿಂದ ಆಸತ್ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೂರಿನವರು ಮತ್ತೊಂದೂರಿನವರಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದರು. ಮೇರೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿವಾದವು ಬಾರದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ನದಿ, ಪರ್ವತ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವಾ

ಭಾವಿಕ ಚಿಹ್ನೆಗಳೇ ಮೇರಗಳ ಗುರುತುಗಳಾಗಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುವು. ಹಳ್ಳಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಮಣ್ಣು ಗೋಡೆಗಳನ್ನಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಐದು ಮೊದಲು ಗೊಂಡು ಹತ್ತರವರಗೂ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಕೈಕೆಳಗಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಈ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ 'ಗೋಪ' ನೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಗೋಪನೇ ಆ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಲೆಕ್ಕಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿರುವನು. ಗ್ರಾಮಗಳು, ಹೊಲಗಳು, ತೋಟಗಳು, ಮಾರ್ಗಗಳು, ಬಯಲುಗಳು, ದೇವಾಲಯಗಳು, ತೋಪುಗಳು, ತಿರ್ಥಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಗಡಿಯ ಗುರುತುಗಳನ್ನು ಈತನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. * ಗ್ರಾಮಸ್ಥರು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾನಗಳು, ವಿಕ್ರಯಗಳು, ವಿಚಾರಣೆಗಳು ಈತನ ಮೂಲವಾಗಿ ಜರುಗುತ್ತಿದ್ದುವು. ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಮನೆಯ ಜನಗಳ ಲೆಕ್ಕವೂ ಸೇವಕರ ಲೆಕ್ಕವೂ, ದಾಸರ ಲೆಕ್ಕವೂ, ಪಶುಪಕ್ಷ್ಯಾದಿಗಳ ಲೆಕ್ಕವೂ ಈತನಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅದೇ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಮನೆಯವರು ಸರಕಾರದವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ತೆರಿಗೆಯ ಮೊತ್ತವೂ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಗ್ರಾಮಸ್ಥರ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅವರವರು ಗಳಿಸುವ ಮೊತ್ತಗಳನ್ನು ಸುಮಾರಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಲೆಕ್ಕ ಬರೆವುದೂ ಆತನ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಈ ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಇವನು ಅಂದಿನ ಶಾನುಭೋಗನೆಂದು ಬೆರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ.

ಎಂಟುನೂರು ಗ್ರಾಮಗಳ ಮೇಲಣ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ "ಸ್ಥಾನಿಕ" ನೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ೮೦೦ ಗ್ರಾಮಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ "ಸ್ಥಾನೀಯ" ಎಂಬ ದುರ್ಗವಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಈಗಿನ ಜಮೀನುದಾರಿಗಳಲ್ಲಿಯ ಠಾಣೇದಾರರು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಈ ಸ್ಥಾನಿಕನೆಂಬ ಪದವು ತಂದೆಯಾಗಿರಬಹುದು. ಗೋಪನು ಗ್ರಾಮದ ಮೇಲೆ ಹೆಗ್ಗೋ ಹಾಗೆ ಸ್ಥಾನಿಕನು ಮಂಡಲದ ಮೇಲಣ ಅಧಿಕಾರಿಯು. ಈ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಲ್ಲರಮೇಲೆ ಇರುವವನು 'ಸಮಾಹರ್ತ' ನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದನು. ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಮಂಡಲಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸುವುದೂ, ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ತರಗತಿಗಳಾಗಿ ನಿಯಮಿಸುವುದೂ, ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮತ್ತು ಸ್ಥಾನಿಕರ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದೂ ಈತನ ಕರ್ತವ್ಯವು. ಈ ಸಮಾಹರ್ತನಲ್ಲದೆ ರಾಜ್ಯಾಂಗಶಾಖೆಗಳೊಂದೊಂದಕ್ಕೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಿರುವನು. ಅಧ್ಯಕ್ಷರೆಲ್ಲರೂ ಮಂತ್ರಿಗಳೊಳಗಣವರೇ ಆಗಿರುವರು. ಇವರು ರಾಜನೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸುವರು.

* ಈಗ ಈ ಕೆಲಸಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಶಾನುಭೋಗರೂ. Land Record Inspector ರೂ. ತಹಶೀಲ್ದಾರರೂ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು.

× ಠಾಣೀಕೃತ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ.

ಗ್ರಾಮಗಳು ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮಾಧಮಗಳೆಂದು ಮೂರು ವಿಧ. ಈ ವಿಭಾಗವಲ್ಲದೆ ಈ ಕೆಳಗಣ ವಿಧವಾಗಿ ಬೇರೆ ತರಗತಿಗಳು ಏರ್ಪಟ್ಟು ಇದ್ದುವು.

೧. ಇನಾಮು ಗ್ರಾಮಗಳು.
೨. ಸೈನಿಕ ಗ್ರಾಮಗಳು.
೩. ಘನಧಾನ್ಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಸುವ ಗ್ರಾಮ.
೪. ಹಸುಗಳನ್ನೂ ಸೇವಕರನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿ ಕೊಡುವ ಗ್ರಾಮಗಳು.
೫. ಪಾಲು ಮೊಸರುಗಳನ್ನೂ ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆಯಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುವ ಗ್ರಾಮಗಳು.

ರಾಜ್ಯಾದಾಯನಾರ್ಗಗಳು.

ಈಗಿನಂತೆಯೇ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ರಾಜನಿಗೆ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾಧಾರವು ನೆಲತೆರಿಗೆಯೇ ಆಗಿದ್ದಿತು. “ಕೃಷಿಯಲ್ಲರುವ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಭಾಗಕ್ಕೆ ನೀರಿನ ವಸತಿಯಿರುವುದು. ಸಂವತ್ಸರಕ್ಕೆ ಎರಡು ಬೆಳೆಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವುವು.....ನದಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕೆಲವರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿರುವರು. ಅವರು ಈಜಿಪ್ತು ದೇಶದಲ್ಲಿಯಂತೆಯೇ ಭೂಮಿಗಳನ್ನು ಅಳಿದು ಒಕ್ಕಲಿಗರಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯವಾಗದಂತೆ ದೊಡ್ಡ ಕಾಲಿವೆಗಳಿಂದ ಚಿಕ್ಕ ಕಾಲಿವೆಗಳಿಗೆ ನೀರು ಬಿಡುವ ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ತಕ್ಕ ವಿಧದಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಸುತ್ತಲೂ ತೆರೆಯಿಸುತ್ತಲೂ ಇರುವರು.” ೧. ಸಾಧ್ಯವಾದಮಟ್ಟಿಗೆ ಇಂತಹ ನೀರವಸತಿಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಷಕರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಎತ್ತುತ್ತಿದ್ದನು. ‘ಹಸ್ತಪ್ರವರ್ತಿಮ’ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಕೈಕಷ್ಟದಿಂದ ನೀರು ಹರಿಯಿಸತಕ್ಕ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ‘ಉದಕಭಾಗವು’ ೨. ಬೆಳೆಯಲ್ಲಿ ಐದನೆಯ ಒಂದಂಶವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ‘ಸ್ಕಂಧಪ್ರವರ್ತಿಮ’ ೩. ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಎತ್ತುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ನೀರು ಹರಿವಂತೆ ಮಾಡುವ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದಂಶವೂ, ‘ಸ್ರೋತಯಂತ್ರ ಪ್ರವ

೧. ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸ್. ೨. ನೀರತೀರುವೆಯೆಂದು ಅರ್ಥವು.

೩. ‘ಸ್ಕಂಧಪ್ರವರ್ತಿಮ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ಭುಜದಿಂದ ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು’ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿರುವರು. ಆ ಅರ್ಥವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಪ್ರವರ್ತಿಮಕ್ಕೂ ಇದಕ್ಕೂ ಭೇದತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಭೇದವಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ತೀರ್ವೆಯು ಹೇಗೆ ಭೇದವಾಗುವುದೋ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ಕಂಧ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಜತೆಯ ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ಕೂಡ ಬರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ನೀರು ಹರಿವಂತೆ ಮಾಡುವ ಭೂಮಿಗಳೆಂಬುದು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ತೀರ್ಮಾನ' ಎಂದರೆ ನಾಯಕ ಯಂತ್ರಗಳ ಮೂಲಕವೂ ಇತರ ಯಂತ್ರಗಳ ಮೂಲಕವೂ ಸಾಗುವ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಒಂದಂಶವೂ; ನದಿಗಳು ಸರಸ್ವತಿಗಳು, ಕೆರೆಗಳು ಭಾವಿಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಬೇಸಾಯ ನಡೆಸಬಹುದಾದ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಇಲ್ಲವೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದಂಶವು ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ "ಸಾಗುವಾಡದ ಬೀಳುಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿಗಳನ್ನು (ಅರಸನು) ಬೆಳೆಯಲು ಅರ್ಥಭಾಗಕ್ಕೆ ಪೈರುಮಾಡುವವರಿಗೆ ಕೊಡಬಹುದು. ಸ್ವಂತ ಕೃಷಿಯನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕ ರೈತರಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಅಥವಾ ಐದನೆಯ ಒಂದಂಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡಬಹುದು. ಅಥವಾ ಅವರು ಅನವಸರವಾದ ನಷ್ಟವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೊಡಬಹುದು." ಎಂದು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕರ್ಷಕನು ಕೊಡಲಾಗದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ರಾಜನು ಕೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಸ್ವಂತವಾಗಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ತೋಡಿಸಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ, ಅಂತಹ ಪ್ರಜೆಗಳು ಆ ಕೆರೆಗಳ ಕೆಳಗಣ ಸಾಗುವಳಿಯ ಮೇಲೆ ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲವೂ, ಶಿಥಿಲವಾದ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಸರಿಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರು ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲವೂ, ಕೆರೆಗಳ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು ಹೆಚ್ಚಿನ ಭೂಭಾಗವನ್ನು ಕೃಷಿಗೆ ತರಲು ಯೋಚಿಸಿದವರು ಆ ಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೂ, ಕೃಷಿ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಪರ್ಯಂತವೂ, ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಸಲು ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ನಿಯಮಗಳು, ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ತ್ವರದಲ್ಲೇ ರಾಜನಿಗೆ ಇದ್ದ ದೂರದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸಹಸ್ರಮುಖದಿಂದ ಘೋಷಿಸುತ್ತಿವೆ.

ಇದುವರೆಗೂ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ತೆರಿಗೆಗಳಿಗೆ "ಉದಕಭಾಗ" ಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಎಂದರೆ, ಇವು ಹಳ್ಳಭೂಮಿಗಳ ಮೇಲಣ ತೆರಿಗೆಗಳೆಂದು ಅರ್ಥವು. ತಿಟ್ಟುಭೂಮಿಗಳ ಮೇಲೆ ವಿಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾವುದೂ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ರಾಜನಿಗೆ ಸ್ವಂತಮಾನ್ಯಗಳು ಅನೇಕವಿದ್ದುವು. ಅವುಗಳನ್ನು ಆತನು "ಸೀತಾಧ್ಯಕ್ಷ" ನೆಂಬ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಮೂಲಕ ಸಾಗುವಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ

೪. ವಾತವ್ರವರ್ತಮನಂದಿನ ವನ್ಧ್ಯಯನ ತಟಾಕ ಕೇದಾರಾರಾಮ ಪಣ್ಣವಾಸಾನಂ ಸಸ್ಯಪಣ ಭಾಗೋತ್ತರೀಕಮನೇ ನಾಯಕೋಪಕಾರಕ ದಮ್ಯ (ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ, ಮೂರನೆಯ ಭಾಗವು)

ಅಧಿಕಾರಿಯು “ಕೃಷಿತಂತ್ರಗುಲ್ಮವೃಕ್ಷಾಯುರ್ವೇದಜ್ಞ” ನಾಗಿದ್ದನು. ಆತನು ರಾಜನ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ, ತತ್ತ್ವಚಾಪ್ತಗಳಲ್ಲ ಪ್ರವೀಣರಾದ ಕೆಳಗಣ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಸಹಾಯವನ್ನು ಕೊಂಡಿ. ವಾಸರನ್ನೂ ಕೂಲಿಯವರನ್ನೂ ಬಂದಿಗಳನ್ನೂ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಅರಸನ ಕೃಷಿಯನ್ನು ಸಾಗಿಸುವನು. ಅವುಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಅವನ ಕೆಲಸವೆ. ಆತನು ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದಿ ಗ್ರಹಗಳ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗತಿಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಕಾಲವೈಪರೀತ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೂ ಮೇಘಗಳನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಮಳೆಯ ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳುಹಿಸುತ್ತ ಇದ್ದಂತೆಯೂ, ವರ್ಷಮಾಪಕಯಂತ್ರಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ‘ದ್ರೋಣ’ ನೆಂಬ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಪಯೋಗಿಸಿ, ವರ್ಷಪಾತದ ಲೆಕ್ಕವಿಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ. ಗೊಬ್ಬರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಆತನೇ ನಿಯಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತಿದೆ. ಈ ವಿಧವಾಗಿ ಕಾಲವೈಪರೀತ್ಯಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು, ವರ್ಷಗಳ ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ವರ್ಷಪಾತವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸಿ ಗೊಬ್ಬರಗಳ ಸಾರಾಸಾರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಸೀತಾಧ್ಯಕ್ಷನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಯೋಜನಾ ಇತರ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೊಡನೆ ಒಕ್ಕಲಿಗರಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು.¹

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲ ಗೋವುಗಳ ಅಧ್ಯಕ್ಷನೆಂಬ ಅಧಿಕಾರಿಯೊಬ್ಬನಿದ್ದನು. ಆತನು ಅರಸನ ಆಕಳು ನೋದಲಾದುವುಗಳೆಲ್ಲ ಪಾಲಕನು. ಆ ಹಸುಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಬರುವ ಆದಾಯವನ್ನು ಆತನು ಅರಸನ ಜೊಕ್ಕಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಸಾಪಿರಾರು ಹಸುಗಳು ಅರಸನಿಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ಆದಾಯವು ಸ್ವಲ್ಪವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ.

ರಾಜನಿಗೆ ವರಮಾನವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಲ್ಲ. ಸಾಗುವಳಿಯ ಎರಡನೆಯದು ದೇಶದೊಳಗಣ ವ್ಯಾಪಾರವಾಗಿದ್ದಿತು.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರವೆಲ್ಲವೂ ಕೋಟಿಯ ಬಳಿ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಸುಂಕದಕಟ್ಟಿಯ ಹತ್ತಿರವೇ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಇತರ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಜರುಗಿಸುವುದು ನಿಷಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದಿತು. ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಸಾಯಗಾರರೂ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರೂ ತಂದ ವಸ್ತುಸಮುದಾಯವು ಸುಂಕದಕಟ್ಟಿಯ ಹತ್ತಿರವೇ ಮಾರಲ್ಪಟ್ಟ ತರುವಾಯ, ಮಾರಿ ಬಂದ ಹಣದ ಮೊತ್ತವನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಸುಂಕಗಳನ್ನು ವಸೂಲುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಕೃಷಿವಲರಾಗಲಿ, ಕೈಗಾರಿಕೆಯ ಕೆಲಸದ

1 ಈಗ Agricultural Departmentನವರು ಈ ಕೆಲಸವನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು.

ನರಾಗಲಿ ವಸ್ತುಸಮುದಾಯಗಳನ್ನು ಒಂದು ಸ್ಥಳದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಸುಂಕದಕಟ್ಟಿಯ ದಾರಿಯಿಂದಲೇ ಬರಬೇಕಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವರು ಸುಂಕವನ್ನು ಕೊಡುವ ಅಗತ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ವಿನಾಹಾರ್ಥವೂ, ರಾಜನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಅರಸನ ಜೊಕ್ಕಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಮತೋಪಯೋಗಕ್ಕೂ, ಪ್ರಸವಿಸುವ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ, ಪ್ರಯೋಜನಗಳಾಗಿಯೂ ಕೊಂಡುಹೋಗತಕ್ಕ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸುಂಕವಿಲ್ಲದೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಸುಂಕದ ದರವು ನೂರಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದರಿಂದ ಐದರ ವರೆಗೂ ಇದ್ದಿತು. ಸುಂಕದ ನಿಬಂಧನೆಗಳನ್ನು ಮೀರುವವರಿಗೆ ಸಂದರ್ಭವರಿತು ೩೦೦೦ ಪಣಗಳ (ಎಂದರೆ ಈಗಿನ ೨,೦೦೦ ರೂಪಾಯಿ) ವರೆಗೂ ಅಪರಾಧವು ವಿಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಅರಸನ ಜೊಕ್ಕಸಕ್ಕೆ ತುಂಬ ದ್ರವ್ಯವು ಸೇರುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ವಿದೇಶಗಳಿಂದ ಬರುವ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಪಾರದ ಸುಂಕವಲ್ಲದ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾದ ಸುಂಕವು ಸಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಒಟ್ಟಿನಮೇಲೆ, ಹೊರಗಿಂದ ಬರುವ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ಬಲವಾದ ತೆರಿಗೆಯು ವಿಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. (೧) 'ಶುಲ್ಕ' ವೆಂಬ ವ್ಯಾಪಾರದ ಸುಂಕವೂ (೨) 'ವರ್ಮೆನಿ' ಎಂಬ ಮಾರ್ಗದಸುಂಕವೂ (೩) 'ಗುಲ್ಮದೇಯ' ವೆಂಬ ಸೈನಿಕಸುಂಕವೂ (೪) 'ಭಾಗ' ವೆಂಬ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲಣ ಸುಂಕವೂ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಮೇಲ್ಕಂಡ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ತಪ್ಪಿದುದಲ್ಲ.

ಈ ರೀತಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನಿಗೆ ಆಮದುರಫ್ತುಗಳಿಂದ ಸುಂಕದ ರೂಪವಾಗಿ ಆದಾಯವಿರುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಳತೆಯ ಸಾತ್ರಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಭುತ್ವದವರೇ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ಮಾರುತ್ತಿದ್ದರು. ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಅವುಗಳ ಪರಿವಾಣಗಳು ಸರಿಯಾಗಿವೆಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಭುತ್ವದವರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರ ನೋಸಗೊಳಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದರೂ, ಅಪರಾಧಗಳೆಂದೆಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ದಂಡಗಳಿಂದ ಶಿಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈಗಿನಂತೆಯೇ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಉಪ್ಪು ಮಾಡಿ ಮಾರುವುದು ಪ್ರಭುತ್ವದವರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅವರು ದೇಶದಲ್ಲಿ ತಾವಾಗಿಯೇ

1 ಇದು ಮತ್ತೊಂದು ರಾಜ್ಯದಿಂದ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ರಾಜನು ವಿಧಿಸುವ ಸುಂಕವು.

ಉಪ್ಪನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂದೊಂದು ಬಾರಿ ಆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕೌಲು ದಾರರಿಗೆ ಗುತ್ತಿಗೆ ಕೊಡುವುದೂ ಇದ್ದಿತು. ತಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಉಪ್ಪೇ ಅಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ದೊಡ್ಡದೊಂದಿಲ್ಲ. ಉಪ್ಪು ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅದರ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಪ್ರಭುತ್ವದವರಿಗೇ ಸೇರಿದ್ದಿತು.

ಮಧ್ಯಪಾಯಿಗಳು ಈಗಳಿನ ಕಾಲದಂತೆಯೇ ಅಗಳೂ ಪ್ರಭುತ್ವದವರಿಗೆ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಒಟ್ಟುಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಆಗ ಕುಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವ ಸ್ವವನ್ನೂ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂದರ್ಭವುಂಟಾಗದಂತೆ ಕೆಲವು ನಿಬಂಧನೆಗಳು ಏರ್ಪಟ್ಟು ಇದ್ದುವು. ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪರಿಮಿತಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಯಾರಿಗೂ ಮಧ್ಯವನ್ನು ಮಾರುತ್ತಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಬೆಲೆಗೂ ಮಿತಿಯಿದ್ದಿತು. ಕುಡಿದು ಮಯ್ಯೆರೆತುಬಿದ್ದವರ ಮಯ್ಯೆ ಮೇಲಿನ ಸ್ವತ್ತುಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಚಿತವಾದ ವಿಧಿಗಳು ಏರ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುವು. ವಿಧೇಶದ ಸಾರಾಯಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸಾಧಾರಣ ಸುಂಕಗಳಲ್ಲದೆ, ಗಂಗೆಯ ಹರಂತೆ ತೆರಿಗೆಗಳು ವಿಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಸುರಾಮಂದಿರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ, ಆ ಮಂದಿರಗಳು ಸೌಕರ್ಯಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ವಿಶಾಲವಾದ ಕೋಣೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ, ಒಂದೊಂದು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಮಂಚಗಳೂ, ಕುರ್ಚಿಗಳೂ ಇರುವಂತೆಯೂ, ಆಯಾ ಋತುಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಅನುಕೂಲಗಳಿಲ್ಲವನ್ನು ಒಟ್ಟುಮಾಡುವಂತೆಯೂ, ಯಾವಾಗಲೂ ಪುಷ್ಪಹಾರಗಳಿಂದಲೂ, ಅಗರುಚಂದನಾದಿ ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ತುಂಬಿರುವಂತೆಯೂ ಅಲಂಕರಿಸಿರಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಯಿದ್ದಿತು. ಇದನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಚರಿತ್ರಕಾರರು ಕೆಲವರು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಕತನವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದಂತೆ ಊಹಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಆದರೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಿಬಂಧನೆಗಳನ್ನು ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ಈ ಅಲಂಕಾರಾದಿಗಳು ಕುಡಿಯಹೋಗುವ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಜನಗಳ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಪರಿಸರ ಪ್ರದೇಶದವರಿಗೆ ಜುಗುಪ್ಸಾಭಾರವು ಆಪಾದಿಸದಂತೆಯೂ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಿತೆಂದು ತೋರಿದಿರದು. ಅಳತೆಯ ಸಾತ್ರಗಳೂ ತೂಕದ ಯಂತ್ರಗಳೂ ಪ್ರಭುತ್ವದವರಿಂದಲೇ ಮಾರಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುವೆಂದು ಈ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿರುವೆವು. ಅದನ್ನು ಕುರಿತು “ಇಂಡಿಯನ್ ಆಂಟಿಕ್ವೇರಿ” ಯ ಸಂಪಾದಕರು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಯಗಳು ಬಹು ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುವೆಂತಲೂ ವ್ಯಾಪಾರವೆಲ್ಲವೂ ವಸ್ತುಗ್ರಹಣ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಣದಿಂದಲೇ ಜರುಗುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂದೂ ಬರೆದಿರುವರು. ಅದುದರಿಂದ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಣ್ಯಗಳಿಂದ ರಾಜನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಲಾಭವುಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಆ ಕಾಲದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ

ಲೋಹವಿಶೇಷಗನ್ನೂ ಈಗಿನ ನಾಣ್ಯಗಳೊಡನಿರುವ ಸಾಮ್ಯವನ್ನೂ ವಾಚಕರು ಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಈ ಕೆಳಗಣ ವಿವರಣ ಪಟ್ಟಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುವೆವು.

ನಾಣ್ಯದ ಹೆಸರು	ಅದರೊಳಗಣ ವಿಶೇಷ ಲೋಹವು.	ವೆಲೆ (ಗುರುಗುಂಜಿಯಲ್ಲಿ.)
1 ಪಣವು	$\frac{9}{10}$ ತಾಮ್ರ; $\frac{1}{10}$ ಸೀಸ	= ೮೦ ಗುರುಗುಂಜಿಗಳು = $\frac{1}{100}$ ತೊಲೆ = ಸುಮಾರಾಗಿ ಈಗಿನ ರೂಪಾಯಿಯಲ್ಲಿ $\frac{5}{8}$ ರಷ್ಟು.
2 ಅರ್ಧಪಣ	"	= ೪೦ ಗುರುಗುಂಜಿಗಳು
3 ಪಾದ	"	= ೨೦ "
4 ಅಷ್ಟಭಾಗ	"	= ೧೦ "
1 ಮಾಷ	$\frac{9}{10}$ ಇತರ ಲೋಹ	= ೫ "
2 ಅರ್ಧಮಾಷ	"	= $\frac{5}{2}$ "
3 ಕಾಕಣಿ	"	= $\frac{5}{4}$ "
4 ಅರ್ಧಕಾಕಣಿ	"	= $\frac{5}{8}$ "

ಮೇಲಿನ ವಿವರಣಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದುವಲ್ಲದೆ, ಅರ್ಧಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಾಣಕ್ಯನು ಮೂರು ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿರುವನು. ೫ ಗುರುಗುಂಜಿ ಭಾರವುಳ್ಳದು ಮಾಷವೆಂತಲೂ, ೧೬ ಮಾಷಗಳ ಭಾರವುಳ್ಳದು ಸುವರ್ಣ ಇಲ್ಲವೆ ಕರ್ಷವೆಂತಲೂ, ನಾಲ್ಕು ಕರ್ಷಗಳ ತೂಕವುಳ್ಳದು ಒಂದು ಪಲನೆಂತಲೂ ಹೇಳಿರುವನು. ಈ ಪರಿಮಾಣಪರಂಪರೆಯು ತೂಕಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ವಾಗಿಯೇ ಇರಬಹುದೇ? ತೂಕಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸುವರ್ಣದ ಪಡಿಗಳು ಬೇಕಾಗಿವೆಯೇ? ಆದುದರಿಂದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವು ವಾಡಿಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ

ಹಿಂದೂದೇಶವು ಚಿನ್ನಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗೊಂಡಿದ್ದಿತು. ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸು ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನ ಅಗೆವುದರ ವಿಷಯವಾಗಿ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಈ ಕೆಳಗಣ ಕಥೆಯೊಂದನ್ನು ಬರೆದಿರುವನು.

ಪೂರ್ವಸೀಮಾಂತದಲ್ಲಿ ೭೦-೮೦ ಮೈಲುಗಳ ಸುತ್ತಳತೆಯುಳ್ಳ ಉಚ್ಚ ಭೂಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿಯವರಾದ “ದರದರು” ಎಂಬವರು ವಾಸವಾಗಿರುವರು. ಅಲ್ಲ ಭೂಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರದ ಗಣಿಗಳಿವೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಬಂಗಾರವನ್ನು ಅಗೆವ ಇರುವೆಗಳು ಅಲ್ಲ ಇವೆ. ಪರಿಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅವು ಅಡವಿಯ ನರಿಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ತ್ವರಿತ ಗಮನವು ವಿಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು. ಅವು ಬೇಟೆಯಾಡಿ ಜೀವನ ಮಾಡುವುವು. ಚಿನ್ನವನ್ನು ಅಗೆವುದಕ್ಕೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಶಿಶಿರಯುತವು ಅನುಕೂಲವು. ಅವು ಬಂಗಾರದ ಗಣಿಗಳಿಂದ ಆ ಲೋಹವನ್ನು ಅಗೆದು ಅದರೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಮಣ್ಣನ್ನು ಅಡವಿಯ ಇಲಿಗಳಂತೆ ಗಣಿಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ರಾಶಿ ಹಾಕುವುವು. ಹಾಗೆ ಬಿದ್ದ ಬಂಗಾರದ ಪುಡಿಯನ್ನು ಕರಗಿಸುವುದೇ ಕೆಲಸವು. ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಜನರು ಹೇರತ್ತುಗಳನ್ನು ತಂದು ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಆ ಮಣ್ಣನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವರು. ಅವರು ಗೊತ್ತಾಗುವಂತೆ ಬಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಅದ್ಭುತವಾದ ಇರುವೆಗಳು ಅವರಿದಿರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಓಡಗೊಡದೆ ಅವರನ್ನೂ ಅವರ ಎತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಕೊಂದುಹಾಕುವುವು. ಆದುದರಿಂದ ಅವರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವಿವಿಧವಾದ ಮಾಂಸಖಂಡಗಳನ್ನು ಎರಚಿ ಆ ಇರುವೆಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಮೆಯ್ಯಿರತಿದ್ದಾಗ ಬಂಗಾರದ ಪುಡಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವರು. ಆ ಪುಡಿಯನ್ನು ಕರಗಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದುದರಿಂದ ಅವರು ಅದನ್ನು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಮಾರುತ್ತಿರುವರು. *

ಮೇಲಣ ಸಂಗತಿಗಳು ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾಗಿ ತೋರಿದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಂಶವಿಲ್ಲದೇ ಇಲ್ಲ. ಅಗೆಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಇರುವೆಗಳಲ್ಲ. ಆದರೆ ತಿಬೇಟ್ ದೇಶದ ಖನನಕ್ರಿಯಾದಕ್ಷರು ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಉಪಕರಣಾದಿಗಳಿಂದಲೂ, ಅವರ ಪದ್ಧತಿಗಳಿಂದಲೂ, ಅಭ್ಯಾಸಗಳಿಂದಲೂ ಮೇಲಣ ಕಥೆಯುಂಟಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಯಾವುದು ಹೇಗಾದರೂ, ಮೊದಲು ಹಿಂದೂದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವೆಗಳು ಚಿನ್ನದ ಹುತ್ತಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದುವೆಂದರೂ, ಹೊರಗಣ ದೇಶದವರು ನಂಬಿಯೇ

* Macrindle Megasthenes Page 94. ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸನು ಗೂ ಮೊದಲು ಅನೇಕರು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವರು.

ನಂಬುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂಥ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ದದ ನಾಣ್ಯಗಳಿದ್ದುವೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಬೇಕಾಗವೆಯೇ? ಒಂದುವೇಳೆ ಚಿನ್ನದ ತೂಕದ ಪಡಿಗಳನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಲಿದ್ದರೋ ಏನೋ! ×

ನಾಣ್ಯಗಳ ಕಥೆಯನ್ನು ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಾಕುಮಾಡೋಣ. ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಮಾರ್ಗಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ ರಾಜನಿಗೆ ಆದಾಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗಗಳು ಇನ್ನೂ ಅನೇಕವಿದ್ದುವು. ಅವುಗಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಿವರಣವು ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸಾಮಂತರಾಜರು ತಂದ ಕಪ್ಪಗಳೂ, ಗ್ರಾಮರಕ್ಷಕ ಸಂಘಗಳು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಪರಾಧ ದ್ರವ್ಯವೂ ಬಂದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡಲ್ಪಡುವ ಧನವೂ, ಅಭಿಜ್ಞಾನಪತ್ರಗಳ ಬೆಲೆಯೂ ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಾಗ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿಯ ದ್ರವ್ಯವೂ ಹಡಗುಗಳ ಮೇಲಣ ತೆರಿಗೆಯೂ, ದಾರಿಗಳ ಸುಂಕವೂ, ಗಣಿಗಳ ತೀರುವೆಯೂ, ಅಡವಿಯ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಮೇಲಣ ಸುಂಕವೂ, ದಂಡಗಳೂ ರಾಜನ ಬೊಕ್ಕಸಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಖಾನೇಸುಮಾರಿಯ ಲೆಕ್ಕಗಳು.

ನಾಗರಕನಿಗೂ ಗೋಪನಿಗೂ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಖಾನೇಸುಮಾರಿಯ ಲೆಕ್ಕವು ಎಂದಿನದಂದಿಗೇ ಬರೆಯತಕ್ಕದೂ ಒಂದಾಗಿದ್ದಿತು. ತಮ್ಮ ಗ್ರಾಮದೊಳಗಣ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜಾತಿ, ಹೆಸರು, ಮನೆಯ ಹೆಸರು, ವೃತ್ತಿ, ಹುಟ್ಟುವಳಿ, ವ್ಯಯ, ದನಕರುಗಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಇವರು ಬರೆದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೊರಗಣವರಾದರೂ ಬಂದಾಗ ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬರೆದಿಡಬೇಕೆಂತಲೂ, ಅಂತಹವರು ಅಥವಾ ಮತ್ತಾರಾದರೂ ತಪ್ಪು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ನುಡಿದಲ್ಲಿ ಅವರು ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗುವರೆಂತಲೂ ಇದ್ದಿತು. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಖಾನೇಸುಮಾರಿಯ ಲೆಕ್ಕವೇತಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿದೆ?

ದಾರಿಗಳು—ನಾಹನಗಳು.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ರಾಜ್ಯವು ಈಗಿನ ಭರತಖಂಡಕ್ಕೆಂತಲೂ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ಈ ಮೊದಲೇ ಬರೆದಿರುವೆವು. ಇಂತಹ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸದುಪಾಯಗಳು ಅನೇಕವಿದ್ದುವು.

ನದೀನದಗಳಿಗೂ, ಕಾಲಿವೆಗಳಿಗೂ, “ಕುಲ್ಯಾಮಾರ್ಗಗಳೆಂತಲೂ; ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಳಗಣ ರೇವುಗಳೊಂದೊಂದಕ್ಕೂ ಇರುವ ತೀರದ ಮಾರ್ಗಗಳಿಗೆ ‘ಕೂಲಪಥ’ಗಳೆಂತಲೂ, ವಿದೇಶಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಯಾವತ್ತು ಸಮುದ್ರಮಾರ್ಗಗಳಿಗೆ “ಸಂಯಾನಪಥ”ಗಳೆಂತಲೂ, ಹೆಸರಿವೆ. ಈ ನೀರದಾರಿಗಳಿಗೆ ಅರ್ಹವಾದ ನಾವೆಗಳು ಅನೇಕ ವಿಧಗಳಾಗಿವೆ. ಸಂಯಾತ್ಯನಾವೆಗಳೂ, ಪ್ರವಹಣಗಳೂ ಸಮುದ್ರದಮೇಲೆ ಪ್ರಯಾಣಿಕರಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದುವುಗಳು. ಶಂಖಮುಕ್ತಾಗ್ರಾಹಿನಾವೆಗಳು ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಗಳೆನಿಸಿ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನಾರಿಸಿ ತರುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುವು. ಮಹಾನಾವೆಗಳು ಮಹಾನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುವು. ಕ್ಷುದ್ರನಾವೆಗಳು, ತೆಪ್ಪಗಳು, ಬುಟ್ಟಿಗಳು (ಹರಗೋಲು) ಪ್ಲವಗಳು ಮೊದಲಾದ ನೀರನ್ನು ದಾಟಿಸುವ ಸಾಧನಗಳಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವೇ ಇದ್ದಿಲ್ಲ.

ನಾವೆಗಳೊಳಗಣ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ, ಸೇನಕರೂ, ಅವರವರ ಕರ್ತವ್ಯಗಳೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿವೆ. ಅದುದರಿಂದ ನೌಕಾಯಾನವು ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

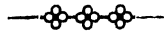
ವ್ಯಾಪಾರ—ಕೈಗಾರಿಕೆಯ ಕೆಲಸಗಳು.

ಇಂತಹ ಮಾರ್ಗಗಳಿದ್ದುದರಿಂದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರವು ಅತಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಜರುಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಮಧುರೈ, ಅಪರಾಂತಲ, ಕಳಿಂಗ, ಕಾಶಿ, ವಂಗ, ವತ್ಸ, ಮಹಿಷಳ ದೇಶಗಳು ಸುಂದರತಮವಾದ ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಮುತ್ತುಗಳು ಸಾರಶೀತದಿಂದಲೂ ಬರ್ಬರದಿಂದಲೂ ಸುವಾಸನೆಯ ದ್ರವಗಳು ಕಾಮರೂಪ (ಈಗಿನ ಆಸ್ಸಾಮ್) ದಿಂದಲೂ ಸಿಂಹಳದಿಂದಲೂ; ತೋಗಲು ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತಗಳ ಮೇಲಣ ಮೇಚ್ಚು ಗ್ರಾಮಗಳಿಂದಲೂ; ‘ಕಾಲೇಯಕ’ ವೆಂಬ ಗಂಧದಚಕ್ಕೆಯು ಸ್ವರ್ಣಭೂಮಿಯನ್ನಲ್ಲಡುವ ಬರ್ವಾದೇಶದಿಂದಲೂ; ಪಟ್ಟಿಯ ವಸ್ತ್ರಗಳು ಚೀನದೇಶದಿಂದಲೂ; ಅಗರುವ ಸಮುದ್ರದ ಆಚೆಯಿಂದಲೂ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಕ್ರಿ. ಪೂ. ಆರನೆಯ ಶತಾಬ್ದದಲ್ಲಿ ಭರತವರ್ಷದ ಸಶ್ವಿಮತೀರದ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಬೇಬಿಲೋನ್ ರಾಜ್ಯದೊಡನೆ

೧. ದಕ್ಷಿಣ ಮಧುರೈ.	}	ಅರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರ
೨. ಕೊಂಕಣ.		ಸಂ. ೨,
೩. ಕಾಶಾಂಬಿ.		೪, ೧೧,
೪. ಮಾಹಿಷ್ವತಿ—ಕೆಲವರ ಮತದಂತೆ ಮೈಸೂರು.		

ವ್ಯಾಪಾರಾದಿಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಂಬುದಕ್ಕೆ ನಿರರ್ಶನಗಳೆಂಬುದಾಗಿ ಬ್ಯಾಲರಂಬ ಪಂಡಿತರು ಬರೆಯುತ್ತಿರುವರು. ಇದೂ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದರಿಂದ, ಮೇಲಣ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಿದಲ್ಲಿ, ಅಂದಿನ ವ್ಯಾಪಾರಪರಿಮಿತಿಯ ಅಪಾರವೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಾರದ ಹಿಂದೆಯೇ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳೂ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿವೆ. ಅವುಗಳ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬರವುದಕ್ಕೆ ವಿಪುಲವಾದ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲ. ಸೂತ್ರಾಧ್ಯಕ್ಷನೆಂಬ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಕಾಣಬರುವುದರಿಂದಲೂ, ಆತನು ನೇಯಿಗೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವೇ ನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ಆಗಿನ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಕುಂಬಾರರ ಕೆಲಸವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧಾರಣ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಂದಾನೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಾಜಿನ ಕೆಲಸವು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೂ, ಅದು ನಾಣ್ಯದ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿ ಎಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದು. ೧

ನ್ಯಾಯವಿಚಾರಣೆ.

“ಹಿಂದುಗಳು ಹಣವನ್ನು ಬಡ್ಡಿಗೇ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ, ಸಾಲತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನೂ ತಿಳಿಯರು. ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಲೀ, ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಂದ ಕೇಡನ್ನು ಹೊಂದುವುದಾಗಲೀ ಪ್ರಾಚೀನಾಚಾರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವು. ಆದುದರಿಂದ ಸಮ್ಮತಿಪತ್ರಗಳಾಗಲೀ ದಸ್ತಾವೇಜುಗಳಾಗಲೀ ದೊರೆಯವು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸಾಲಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ಧನವನ್ನು ನಿಕ್ಷೇಪವಾಗಿಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ಅದನ್ನು ಋಣಗ್ರಸ್ತನಿಂದಾಗಲೀ, ಧನಗೋಪ್ತನಿಂದಾಗಲೀ, ತಿರುಗಿ ಬರಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಶಾಸನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಋಣದಾತನಾಗಲಿ, ಧನನಿಕ್ಷೇಪಿಯಾಗಲಿ, ನಂಬಿದವನು ಮೋಸಗಾರನಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ದೂರಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಇತರ ಉಪಾಯವನ್ನು ಕಾಣನು” — ಎಂದು ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸು ಬರೆದಿರುವನು. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು ಸ್ಕೂಲದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟುವೆಂತಲೂ, ಅವುಗಳಿಂದ ಆಗಲಿನ ಅಮಾಯಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯು ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆಯೆಂತಲೂ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವ್ಯಾಪಾರಾದಿಗಳ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದರೂ, ಚಾಣ

ಕೃಷ್ಣ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದರೂ, ಆಕಾಲದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ ಪರಂಪರೆಯೂ, ತದುಚಿತ ನಿಬಂಧನೆಗಳೂ ಇದ್ದುವೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರತಿ ಗ್ರಾಮಿಕನೂ, ಎಂದರೆ ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಯೂ, ಗ್ರಾಮವೃದ್ಧರೊಡನೆ, ಎಂದರೆ ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯತರೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಪ್ರಥಮನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದು ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಕೆಲವು ಸಂಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದವರಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣಾಧಿಕಾರವಿದ್ದಿತು. ಕಳ್ಳರನ್ನೂ ದುರ್ಮಾರ್ಗರನ್ನೂ ಗ್ರಾಮಿಕನು ತನ್ನ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಗಡಿಪಾರುಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದನು. ಈತನದು ಮೊದಲನೆಯ ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನವು. ರಾಜನದು ಉತ್ತಮನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನವು. ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ವಹಿಸಿ, ದೇಶದೊಳಗಣ ನ್ಯಾಯ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವ ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನಗಳು ಅನೇಕವಿದ್ದುವು. ಧರ್ಮಸ್ಥೇಯಗಳೆಂತಲೂ, ಕಂಟಕಶೋಧನೆಗಳೆಂತಲೂ, ಅವು ಎರಡು ತೆರನಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುವು. ಈ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ವ್ಯಾಯೋಗವಿಶೇಷವೇ.

ಧರ್ಮಸ್ಥೇಯಗಳು ಆರು ಮಂದಿ ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿಗಳ ಸಂಘಗಳಾಗಿದ್ದುವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಮೂವರು ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನಪಾರೀಣರಾಗಿ ಧರ್ಮಸ್ಥೇಯ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಿಕ್ಕೆ ಮೂವರೂ ಅರಸನ ಅಮಾತ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು. ಇವರು ಲೋಕಾನುಭವವುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವೇತ್ತರಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಗಳಾಗಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ತೀರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಧರ್ಮಸ್ಥೇಯ ನ್ಯಾಯಸಂಘಗಳು ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯಗಳು ಸರ್ವಸಾಧಾರಣದವುಗಳು. ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಇರುವ ಸಾಮಾನ್ಯಸಂಬಂಧವಿಷಯಕ ವಿವಾದಗಳನ್ನೂ, ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರಜಾಸಂಘಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಸಾಮಾನ್ಯಸಂಬಂಧ ವಿಷಯಕ ವಿವಾದಗಳನ್ನೂ ಈ ಧರ್ಮಸ್ಥೇಯಗಳು ತೀರಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು.¹ ಇವಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರದ ದಂಡವನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ.

1 ವ್ಯವಹಾರಸ್ಥಾನಗಳು, ಸಮಯವಿಚ್ಛೇದಾದಿಗಳು, ಸ್ವಾಮ್ಯಾಧಿಕಾರಭೃತ್ಯಾಧಿಕಾರಗಳು, ಧಾಸಕಲ್ಪನೆಗಳು, ಋಣಗಳು, ಔಪನಿಧಿಕಗಳು, ವಿಕೀತಕ್ರೀತಾನುಶಯಗಳು, ದಾನ, ಸಾಹಸಗಳು, ದಂಡಪಾರುಷ್ಯವಾಕ್ಯಾರುಷ್ಯಗಳು, ಅಸ್ತಮಿವಿಕ್ರಯಗಳು, ಸ್ವಾಮಿಸಂಬಂಧಗಳು, ಸೀಷಾವಿನಾದಗಳು, ಮರ್ಯಾದಾಸ್ಥಾನಗಳು, ವಾಸ್ತುಕಗಳು, ವಾಸ್ತುವಿಕ್ರಯಗಳು, ವಿವೀತಕ್ಷೇತ್ರವೆಳೆಸಿದಿಕಗಳು, ಬಾಧಾಬಾಧಿಕಗಳು, ವಿವಾಹಧರ್ಮಗಳು, ವಿವಾಹಸಂಯುಕ್ತಗಳು, ಸ್ತ್ರೀಧನಕಲ್ಪನೆಗಳು, ಸಂಭೂಯಸಮುತ್ಥಾನಗಳು, ದಾಯವಿಭಾಗ ದಾಯಕ್ರಮ ಮೊದಲಾದುವು ಧರ್ಮಸ್ಥೇಯಗಳಿಗೆ ವಿಷಯಗಳೆಂದು ಚಾಣಕ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಕಂಟಕಶೋಧನ ನ್ಯಾಯಸಂಘಗಳಲ್ಲಿ ಮೂವರು ಅಮಾತ್ಯರೂ, ಮೂವರು ಪ್ರದೇಷ್ವಾರರೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು. ಅಮಾತ್ಯರು ಲೋಕಾನುಭವವುಳ್ಳ ಮಂತ್ರಿವರ್ಗದವರೆಂದು ಈ ಮೊದಲೇ ಬರೆದಿರುವೆವು. ಸ್ಥಳೀಯರಾಗಿದ್ದು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮೂವರಿಗೆ ಪ್ರದೇಷ್ವಾರರೆಂದು ಹೆಸರು. ಇವರು ಯಾವ ಅಭಿಯೋಗ ಬಂದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಕ್ರಮ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನೂ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿ, ಅಮಾತ್ಯರಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡತಕ್ಕವರು. ರಾಜನಿಗೂ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅಪರಾಧಗಳೂ, ಪ್ರಜೋಪದ್ರವಕರಗಳಾದ ತಪ್ಪಿತಗಳೂ, ಹತ್ಯೆ ಮೊದಲಾದ ಘನದೋಷಗಳೂ, ಬಹುಜನ ಸಂಬಂಧಕಗಳೂ, ಈ ಕಂಟಕಶೋಧನೆಗಳಿಗೆ ವಿಷಯಗಳು. ಮರಣದಂಡನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಇವರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿದ್ದಿತು. ೨

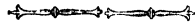
ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡು ತೆರನಾದ ಸಂಘಗಳೂ, ಸಂಗ್ರಹಣಗಳಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ತಾಲೂಕು ಪಟ್ಟಣಗಳಂತಿರುವ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ನಾಲ್ವರು ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಪಟ್ಟಣಗಳಾದ ದ್ರೋಣಮುಖಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಎಂಟುನೂರು ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಪಟ್ಟಣಗಳಾದ ಸ್ಥಾನೀಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರತಿ ಜನ ಪಥ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಎಂದರೆ ಎರಡು ಮೂರು ಮಂಡಲಗಳ ಎಲ್ಲೆಗಳು ಕೂಡುವಲ್ಲಿಯೂ, ನಿರ್ದೇಶ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ತೀರಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಈ ನ್ಯಾಯ ಸಂಘಗಳಿಗೆ ಅನುಸರಣೀಯವಾದ ಸಾಧನಗಳು ನಾಲ್ಕುವಿಧದವು. ಮೊದಲನೆಯದು ಧರ್ಮವು. ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರಜೋದಿತವು. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಭೇದವಿದ್ದಾಗಲೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇದು ಅನುಲ್ಲಂಘನೀಯವು. ಎರಡನೆಯದು ವ್ಯವಹಾರವು. ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು ಆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಒಡಂಬಡಿಕೆಗಳು ಮೊದಲಾದ ಉಪಕರಣಗಳೂ, ಸಾಕ್ಷಿಗಳ ಸಾಕ್ಷ್ಯವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದೆ. ಮೂರನೆಯದು ಚರಿತ್ರೆ ಎಂದರೆ, ಆಚಾರಾದಿಗಳನ್ನು ನುಸರಿಸಿ ಏರ್ಪಟ್ಟ ತೀರ್ಮಾನ ಸಮುದಾಯವು. ನಾಲ್ಕನೆಯದು, ರಾಜಶಾಸನವು, ಎಂದರೆ, ರಾಜರು ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಕಟ್ಟಡಕಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಮೂರು ಸಾಧನಗಳೂ ಒರಸೆಯಾಗಿ ಬಲವತ್ತಮ, ಬಲವತ್ತರ, ಬಲವಂತಗಳು. ಆದರೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಧರ್ಮವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯಾಗಲೀ ನ್ಯಾಯವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯಾಗಲೀ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಅನನುಸರಣೀಯವಾಗಿದ್ದಿತು.

೨ ಕಾರಕರಕ್ಷಣ, ವೈದೇಹರಕ್ಷಣ, ಉಪನಿಪಾತಪ್ರತೀಕಾರ, ಉಪಕರ್ಮಾಭಿಗ್ರಹ, ಆಶುಮೃತಕಪರೀಕ್ಷಾ. ವಾಕ್ಯಕರ್ತಾನುಯೋಗ, ಸರ್ವಾಧಿಕರಣರಕ್ಷಣ, ಕನ್ಯಾಪ್ರಕರ್ಮ, ಮೊದಲಾದವು ಕುಟುಂಬಶೋಧನಗಳಿಗೆ ವಿಷಯಗಳೆಂದು ಚಾಣಕ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಸರ್ವ ಜನರಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿದ ಈ ನಾಲ್ಕು ಸಾಧನಗಳಲ್ಲದೆ, ನ್ಯಾಯಸಂಘಗಳಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಧನವಿದ್ದಿತು. ಅದು ಗೂಢಚಾರರ ಸಮೂಹವು. ಅವರು ದೇಶದೊಳಗಣ ಪ್ರತಿವಿಷಯವನ್ನೂ ಕಂಡುಕೊಂಡು ರಾಜನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವುದು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ನ್ಯಾಯಸಂಘವನರಿಗೂ ತಿಳಿಯಗೊಡುತ್ತ ನ್ಯಾಯವಿಚಾರಣೆಗೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿರಲು ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅವರ ವಾರ್ತೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಬಹು ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇತರ ಆಧಾರಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದಾಗಲೇ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಸಾಧನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದ ನಿಬಂಧನೆಗಳು ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವದಲ್ಲಿ ಈಗಲಿನ ಕಾಯಿದೆಗಳಿಗೇನೂ ಕಡಿಮೆಯಾದುವಲ್ಲ. ಹೆಂಡತಿಯು ಮೂರ್ಖಳಾಗಿದ್ದಾಗ ಗಂಡನು ಆಕೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟರವರೆಗೆ ಪಾರುಷ್ಯದಿಂದ ನೋಡಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಆಕೆಯನ್ನು ಬಿದಿರ ಕೋಲಿಂದಾಗಲಿ, ಹಗ್ಗಿಂದಾಗಲಿ, ತನ್ನ ಅಂಗೈಯಿಂದಾಗಲಿ ಗಂಡನು ಮೂರು ಏಟುಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೊಡೆದವನು ನ್ಯಾಯ ತಪ್ಪಿದವನಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಅರ್ಹನಾಗುವನೆಂದು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ನಿಶ್ಚಯವೆಂದು ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅದರವಿಷಯವಾಗಿ ಬರವ ಅಗತ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಈತಿಬಾಧೆಗಳು—ಅವುಗಳ ನಿವಾರಣೆ.

ಅತಿವ್ಯಸ್ಥಿರನಾವ್ಯಸ್ಥಿಃ ಶಲಭಾ ಮೂಷಕಾಃ ಶುಕಾಃ |

ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನಾಶ್ಚ ರಾಜಾನಃ ಷಡೇತಾ ಈತಯಃ ಸ್ಕೃತಾಃ ||

ಈತಿಬಾಧೆಗಳು ಆರು ಎಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ ಪರಿಪಾಲಿಸಿದವನೇ ಧರ್ಮವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದ ರಾಜನೆಂಬುದು ನಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರ ಮತವು. ಮಿಡಿತೆ, ಇಲಿ, ಗಿಳಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಿಂದಲೂ ಔಷಧಗಳಿಂದಲೂ, ಪ್ರಾಂತಿಕರಾಜರನ್ನು ಯುದ್ಧ ಮೂಲವಾಗಿಯೂ ನಿವಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಈ ಎರಡು ಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂಬುದು ಆತನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಓದಿದವರಲ್ಲರಿಗೂ ವಿದಿತವೇ ಆಗಿದೆ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನೆಗಳು ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಮರದಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ, ಅತಿವ್ಯಸ್ಥಿಬಾಧೆಯ ಒಂದಂ

ಶಕ್ತೆ ಪ್ರತೀಕಾರವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದು. ಆದರೆ ಅತಿವ್ಯಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಅನಾ ವ್ಯಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗುವ ದೊಡ್ಡ ಬಾಧೆಗಳು ಕ್ಷಾಮಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ, ಅದರಿಂದ ಜಾಡ್ಯಗಳು ಉಂಟಾಗುವುವು. ಇವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮೇಲಣ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರಣವೂ ಇದೆ. ಅದು ಅಗ್ನಿ. ಈ ಮೂರು ಬಾಧೆ ಗಳನ್ನೂ ನಿವಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ತೆರತೆರನಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಭುತ್ವದವರೂ ಪ್ರಯತ್ನಪಡು ತ್ತಲೇ ಇರುವರು. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆತನು ಹೇಗೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿದನೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ.

ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸನ ಲೇಖನಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣ ವಾಗಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಸುಭಿಕ್ಷವಾಗಿದ್ದಿತೆಂತಲೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅರ್ಧಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ದುರ್ಭಿಕ್ಷಗಳ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ, ತತ್ಪ್ರತೀಕಾರಪದ್ಧತಿ ಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಕ್ಷಾಮವು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು.

ಕೋಷ್ಠ್ಯಗಾರಾಧ್ಯಕ್ಷ 1 ನೆಂಬ ಆಧಿಕಾರಿಯೊಬ್ಬನಿರುವನು. ಅವನು ರಾಜ ನಿಗಾಗಿ ಬರುವ ಸರ್ವಸಸ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಕಾಪಾಡುವನು. ಅಂತಹ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿಟ್ಟ ಭೋಜನಸಾಮಗ್ರಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜನು ಯಾವಾಗಲೂ ಆರ್ಧಪಾಲಿ ಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬಾರದು. ಮಿಕ್ಕ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಪ್ರಜೆಗಳ ಅವಸರಗಳಿಗಾಗಿ ತೆಗೆದಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿವಾರಣೆ ಅದುವರೆಗೆ ಸೇರಿಸಿದ ರಾಶಿಗಳನ್ನು ಇತರರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಹೊಸ ಬೆಳೆಯ ಫಲದಿಂದ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಕ್ಷಾಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜನು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಭೋಜ ನಕ್ಕೂ ಬಿತ್ತನೆಗೂ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಧನವಂತರಾದ ಪೌರ ಜನರಿಂದಲೂ ಇತರ ರಾಜರಿಂದಲೂ ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ, ಕ್ಷಾಮನಿವಾರಣೆ ಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದನು.

ನಮ್ಮ ಪ್ರಭುತ್ವದವರಂತೆಯೇ ದುರ್ಭಿಕ್ಷಸಮಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ದೊಡ್ಡ ದಾರಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದು, ಕೆರೆ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ತೋಡಿಸುವುದು, ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತಿದೆ.

1 ಕೋಷ್ಠ್ಯವೆಂದರೆ ಜೀರ್ಣಕೋಶವು. ಅದರಿಂದ ದೇಹಕ್ಕೆ ಪೋಷಣೆಮಾಡುವ ವಸ್ತುಗಳೆಂದು ವಿಶೇಷಾರ್ಥವು. ಅಂತಹ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಡುವ ಸ್ಥಳವು ಕೋಷ್ಠ್ಯಗಾರವು. ಅರ್ಧ ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂ. ೨ ಆ. ೧೫.

ಕ್ಷಾಮಗಳು ಪ್ರತಿದಿನ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಗಳಾಗಿರದೆ ಯಾವಾಗಲೋ ಒಮ್ಮೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ, ತನ್ನ ಆದಾಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಅದರ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾರ್ವಭೌಮನು ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ಕ್ಷಾಮಭಯವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆಂದರೆ ಅನ್ಯತವಾಗದು.

ಜಾಡ್ಯಗಳ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಪೂರ್ಣವಾದ ಏರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಆನೆಗಳಿಗೂ ಕುದುರೆಗಳಿಗೂ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳನ್ನೇರ್ಪಡಿಸಿದವನಿಗೂ, ಈಗಳಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವ ದಾದಿಗಳನ್ನು ಸೈನ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಸಾರ್ವಭೌಮನಿಗೂ ಪ್ರಜೆಗಳ ಆರೋಗ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯು ನಿಲ್ಲದಿರುವುದೇ? ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸು ಪಾಟಲೀಪುರದ ಪರಿಪಾಲನೆಗೆ ಏರ್ಪಟ್ಟ ಆರು ಪಂಚಾಯತರಲ್ಲಿ ಅನ್ಯದೇಶೀಯರನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಪಂಚಾಯತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯುತ್ತ: “ದೇಹಾಲ ಸ್ಯವಿರುವವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಚಾರಗಳನ್ನು ಚಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಮಾಡುವುದು” ಎಂದು ಬರೆದಿರುವನು. ಇದರಿಂದ ಆ ಪಂಚಾಯತಿಯೊಳಗಣ ವೈದ್ಯರು ತತ್ತದು ಚಿತ ಉಪಕರಣಗಳೊಡನೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಅರ್ಥವು. ವಾರಣಾಸಿಯೂ, ತಕ್ಷಶಿಲಾನಗರವೂ ವಿದ್ಯಾಪೀಠಗಳಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವೀಣರನ್ನು ದೇಶಕ್ಕೆ ಒದವಿಸುತ್ತಿದ್ದುವೆಂಬುದಾಗಿ ಈ ಮೊದಲೇ ಬರೆದಿರುವೆವು. ಅಲಕಸುಂದರನು (ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರು) ಈ ದೇಶದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದಾಗ ಗ್ರೀಕ್‌ದೇಶೀಯರಾದ ತನ್ನ ಭಿಷಜ್ಞಣಿಗಳನ್ನು ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದನು. ಪಾಂಚಾಲದೇಶದಲ್ಲಿ ಆತನಿದ್ದಾಗ ಆತನ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಹಾವುಗಳ ಕಾಟವು ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಆ ಅಪಾಯಕರವಾದ ಉಪದ್ರವದಿಂದ ಗ್ರೀಕ್‌ವೈದ್ಯರು ತಮ್ಮವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕಾಣದೆಹೋದರು. ಆಗ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರು ಹಿಂದೂವೈದ್ಯರ ಸಹಾಯವನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವರು ಕೂಡಲೆ ವ್ಯಾಳವಿಷಾನಲದಿಂದ ಗ್ರೀಕರನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿದರು. ಅದರಿಂದ ಆತನು ಆಶ್ಚರ್ಯಗೊಂಡು ಹಿಂದೂವೈದ್ಯರ ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ತನ್ನ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಅಪಾಯಕರವಾದ ರೋಗಗಳು ಸಂಭವಿಸಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಹಿಂದೂವೈದ್ಯರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗತಕ್ಕದೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು. 1 ಗ್ರೀಕ್ ಚರಿತ್ರಕಾರನು ಬರೆದ ಈ ಲೇಖನವನ್ನು ನೋಡಲಾಗಿ, ಗ್ರೀಕ್‌ವೈದ್ಯರಿಗಿಂತಲೂ, ಹಿಂದೂ ವೈದ್ಯರೇ ಅಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿವಂತರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಿಷಜರೆಂತಲೂ, ಚಿಕಿತ್ಸಕರೆಂತಲೂ, ಜಾಂಗಲೀ ವಿದರೆಂತಲೂ, ಸೂತಿಕಾ ಚಿಕಿತ್ಸಕರೆಂತಲೂ, ವೈದ್ಯರು ಅವರವರ ಅಭಿಮಾನ ವೈದ್ಯಶಾಖೆಯ ಹೆಸರಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಭಿಷಜರು ಸರ್ವವೈದ್ಯವಿಶಾರದರು. ಚಿಕಿತ್ಸಕರು ಸಾಧಾರಣ ವೈದ್ಯರು. ಜಾಂಗಲೀವಿದರು ವಿಷವೈದ್ಯರು. ಸೂತಿಕಾ ಚಿಕಿತ್ಸಕರೆಂಬವರು ಮಂತ್ರಸಾನಿಗಳು. ಇಲ್ಲವೇ ಸೂಲಗತ್ತಿಯರು. ಧಾತ್ರಕರೂ ಸೈನ್ಯದ ಹಿಂದೆ ನಡೆವ ರಣವೈದ್ಯರೂ ಈ ತರಗತಿಗೆ ಸೇರಿದವರೇ.

ಮೂರು ಮೂಲಿಕೆಗಳ ಹೆಸರಿತವರೆಲ್ಲರೂ ವೈದ್ಯರಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿ ದ್ದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಭುತ್ವದವರ ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಯಾರೂ ವೈದ್ಯವೃತ್ತಿಯನ್ನವಲಂಬಿಸಲೂ, *ಆ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಅಜಾಗರೂಕರಾಗಿರಲೂ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ವೈದ್ಯನ ಲೋಪ ದಿಂದ ರೋಗಿಗೆ ಅಪಾಯವುಂಟಾದಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯನು ದಂಡಾರ್ಹನಾಗಿದ್ದನು. ಅನು ಮಾನಾಸ್ವದವಾದ ಮರಣವುಂಟಾದಲ್ಲಿ, ಈ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿನಂತೆಯೇ ಆಗಲೂ ಶವವನ್ನು ಸಿಗಿದು ಆಶುಮೃತಿಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇಂತಹ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ವೈದ್ಯರ ಸಮೂಹವಿದ್ದ ಬಳಿಕ, ಎಂತಹ ವಿಶೇಷ ರೋಗಬಂದರೂ ತಕ್ಕ ಸಹಾಯವು ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬರೆಯ ಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಕ್ಷಾಮಾದಿಗಳ ಫಲವಾಗಿ ಉಂಟಾದ “ಮಾರಕ” ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ನಾಮಗೊಳಿಸುವ ವೈದ್ಯರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಔಷಧದ ಕರಾಟಗಳೊಡನೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರೊಡನೆಯೇ ದೈವಪ್ರಾರ್ಥನಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿ ಬಂದ ಆಪತ್ತನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧುಜನರೂ ಪ್ರಯತ್ನಪಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅಗ್ನಿಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ನಿರ್ಬಂಧಗಳೂ ಪರಿಕರಗಳೂ ಏರ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುವು. ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದ ಜನರು ಬೆಂಕಿಯನ್ನಾರಿಸುವ ಹೆತ್ತು ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು (೫ ಗಡಿಗಳೆಗಳು, ೧ ಕೊಡ, ೧ ತೊಟ್ಟಿ, ೧ ಏಣಿ, ೧ ಗುದ್ದಲಿ)—(ಇದು ಜಂತೆಗಳನ್ನೂ ತೊಲೆಗಳನ್ನೂ ಕೆಡಹುವುದಕ್ಕೆ,) ೧ಮೊರ (ಇದು ಹೊಗೆಯನ್ನು ಹೋಗಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ) ೧ ಅಂಕುಶ, ೧ ಪಾತ್ರಸಾಮಗ್ರಿ ಗಳ ಜತೆ, ೧ ಚರ್ಮದ ಚೀಲ) ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರತಕ್ಕುದು ಮತ್ತು ಮನೆಯ ಹೊರಗಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು.

* ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸನವನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರಭುತ್ವದವರು ಈಗಲೀಗ ಮಾಡಿ, ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ತಂದಿರುವರು.

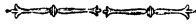
ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅಗ್ನಿಬಾಧೆಯುಂಟಾದಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿಯ ಗೃಹಸ್ಥರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟು ಆ ಬೆಂಕಿಯನ್ನಾರಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಹಾಗೆ ಮಾಡದವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯು ವಿಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಪಂಚಾಯತರು .

ಪುರಪರಿಪಾಲನಾಕ್ರಮಗಳು ಎಂತಹನೆಂಬುದು ಪಾಟಲೀಪುತ್ರವರ್ಣನಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಸೈನ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದರ ಪರಿಪಾಲನಾಕ್ರಮವೂ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಮೇಲೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಅಂಶವಾವುದೆಂದರೆ, ಸಮಸ್ತಾಂಶಗಳಿಗೂ, ಪಂಚಾಯತಿ ಪರಾಮರ್ಶೆಯೆಂಬ ಪದ್ಧತಿಯೇ ಮುಖ್ಯಾಧಾರವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಪುರಪಾಲನೆಗೆ ಆರು ಪಂಚಾಯತರು, ಸೈನ್ಯನಿರ್ವಹಣಕ್ಕೆ ಆರು ಪಂಚಾಯತರು, ಶಿಲ್ಪಿಗಳು, ವರ್ತಕರು, ಕರ್ಮಕಾರರು ನೋದಲಾದ ವೃತ್ತಿಕುಲಗಳ ವಿಮರ್ಶೆಗಾಗಿ ಆಯಾ ಕುಲಕ್ಕೆ ಆಯಾ ಕುಲಸ್ಥರ ಪಂಚಾಯತಿಗಳು, ಗ್ರಾಮಪಾಲನಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯತಿಗಳು, ಎಂದು ಹೀಗೆ ಪಂಚಾಯತಿ ಪುಂಜನಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿಬರುವುದು. ಕೆಲವು ಪಂಚಾಯತಿಗಳು ರಾಜನಿರ್ಮಿತಗಳು; ಕೆಲವು ರಾಜಪುರುಷ ನಿರ್ಮಿತಗಳು. ಮಿಕ್ಕವುಗಳೆಲ್ಲ ಜನಸಮುದಾಯನಿರ್ಮಿತಗಳು. ಅತ್ಯಂತ ಬಲಿಷ್ಠರಾಜಕಾರ್ಯಗಳ ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕವೆಲ್ಲವೂ ಜನನಿಯುಕ್ತ ಪಂಚಾಯತಿಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗ್ರಾಮ ಪ್ರಮುಖರಾಗಲೀ, ರಾಜಪುರುಷರಾಗಲೀ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದುದರಿಂದ ರಾಜಭಕ್ತಿಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಂತೆಯೂ, ಜನರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಲೋಪವಿಲ್ಲದಂತೆ ಯೂ, ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಿರ್ವಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಮತ್ತು ಪಂಚಾಯತಿಯವರು ತಾವು ತೀರ್ಮಾನಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಾನುಭವಗಳನ್ನುಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ, ವಾದಿಪ್ರತಿನಾದಿ ಸಾಕ್ಷಿಗಳ ಪೂರೋತ್ತರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವರಾಗಿಯೂ, ಆಯಾ ಜನಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಸತ್ಯಸಾಕ್ಷಿಕಾದಿಗಳ ಯಶೋವಾನಗಣ್ಯತಾಬದ್ಧರಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದರ ನಿರ್ಣಯಗಳು ನ್ಯಾಯವಾಗಿಯೂ, ಒಪ್ಪತಕ್ಕವುಗಳಾಗಿಯೂ ಇದ್ದುವು. ಅವರು ಜನಸಮುದಾಯದ ಕ್ಷೇಮಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಹಜಪ್ರೀತಿಯುತರಾದುದರಿಂದ, ಆ ಸಮುದಾಯದ ಅವಯವೀಭೂತರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ವಿವಾದನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಅನಗತ್ಯವ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಆಸ್ವದವಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯಗಳು ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಜನರಿಗೆ ಸುಖಕರಗಳಾಗಿದ್ದುವು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ವ್ಯಾಜ್ಯಗ

ಳಿಗೆ ಆಗುವ ಕಾಲವಿಳಂಬವಾಗಲೀ, ಹಲವು ತೆರನಾದ ದ್ರವ್ಯನಷ್ಟಗಳಾಗಲೀ, ನ್ಯಾಯವಾದಿಗಳು ತಲೆಕೆಳಗು ಮಾಡುವ ತರ್ಕವಿತರ್ಕಗಳಾಗಲೀ, ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ ವಿಪರೀತಗಳಾಗಲೀ, ವಿವಾದ ಮಾಡುವವರ ಇತರ ಕಾರ್ಯಭಂಗಗಳಾಗಲೀ, ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರವೂ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ನಂಬಬಹುದು. ಜನಸ್ಪೃಶಂತ್ರತಾಬುದ್ಧಿಯು ಪದೇಪದೇ ವಿಧಿಸುತ್ತ, ಪ್ರಜಾಗೌರವವೂ ಭದ್ರವಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇಮವೂ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ರಾಜನು .

ಕರೀತಿ ಸರ್ವವಿಧವಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಜೆಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯೇ ಪ್ರಥಮಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ದಿನಚರ್ಮಿಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಹಗಲು ಎಂಟುಭಾಗಗಳಾಗಿಯೂ, ರಾತ್ರಿಯು ಎಂಟುಭಾಗಗಳಾಗಿಯೂ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಈ ಭಾಗಗಳಿಗೆ 'ನಾಳಿಕೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರು. ದಿವಸದ ಮೊದಲು ನಾಳಿಕೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಕರನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಲೆಕ್ಕಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜನು ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಆಮೇಲೆ ಒಂದು ನಾಳಿಕೆಯ ಕಾಲ ಎಂದರೆ ಈಗಿನ 7-30 ಮೊದಲುಕೊಂಡು 9ರ ವರೆಗೂ ಪ್ರಜೆಗಳ ಕಷ್ಟನಿಷ್ಕರಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಆತನ ಕೆಲಸವು. ಅನಂತರದ ನಾಳಿಕಾಕಾಲವು ಆತನ ಭೋಜನಾದಿಗಳಿಗೂ ಓದುವುದಕ್ಕೂ ವಿನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ನಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಕಪ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಹಿರಣ್ಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಅಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಆತನು ಉಪಯೋಗಿಸುವನು. ಐದನೆಯ ನಾಳಿಕೆಯು ಮಂತ್ರಿವರ್ಗದೊಡನೆ ಜರುಗಬೇಕಾದ ಉತ್ತರಪ್ರತ್ಯುತ್ತರಗಳಿಗೆ ಏರ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಆರನೆಯ ನಾಳಿಕೆಯು ಆಟಪಾಟಗಳಿಗೂ ವಿನೋದಗಳಿಗೂ ನಿಯಮಿತವು. ಏಳನೆಯ ನಾಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆನೆಗಳನ್ನೂ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ರಥಗಳನ್ನೂ ಕಾಲ್ಬಲಗಳನ್ನೂ ರಾಜನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವನು. ಎಂಟನೆಯ ನಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಯುದ್ಧವಿಷಯವಾಗಿ ಸೇನಾಧ್ಯಕ್ಷನೊಡನೆ ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಕಳೆಯುವನು. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ನಾಳಿಕೆಯು ಗೂಢಚಾರರ ವಾರ್ತೆಗಳಿಗೂ, ಎರಡನೆಯದು ಸ್ನಾನಾದಿಗಳಿಗೂ, ಮೂರನೆಯದು ಮೃದಂಗಾದಿ ಸುಸ್ಪೃಶನಗಳಿಂದ ನಿದ್ರೆಹೊಂದುವುದಕ್ಕೂ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮತ್ತು ಐದನೆಯ ನಾಳಿಕೆಗಳು ನಿದ್ರೆಗೂ, ಆರನೆಯದು ಮಂಗಳಾರಾವಕ್ಕೆ ಎಚ್ಚತ್ತು ಧರ್ಮಗಳ ಮನನಮಾಡು

ವುದಕ್ಕೂ, ಏಳನೆಯದು ರಾಜಕಾರ್ಯಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಂಡು ಚಾರ ರನ್ನು ನಿಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಎಂಟನೆಯದು ಆಚಾರ್ಯರನ್ನೂ ಗುರುಗಳನ್ನೂ ಜ್ಯೋತಿಸಿಕರನ್ನೂ ವೈದ್ಯರನ್ನೂ ನೋಡಿ, ಅವರ ಆಶೀರ್ವಾದಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೂ ವಿನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಈ ವಿಧವಾಗಿ ರಾಜನ ದಿನಚರೈಯು ನಿರ್ಣೀತವಾಗಿದ್ದಿತು. ವಿಶೇಷ ಕಾರ್ಯವಿದ್ದಾಗ ರಾಜನು ಈ ಕಾಲಕ್ರಮವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಈ ಕ್ರಮವೇ ಆತನಿಂದ ಅನುಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಿತು.

“ಮಾಡತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವುದೇ ರಾಜನಿಗೆ ವ್ರತವು. ಧರ್ಮವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸುವುದೇ ಯಜ್ಞಕರ್ಮವು. ಎಲ್ಲ ರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಭಾವದಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದೇ ಆತನಿಗೆ ಅವಭ್ಯಧಸ್ನಾನವು.”

“ಪ್ರಜೆಗಳ ಸೌಖ್ಯವೇ ಆತನ ಸೌಖ್ಯವು. ಅವರ ಕ್ಷೇಮವೇ ಆತನ ಕ್ಷೇಮವು. ತನಗೆ ಪ್ರೀತಿಕರವಾದುದು ಪ್ರೀತಿಕರವೆಂಬುದಾಗಿ ಆತನು ಭಾವಿಸಬಾರದು. ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಕರವಾದುದೇ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಪ್ರೀತಿಕರವೆಂಬುದು ಆತನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.”

“ರಾಜನು ಯಾವಾಗಲೂ ಅಪ್ರಮತ್ತನಾಗಿ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಬೇಕು. ಅಪ್ರಮತ್ತತೆಯೇ ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂಲವು. ಅದರ ವ್ಯತಿರೇಕವೇ ದುಃಖಕ್ಕೆ ತಳಹದಿಯು.”

ಎಂಬ ಈ ಸೂತ್ರಗಳು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಜೀವಯಾತ್ರಿಗೆ ಮೂಲಾಧಾರಗಳು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ರಾಮನಂತೆ:—

ತಂದೆಯ ವೋಲ್ ಧರಣೀಶಂ |

ತಂದೆಯ ನೆನೆಹುಳಿಯದಂತೆ ಜನರಂ ಪೊರೆಯಲ್ ||

ತಂದೆಯನನಿಬರ್ ಮರತರ್ |

ತಂದೆಯಲಾ ! ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಧರಣಿಪನೆನುತಂ ||

ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಪ್ರಕರಣವು.

ಕೆಲವು ಆಚಾರಗಳು.

ಪ್ರಾಧಾ ವಿವಾಹ.

ಚಾಣಕ್ಯನು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಾಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತ, ರಜಸ್ವಲಾನಂತರ ಕನ್ಯೆಯರಲ್ಲಿ ದ್ರೋಹಬುದ್ಧಿ ತೋರಿಸುವವರಿಗೆ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ದಂಡನೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುವನು. ಒಂದುವೇಳೆ ಕನ್ಯೆಯು ರಜಸ್ವಲೆಯಾಗಿ ಏಳು ತಿಂಗಳು ಸಂದಲ್ಲಿ ಆಕೆಯ ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲವೆಂದು ವಿಧಿಸುವನು. ರಜಸ್ವಲೆಯಾದನಂತರ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳು ಅವಿವಾಹಿತಿಯಾಗಿರುವ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಸಮಾನವಾದ ಜಾತಿಯ ಪುರುಷನು ಅನುಭವಿಸಬಹುದು. ಮೂರು ಸಂವತ್ಸರಗಳಿಗೂ ಮೇಲಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ತಂದೆಗೆ ಸೇರಬೇಕಾದ ವಿಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಆ ಕನ್ಯೆಯು ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆಕೆಯನ್ನು ವಿಜಾತೀಯನಾದರೂ ಅನುಭವಿಸಬಹುದು. ಶುದ್ಧ ಚರಿತ್ರೆಯಿಲ್ಲದ ಕನ್ಯೆಯೆಂದು ಕನ್ಯಾಸ್ವೀಕಾರಮಾಡಿಕೊಂಡಮೇಲೆ ಗೊತ್ತಾದಲ್ಲಿ, ಅಂತಹ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬಹುದೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಶುಲ್ಕವನ್ನೂ ಸ್ತ್ರೀಧನವನ್ನೂ ವರನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಡಬೇಕೆಂತಲೂ ಕನ್ಯಾದಾತನು ದಂಡಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕೆಂತಲೂ ಶಾಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಶುಲ್ಕವನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯುತ್ತ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಚಾಣಕ್ಯನು, ತಂದೆತಾಯ್ಗೆ ಬ್ಬರೂ ಪರಲೋಕವಾಸಿಗಳಾಗಿದ್ದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕನ್ಯೆಯೇ ಶುಲ್ಕ* ಸ್ವೀಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುವನು. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಮೌಲಿನ ವಿಷಯಗಳು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧಾ ವಿವಾಹಗಳು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದ್ದುವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ರಜಸ್ವಲಾನಂತರದ ವಿವಾಹಗಳು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದ್ದುವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದ ಮೇಲೆ, ಹುಡುಗರಿಗಾಗಲಿ, ಹುಡುಗಿಯರಿಗಾಗಲಿ "ಅತಿಬಾಲ್ಯವಿವಾಹಗಳು" ಎಂಬ ಅನುಚಿತ ಶೃಂಖಲಾಬಂಧನವು ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಬೆರೆಯಾಗಿ ಬರೆಯಬೇಕೇ ?

* ಈ ಶುಲ್ಕವೆಂಬುದು ಈಗಿನ ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕವೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗದು. ಆಪ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ವಿವಾಹಸಮಯದಲ್ಲಿ ವರನು ಕೊಡುವ ದ್ರವ್ಯರೂಪವಾದ

ಪುನರ್ವಿವಾಹಗಳು.

“ಹೆಂಡತಿಯಿಂದ ಪುರುಷರಿಗೆ ಸಜೀವಸಂತಾನವಾಗಲೀ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಾಗಲೀ ಆಗದಿದ್ದರೂ, ಅಥವಾ ಸಂತಾನವೇ ಇಲ್ಲದೆಹೋದರೂ, ಆತನು ಮತ್ತೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಎಂಟುವರ್ಷಗಳಾಗಬೇಕು. ಹೆಂಡತಿಯು ಮೃತಶುಭವನ್ನು ಹೆತ್ತರೆ, ಹತ್ತುವರ್ಷ ವ್ಯವಧಿಯಾಗಬೇಕು; ಆಕೆ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳನ್ನೇ ಹೆರುತ್ತಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳು ನೋಡಬೇಕು; ಆಮೇಲೆ ಪುತ್ರರಾಗಬೇಕೆಂಬ ವಾಂಛೆಯುಂಟಾದಲ್ಲಿ, ಆತನು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಬಹುದು. ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವವನು ಹೆಂಡತಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀಧನವನ್ನೂ ಶುಲ್ಕವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು, ಇನ್ನೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಧನವಿತ್ತು, ಪ್ರಭುತ್ವದವರಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ದಂಡವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ವಿವಾಹಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶುಲ್ಕಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದವರಿಗೆ ಕೂಡ, ಈ ವಿಧವಾಗಿ ಶುಲ್ಕಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತಕ್ಕರೀತಿಯಿಂದ ವೃತ್ತಿಯುಂಟುಮಾಡಿ, ಪುರುಷನು ಪುತ್ರಕಾಮನಾಗಿ ಎಷ್ಟುಮಂದಿ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನಾದರೂ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. “ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರು” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಎಷ್ಟುಮಂದಿ ಹೆಂಡಿರನ್ನಾದರೂ ಮದುವೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದು ವಿಶದವಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಇನ್ನು ಸ್ತ್ರೀ ಪುನರ್ವಿವಾಹಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸಿದಲ್ಲಿ:—

“ಗಂಡನು ಗತಿಸಿದಮೇಲೆ ಭಾರ್ಯೆಯು ಧರ್ಮಕಾಮಳಾಗಿ ಜೀವಿಸಲು ಯೋಚಿಸಿದಲ್ಲಿ, ಅವಳ ಸ್ತ್ರೀಧನವನ್ನೂ ಶುಲ್ಕವನ್ನೂ ಆಕೆಗೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು. ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಆಕೆಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು, ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಅವು ಆಕೆಯ ಸ್ವಾಧೀನವಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ, ಅವುಗಳಿಗಾಗುವ ಬಡ್ಡಿಯೊಡನೆ ಕೂಡ ಅವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿಬಿಡಬೇಕು.”

ಆಸ್ತಿಗೆ ಶುಲ್ಕವೆಂದು ಹೆಸರು. ಆಭರಣರೂಪವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಆಸ್ತಿಗೂ ವೃತ್ತಿರೂಪವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಆಸ್ತಿಗೂ ಸ್ತ್ರೀಧನವೆಂದು ಹೆಸರು. ಶುಲ್ಕಕ್ಕೂ ಸ್ತ್ರೀಧನಕ್ಕೂ, ಹೆಂಡತಿಯು ಪೂರ್ಣಸ್ವತಂತ್ರಳಾದುರ್ಭಕ್ತೆಯಲ್ಲೆಯೂ, ದಾನಧರ್ಮಕ್ಕೂ, ರೋಗನಿವಾರಣೆಗೂ, ಆಪತ್ತಮಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಈ ಶುಲ್ಕವನ್ನೂ ಸ್ತ್ರೀಧನವನ್ನೂ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಗಂಡನಿಗೂ ಸಾತಂತ್ರ್ಯವಿದ್ದಿತು. ಈಗಲೂ ಶುಲ್ಕಚ್ಛಾಯೆಯು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು. ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಶೋಧಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

“ಆಕೆಯು ಕುಟುಂಬಕಾಮಳಾಗಿ ಪುನರ್ವಿವಾಹವನ್ನು ಆಶಿಸಿದಲ್ಲಿ, ಆಕೆಗೆ ಗಂಡನಾಗಲೀ ಮಾವನಾಗಲೀ ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು.” ಎಂದೂ,

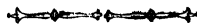
“ಭರತನು ಹ್ರಸ್ವಪುನರ್ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಶೂದ್ರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಆತನಿಗಾಗಿ ಒಂದುವರ್ಷ ಕಾದಿರಬೇಕು. ಸಂತಾನವಿದ್ದವರಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಒಂದುವರ್ಷಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾದಿರಬೇಕು. ಭೋಜನಾದಿಗಳಿಗೆ ವಸತಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಎರಡರಷ್ಟುಕಾಲ ವಿಯೋಗವನ್ನು ತಾಳಿರಬೇಕು. ಊಟಕ್ಕೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಜ್ಞಾತಿಗಳು, ನಾಲ್ಕು, ಅಥವಾ ಎಂಟು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಆಬಳಿಕ ವಿವಾಹಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪುನರ್ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಮ್ಮತಿಸಬೇಕು.

“ಗಂಡನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿದ್ದು ಅಧ್ಯಯನಾರ್ಥವಾಗಿ ದೇಶಾಂತರಸ್ಥನಾಗಿದ್ದರೆ, ಸಂತಾನರಹಿತಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯು ಹತ್ತುವರ್ಷ ಕಾಲ, ಆತನಿಗಾಗಿ ಕಾದಿರಬೇಕು. ಸಂತಾನವತಿಯಾಗಿದ್ದಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಕಳೆಯಬೇಕು.”

“ಗಂಡನು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹೆಂಡತಿಯು ಪ್ರಾಣವಿರುವ ವರೆಗೂ ಕಾದಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ವಂಶವಿಚ್ಛಿನ್ನವನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಸರ್ವರ್ಥನಾದ ಎರಡನೆಯ ಗಂಡನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೂ, ಅಪವಾದವನ್ನು ಹೊಂದಳು.”

“ಗಂಡನು ದೀರ್ಘಪುನರ್ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ, ಸನ್ಯಾಸಿಯಾದರೂ, ಮೃತಿ ಹೊಂದಿದರೂ, ಸಂತಾನವಿರಹಿತಿಯಾದ ಹೆಂಡತಿಯು ಏಳು ತಿಂಗಳು ಕಾದಿರಬೇಕು. ಸಂತಾನಸಮೇತಳಾಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದುವರ್ಷ ಕಾದಿರಬೇಕು. ಈ ಕಾಲಪರಿಮಿತಿ ದಾಟಿದಮೇಲೆ ಸ್ತ್ರೀಯು ತನ್ನ ಗಂಡನ ಕನಿಷ್ಠಸೋದರನನ್ನು ಗಲೀ, ತನ್ನ ಗಂಡನ ಗೋತ್ರದವನನ್ನಾಗಲೀ ಪುನರುದ್ವಾಹದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು.”

ಎಂದು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಪುರುಷರಂತೆಯೇ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಪುನರ್ವಿವಾಹವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದ್ದಿತೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿದೆ.

ದಾಂಪತ್ಯ ವಿನೋಚನವು.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ನಾವೀಗ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೇಳದಿರುವ ಒಂದು ಆಚಾರವಿದ್ದಿತು. ಆ ಆಚಾರವು ದಾಂಪತ್ಯ ವಿನೋಚನವು. ಭಾರ್ಯಾಭರ್ತರು ಪರಸ್ಪರ ಸ್ನೇಹಭಾವದಿಂದ ಇರದೆ ಹೋದಲ್ಲಿ ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ನಡೆದ ವಿವಾಹವಾದರೂ ನಿರ್ಬಂಧವಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಆಚಾರದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನವು. ಇಂತಹ ಆಚಾರವು ಈಗ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ; ಅಮೆರಿಕಾ ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಮಿತಿಮೀರಿ ಹೋಗಿದೆ; ಸ್ವಲ್ಪದ ಮಾತಿಗಾಗಿ ಗಂಡಹೆಂಡಿರು ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೇರಿ ಒಬ್ಬರಮೇಲೊಬ್ಬರು ಅಭಿಯೋಗಗಳನ್ನು ತಂದು ವಿವಾಹಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಹರಿದು ಬಿಡುತ್ತಿರುವರು. ಇಂತಹ ಅನರ್ಥಗಳಿಗೆ ಮೂಲವಾದ ಈ ಆಚಾರವು ಅನೇಕರಿಂದ ಖಂಡಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆ. ಆದರೂ ಈ ಆಚಾರವು ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿದ್ದಿತೆಂದು ಕಂಡುಕೊಂಡಲ್ಲಿ, ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಗಂಡನ ಮೇಲೆ ದ್ವೇಷವುಳ್ಳ ಸ್ತ್ರೀಯು ಏಳು ತಿಂಗಳ ಪರ್ಯಂತ ಅಲಂಕಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಕಾಲಕಳೆಯಬೇಕು. ಆಮೇಲೆ ತನಗೆ ಗಂಡನು ಕೊಟ್ಟ ಆಭರಣಗಳನ್ನೂ ಶುಲ್ಕವನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆತನ ಸ್ವಾಧೀನಮಾಡಿ, ಆತನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾರ್ಯೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಗಂಡನು ಹೆಂಡತಿಯಮೇಲೆ ದ್ವೇಷವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಭಿಕ್ಷುಕರ (ವೈರಾಗ್ಯವಂತರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರ) ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬಂಧುಗಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ಅಥವಾ ಪೋಷಕರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶರಣು ಹೊಂದಲು ಅನುಜ್ಞೆ ಕೊಡಬೇಕು. ಗಂಡನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಮೇಲೆ ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ದೂರುಹೊರಿಸಿ ಪುತ್ರೈಕ್ಷ ಸಾಕ್ಷಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಲಾರದ ದುಷ್ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿದಲ್ಲಿ, ಅವನು ಹನ್ನೆರಡು ಹಣಗಳ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಹೆಂಡತಿಯು ಗಂಡನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವುಳ್ಳವಳಾಗಿದ್ದರೂ, ಆತನ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ ವಿವಾಹಬಂಧದಿಂದ ಹರಿದುಕೊಳ್ಳಕೂಡದು. ಆದರೆ ಪರಸ್ಪರ ದ್ವೇಷವಿದ್ದಲ್ಲಿ ದಾಂಪತ್ಯವಿನೋಚನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಗಂಡನು ಹೆಂಡತಿಯಿಂದ ಅಪಾಯವುಂಟಾಗುವದೆಂಬ ಭಯಹೊಂದಿ, ಆ ಭಯಾತಿಶಯದಿಂದಲೇ ವಿನೋಚನವನ್ನು ಕೋರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಆಕೆಗೆ ಸೇರತಕ್ಕ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಆತನು ಕೊಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು. ಹೆಂಡತಿಯು ಗಂಡನಿಂದ ತನಗೆ ಅಪಾಯವುಂಟಾಗಬಹುದೆಂದು ಹೆದರಿ, ಆ ಅಪಾಯದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿನೋಚನೆಯನ್ನು ಆಶಿಸಿದಲ್ಲಿ, ಆಕೆಯು ಅವ ವಿಧವಾದ ಧನಕ್ಕಾಗಲೀ ಆಸ್ತಿಗಾಗಲೀ ಅರ್ಹಳಲ್ಲ.

ಈ ದಾಂಪತ್ಯ ವಿಮೋಚನಾಚಾರವು ಮೊದಲು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ವಿವಾಹಗಳಿಗೆ ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮ್ಯ, ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ, ಆರ್ಷ, ದೈವ—ಎಂಬವು ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದುವುಗಳು. ಸಾಲಂಕಾರ ಕನ್ಯಾದಾನಕ್ಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮವೆಂದು ಹೆಸರು1. ಶುಲ್ಕಾದಿವಿರಹಿತವಾದ ಕನ್ಯಾದಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರು2. ಒಂದೂ ಇಲ್ಲವೆ ಎರಡು ಜತೆ ಆಕಳುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಆರ್ಷವೆಂದೆನ್ನಿಸುವುದು3. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಋತ್ವಿಜನಿಗೆ ಕನ್ಯಾದಾನ ಮಾಡುವುದು ದೈವವು4. ರಜಸ್ವಲಾನಂತರದ ವಿವಾಹಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಕನ್ಯೆಯೂ ಕನ್ಯೆಯ ತಂದೆತಾಯ್ಗಳೂ ಅವರವರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ತಾವಾಲೋಚಿಸಿ, ವಧೂವರರಿಗೆ ಸೌಖ್ಯವಹವಾದ ರೀತಿಯಿಂದ ವಿವಾಹಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಈ ವಿವಾಹಗಳು ಹೀಗೆ ಆಲೋಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಲೋಭಾದಿ ದುರ್ಗುಣವ್ಯಾಪಾರವಿದೂರಗಳಾಗುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಮೋಚನವಿಧಿಯು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗಲಿನ್ನು ಮಿಕ್ಕ ವಿವಾಹಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚಿಸುವ.

ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹ:—ಇದು ಕನ್ಯಾಪುರುಷರೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರನ್ನು ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡವಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಮದುವೆಯಾಗುವುದು(1). ಇಂತಹ ವಿವಾಹಗಳು ಭ್ರಮೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಲ್ಲವೇ? ಕೇಳಿಕೆಯ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೂ, ಆಕಸ್ಮಿಕ ದರ್ಶನದಿಂದಲೂ, ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಪ್ರೇಮಿಸಿದಲ್ಲಿ, ಆ ಪ್ರೇಮವು ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಕ್ರಮಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಿಸಿ ಅದರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಸಹ್ಯತೆಯುಂಟಾಗುವುದು ಸರ್ವಜನವಿಧಿತವು. ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಧವಿಮೋಚನಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಅನರ್ಥಗಳುಂಟಾಗುವವಲ್ಲವೇ!

ಆಸುರ(2):—ಈ ವಿಧವಾದ ಮದುವೆಗಳು ಈ ಹೊತ್ತಿಗೂ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತ ನಮ್ಮ ಸಂಘಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಬೇರುಹುಳುಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿ

1. ಬ್ರಾಹ್ಮೋವಿವಾಹ ಆಹೂಯದೀಯತೇ ಶಕ್ತ್ಯಲಂಕೃತಾ(ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ 1-58.)
 2. ಸಹೋಭೌಚರತಾಂ ಧರ್ಮಮಿತಿ ವಾಚಾನುಭಾಷ್ಯ ಚ ಕನ್ಯಾಪ್ರದಾ |
ನಮಭ್ಯಚ್ಯುತಂ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯೋ ವಿಧಿಸ್ತೃತಃ (ಮನುಸ್ಮೃತಿ 3:30)
 3. ಆ ದಾಯಾರ್ಷಸ್ತು ಗೋದ್ವಯಂ—ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ 1-59.
 4. ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಋತ್ವಿಜೇ ದೈವಃ— , ,
- (1) ಗಾಂಧರ್ವಃ ಸಮಯಾನ್ಮಿಥ'—ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ 1-61.
(2) ಆಸುರೋ ದ್ರವಿಣಾದಾನಾತ್—ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ 1-61; ಮನುಸ್ಮೃತಿ 3-33.

ರುವು. ಧನಾಶಾ ಪಿಶಾಚದ ಪೀಡೆಯಿಂದ ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತಾಯ್ತಂದೆಗಳು ಮಾಂಸವಿಕ್ರಯವೆಂದಾದರೂ ಹಿಂದೆಗಿಯದೆ, ತಾವು ಹೊಟ್ಟೆಯಾರ ಹೆತ್ತ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಮಾರಿಬಿಡುವುದನ್ನು ಕೂಡ ನಮ್ಮ ಧರ್ಮಕರ್ತರು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಮದುವೆಯೆಂದು ವರ್ಣಿಸದೆ ಬಿಡದಿದ್ದುಕ್ಕೆ ನಾನೆಷ್ಟೋ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದರೆ ಅವರಿಟ್ಟ ಹೆಸರು ಮಾತ್ರ, ಈ ವಿವಾಹಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟರವರೆಗೆ ಖಂಡಿಸಬೇಕೋ ಅಷ್ಟರ ವರೆಗೂ ಖಂಡಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಇಂತಹ ದುಷ್ಟವಾದ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ವಿಮೋಚನೆಯು ಆವಶ್ಯಕವೆಂದು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕುಲಗೋತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನೂ, ರೂಪಾರೂಪಗಳನ್ನೂ, ಆರೋಗ್ಯಾನಾರೋಗ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಯಾವನವ್ಯದ್ಧಾಪ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಯೋಗ್ಯತಾಯೋಗ್ಯತೆಗಳನ್ನೂ ವಿಚಾರಿಸದೆ, ಗಂಡನನ್ನು ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದರೆ, ಮತ್ತು ಆತನು ದುರ್ಮಾರ್ಗನೋ ಷಂಡನೋ ಆಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹೆಂಡತಿಯು ಏನು ಮಾಡಬೇಕು? ಆತನನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಲೇ ಬೇಕಲ್ಲವೇ? ಈ ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕವೆಂಬ ದುರಾಚಾರದ ದುಷ್ಟಲವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಈಗ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ದಾಂಪತ್ಯವಿಮೋಚನ ಸ್ವತ್ತಿಯೊಂದು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆಯೇ ಕಲ್ಪಿತವಾದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಯೋದಾಯಕವಾಗಬಹುದೆಂದು ತೋರುವುದು.

ರಾಕ್ಷಸ:—ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕನ್ಯೆಯ ಬಂಧುಗಳೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕನ್ಯೆಯನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ರಾಕ್ಷಸವೆಂದು ಹೆಸರು ×. ರುಕ್ಕಿಣೀ ಕೃಷ್ಣರ ವಿವಾಹವು ಈತೆರನಾದುದು. ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಧವಾದ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ಯಾಪುರುಷರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರಾನುರಾಗವಿದ್ದುದು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿರುವುದು. ಅದು ಇದ್ದರೂ, ಗಾಂಧರ್ವ ವಿವಾಹದೊಡನೆ ಇದೂ ಸಾಮ್ಯವುಳ್ಳುದಾದುದರಿಂದ, ಇಲ್ಲಿಯೂ ಭ್ರಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಸ್ಪದವಿದೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಇಲ್ಲಿ ಕನ್ಯೆಗೆ ಅನುರಾಗವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಹೋಗಬಹುದು. ಆಗ ಇದು ಗಾಂಧರ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೂಷ್ಯವಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೂ ವಿಮೋಚನವಿಧಿಯು ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿದ್ದಿತು.

ಪೈಶಾಚ:—ಇದು ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಮವು. ಕನ್ಯೆಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆಯೇ, ಆಕೆ ನಿರ್ದೆಹೋಗುವಾಗಲೋ, ಮೈಮರೆತಿರುವಾಗಲೋ, ಮನೋವಿಕಲತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗಲೋ, ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ವರನು ಆಕೆಯನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಪೈಶಾಚವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದನ್ನು ವಿವಾಹವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಧರ್ಮಕರ್ತರು

×. ರಾಕ್ಷಸೋ ಯುದ್ಧಹರಣಾತ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ 1-61. ಮನುಸ್ಮೃತಿ 3-33.

ಏತಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದರೋ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. * ಈ ಬಂಧಕ್ಕೆ ವಿಮೋಚನವು ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಬೇರೆ ಬರೆಯಬೇಕೇ? ಬರಿಯ ವಿಮೋಚನೆಯೊಂದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕಾಮಾಂಧನಾಗಿ, ದುಶ್ಚೇಷ್ಟಾಲಂಕೃತನಾಗಿ, ಈ ವಿಧವಾದ ವಿವಾಹವನ್ನು ಆಶಿಸುವವರನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಠಿನಶಿಕ್ಷೆಯು ಕೂಡ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವೇ. ಆದರೂ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ಶಿಕ್ಷಾಸ್ಥೂತಿಯು ಮಾತ್ರ ಇದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ವಿವಾಹಗಳನ್ನೂ ಚರ್ಚಿಸಿ, ಮೇಲೆ ಬರೆದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ದಾಂಪತ್ಯವಿಮೋಚನವಿಧಿಯ ಲಾಭಾಲಾಭಗಳು ಇಂತಹವೆಂದು ಓದುವವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವಿದ್ದಿತು. ಆಸ್ತಿಯ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬಾಧ್ಯರಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಯುಕ್ತವಯಸ್ಕರಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಯುಕ್ತವಯಸ್ಕರಲ್ಲದ ಬಾಧ್ಯರಿಗಿದ್ದು ಅವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಯಸ್ಸು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ನೊಂದಲೇ ವಿಭಾಗಗಳು ತೀರ್ಮಾನಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಲ್ಲಿ, ಅವರಿಗೆ ಸಾಲದ ಸಂಬಂಧವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಸ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅವರು ಬಾಧ್ಯರಲ್ಲದೆ ಸಾಲಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರನಾದಿಗಳಲ್ಲವಂತೆ! ×

* ಸುಖಾಂ, ಮುಕ್ತಾಂ, ಪ್ರಮುಕ್ತಾಂ, ವಾರಹೋಯತೋಪಗಚ್ಛತಿ, ಸಸಾವಿನ್ಯೋ ದಿವಾಪಾನಾಂ ಸ್ಯ ಶಾಟಶ್ವಾಪ್ನಮೋಧಮಃ || ಮನುಸ್ಮೃತಿ ೩-೩೪.

× ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ, ಪುಸ್ತಕ ೩. ಅಧ್ಯಾಯ ೮.

ಹತ್ತನೆಯ ಪ್ರಕರಣವು.

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಸಮಕಾಲಿಕರು.

ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಪುರುಷರು ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಪರಿಪಕ್ವವಾಗಿ ಸೇರಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಮಹಾಪುರುಷರು ಅವತರಿಸುವುದು ಅಸರೂಪ. ಆದುದರಿಂದ ಲೋಕಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದೇಶಗಳೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ, ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆ ಧುರಂಧರರು ಸಮಾಜಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೆಸರುಗೊಂಡಿರುವರು. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಾಲವು ಇಂತಹದೇ. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯಂತೆ ಕಾದಿದ್ದು ಆತನಿಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಟ್ಟ ಚಾಣಕ್ಯನೂ, ಆ ಚಾಣಕ್ಯನಿಗೆ ಪ್ರಶಂಸನೀಯ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸನೂ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಅಡವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಲೋಕವೆಲ್ಲಮ್ಮೂ ತನ್ನ ಏಕಚ್ಛತ್ರದ ನೆರಳೊಳಗೆ ತರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವೀರನಾದ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರೂ, ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ತರುವಾಯ, ಆತನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪತೀರಿಸಿ, ಅಷ್ಟರವನೇ ಎಂದು ಹೆಸರುಗೊಂಡು, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ರಾಜ್ಯವನ್ನಪಹರಿಸಬಂದು, ಆತನಿಂದ ಪರಾಜಿತನಾಗಿ, ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ಆತನಿಗಿತ್ತು, ಸಂಧಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಸೆಲ್ಯೂಕನೂ, ಸೆಲ್ಯೂಕನಿಂದ ನಿಯಮಿತನಾಗಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ರಾಯಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ತನ್ನ ದಿನಚರೆಯ ಗ್ರಂಥದಮೂಲಕ ಈಗ ಹಿಂದೂದೇಶದ ಪೂರ್ವಚರಿತ್ರ ಲೇಖನಕ್ಕೆ ಆಧಾರಭೂತನಾದ ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸೂನನುಗೆ ಚಿರಸ್ಮರಣೀಯರು. ಇವರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ದೊರೆತವರೆಗೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಈ ಕೆಳಗೆ ವಿವರಿಸುವೆವು.

ಚಾಣಕ್ಯ ಚರಿತ್ರವು.

ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಅಯೋಧ್ಯಾಪುರಿಯನ್ನೂ ದಶರಥ ಸುಮಂತ್ರರನ್ನೂ, ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಪುರವನ್ನೂ, ಸುಗ್ರೀವ ಹನುಮಂತರನ್ನೂ, ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರವಿದುರರನ್ನೂ, ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರನ್ನೂ, ಒಟ್ಟಾಗಿ ನೆನಸುವುದು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಕಟವೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಮದ್ರಾರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಓದುವವರಿಗೆ ಚಾಣಕ್ಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತರನ್ನೂ, ನಂದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ, ಏಕಶ್ವಾಸದಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುವುದು ಸಹಜವು. ಮತ್ತು, ಅವಾಚಕರು ಚಾಣಕ್ಯ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಚಾಣಕ್ಯ ಚೇಷ್ಟಿತಗಳನ್ನೂ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಲ್ಲಿ

ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ಕೋಪಸಾಹಸ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಭೀಷ್ಮನ ನೀತಿಪ್ರವೀಣತೆಯನ್ನೂ, ಕೃಷ್ಣನ ಶತ್ರುಸಂಹಾರವನ್ನೂ ಕಪಟಸೂತ್ರಧಾರಿತ್ವವನ್ನೂ, ಹನುಮಂತನ ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯ ಧುರಂಧರತ್ವವನ್ನೂ, ಹನುಮದ್ವೀಷ್ಮರ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನೂ ಸ್ಮರಿಸದಿರಲಾರರು.

ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಮತ್ಸ್ಯ, ವಾಯು, ಭಾಗವತ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೃಹತ್ಕಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಚಾಣಕ್ಯನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು. ಕಾಮಂದಕದಲ್ಲಿ “ಪ್ರತಿಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡದ, ವಿಶಾಲವಾದ ಋಷಿವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಯಶಸ್ವಿಯೂ ಅಗ್ನಿ ಸಮತೇಜನೂ, ವೇದವಿದ್ವರನೂ, ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳನ್ನೂ ಒಂದೇ ವೇದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟು ಕಾಲದೊಳಗಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನೂ ಪ್ರಜ್ಞುಲನತೇಜನೂ, ಅಭಿಚಾರವಜ್ರದಿಂದ ನಂದಪರ್ವತವನ್ನು ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದ ಭೂಸುರನೂ, ಶಕ್ತಿಧರಸಮನೂ, ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕರಣ ಶಕ್ತನೂ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಗೆ ಈ ಮೇದಿನಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಟ್ಟವನೂ, ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಮಹಾಸಮುದ್ರದೊಳಗಿನಿಂದ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಾಮೃತವನ್ನು ಮಥಿಸಿ ಎತ್ತಿ ತೆಗೆದವನೂ ಆದ ವಿಷ್ಣು ಗುಪ್ತನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು” ಎಂದಿರುವುದು.*

ರಾಕ್ಷಸನು ಚಾಣಕ್ಯ ಸನ್ನಿಧಿಯನ್ನು ಸೇರಿದಾಗ “ಈತನಲ್ಲವೇ ದುರಾತ್ಮನು ಅಥವಾ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಕೌಟಿಲ್ಯನು! ಸಮುದ್ರವು ರತ್ನಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಜೊಕ್ಕಸವಾದಂತೆ, ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಶರಣ್ಯನಾದವನು. ಈತನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ಸರ್ಯ ವಶದಿಂದ ಲ್ಲವೇ ಈತನ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸಂತೋಷಪಡದೆ ಇರುವೆವು!” ೧ ಎನ್ನುತ್ತ ಪಾಂಡಿತ್ಯಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿರುವನು. ದಶಕುಮಾರಚರಿತ, ಪಂಚತಂತ್ರ, ಕಾದಂಬರಿ, ಚಂಡಕೌಶಿಕ, ಬೃಹತ್ಕಥೆ, ಹಿತೋಪದೇಶ, ವಿಕ್ರಮಾರ್ಕ ಚರಿತವೇ ಮೊದಲಾರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತರಾಜನೀತಿಗಳಿಗೂ ಚಾಣಕ್ಯನು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು. ೨

* ವಂಶೀ ವಿಶಾಲವಂಶಾನಾ ಮೃಷೀಣಾಮಿವಭೂಯಸಾಂ |

ಅಪ್ರತಿಗ್ರಾಹಕಾಣಾಂಯೋ ಬಭೂವ ಭುವಿವಿಶ್ರುತಃ ||

೧. ಆಕರಃ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ರತ್ನಾನಾಮಿವ ಸಾಗರಃ |

ಗುಣೈರ್ನ ಪರಿತುಷ್ಯಾಮೋ ಯಸ್ಯ ಮತ್ಸರಿಣೋ ವಯಮ್ ||

೨. ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವು ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಮೊತ್ತಮೊದಲು ಉತ್ಪನ್ನವಾದುದು. ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು. ಚಾಣಕ್ಯನ ನೀತಿಸಾರವು ಸ್ವಚಾತೀಯ ಶಾಸ್ತ್ರವುಗಳಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಹುಜನಾದ್ಯತವಾಗಿದೆ.

ಜಾತವೇದಾ ಇನಾರ್ಚಿಸ್ತಾಂಶ್ಚ ತುರ್ವೇದವಿದಾಂ ವರಃ |
 ಯೋಽಧೀತವಾನ್ಸು ಚತುರ ಶ್ಚ ತುರೋಽಪ್ಯೇಕವೇದವತ್ ||
 ಯಸ್ಯಾಭಿಚಾರ ವಜ್ರೇಣ ವಜ್ರಜ್ವಲನ ತೇಜಸಃ |
 ಪಸಾತ ಮೂಲತಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಸುಪರ್ವಾನಂದಪರ್ವತಃ ||
 ಏಕಾಕೇ ಮಂತ್ರಶಕ್ತ್ಯಾಯಃ ಶಕ್ತಃ ಶಕ್ತಿಧರೋಪಮಃ |
 ಆಜಹಾರ ನೃಚಂದ್ರಾಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಾಯ ಮೇದಿನೀಂ ||
 ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮೃತಂ ಧೀಮಾ ನರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಮಹೋದಧೇಃ |
 ಯ ಉದ್ಧಧ್ನೇ ನಮಸ್ತಸ್ಮೈ ವಿಷ್ಣು ಗುಪ್ತಾಯ ವೇಧಸೇ ||

ಮುದ್ರಾರಾಕ್ಷಸ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲಪಾತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತ, ಪರಿಸ್ಪುಟಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವನ್ನೂ, ಯುಕ್ತಿತಂತ್ರಜ್ಞತೆಯನ್ನೂ ನಿರಂಕುಶ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯವನ್ನೂ, ದೂರದರ್ಶನವನ್ನೂ, ನಿರ್ಣೀತ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಸರೋದ್ಯಮಪರತ್ವವನ್ನೂ ಚಾಣಕ್ಯನು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ ಸರ್ವಕಾರ್ಯ ವ್ಯವಸಾಯವೂ ಚಾಣಕ್ಯನದಾಗಿಯೇ ದ್ಯೋತಕವಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಈತನು—“ವಿಘ್ನೈರ್ಮುಹುರಪಿ ಪ್ರತಿಹನ್ಯಮಾನಾಃ | ಪ್ರಾರಬ್ಧಮುತ್ತಮುಗುಣಾಃ ನ ಪರಿತ್ಯಜಂತಿ” ದೆಂಬ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ ರೂಪನೆಂದರೂ ಸರಿಹೋಗದು. ವಿಘ್ನಗಳ ಛಾಯೆಗಳನ್ನಾದರೂ ಹೋಗಲಾಡಿಸುವಂತೆ ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವ

ಇತ್ತ ಈಚೆಗೆ ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ “ಮೈಸೂರು ರಿವ್ಯೂ” ನಲ್ಲಿ ಮ. ರಾ. ಆರ್. ಶ್ಯಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ ಬಿ. ಎ. ಯವರು, ಚಾಣಕ್ಯಕೃತ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷಿಗೆ ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡುತ್ತ ಬಂದರು. ಇದ್ಗೆ ಪ್ರಾಚೀನಗ್ರಂಥಪ್ರತಿಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಪಂಡಿತರಿಂದ ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿದೆ. ಚಾಣಕ್ಯರಚಿತ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಆತನು ಪಡೆದ ಬಿರುದುಗಳನ್ನೂ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನೋ ಮಲ್ಲನಾಗಃ ಕೌಟಿಲ್ಯಶ್ಚಣಕಾತ್ಮಜಃ |
 ದ್ರಾವಿಲಃ ಪಕ್ಷಿಲಸ್ಸಾಮೀ ವಿಷ್ಣು ಗುಪ್ತೋಂಗುಲಶ್ಚಸಃ ||

ಇದರಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಲನಾಮದಿಂದ ಆತನು ನೈಯ್ಯಾಯಿಕನೆಂದೂ, ಕೌಟಿಲ್ಯನೆಂಬುದರಿಂದ ರಾಜತಂತ್ರಜ್ಞನೆಂದೂ, ಜ್ಯೋತಿಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಗುಪ್ತನೆಂದೂ, ಕಾಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನನೆಂದೂ, ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಾಣಕ್ಯನೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಹೊಂದಿರುವನು. ಮಲ್ಲನಾಗ ನಾಮವು ಆತನ ಯುದ್ಧವೀರತ್ವವನ್ನೂ, ದ್ರಾವಿಲ ನಾಮವು ರಣರಂಗ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅಂಗುಲನಾಮವು ಆತನ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರನಿಪುಣತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು. ತ್ರಿಕಾಂಡಶೇಷದಲ್ಲಿ ಅಂಗುಲ ಎಂಬ ಸಾಠಾಂತರವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶಾಲಭುಜನೆಂದೂ ದೃಢಗಾತ್ರನೆಂದೂ ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತಿದೆ.

ರ್ಷಮಾನಗಳನ್ನು ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಸುನಿಶ್ಚಿತಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಸಮಾಸಗೋಳಿಸಿ, ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದ ಯತ್ನಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವನಿರ್ಣೀತ ಉಪಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ ಕೊನೆಯಾಗಿ ಸುತ್ತ, ಆಯಾ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿಲಿತಜಯರಾಗಿ ಸಂಚರಿಸಿದ ಮಹಾತ್ಮರಲ್ಲೊಬ್ಬನು. ಗ್ರೀಕರಲ್ಲಿ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರು, ರೋಮಕರಲ್ಲಿ ಸೀಜರು, ಫಿನಿಶಿಯನರಲ್ಲಿ ಹೆನ್ನಿಬಾಲ್, ಯುರೋಪಿಯನರಲ್ಲಿ ನೆಪೋಲಿಯನ್, ಅಮೆರಿಕದವರಲ್ಲಿ ವಾಷಿಂಗ್ಟನ್, — ಇವರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನೋದಿದವರಿಗೆ ಎಂತಹ ಉತ್ಸಾಹವುಂಟಾಗುವುದೋ ಅಂತಹ ಉತ್ಸಾಹವು ಚಾಣಕ್ಯ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನೋದಿದವರಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದಿರದು. ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರು ಮೊದಲಾದವರಿಗಾದರೂ ಕೆಲಕೆಲವು ಅಪಜಯಗಳೂ ಚಿತ್ತಕೋಶಗಳೂ ಇದ್ದುವು. ಆದರೆ ಈ ಚಾಣಕ್ಯನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅದೊಂದೂ ಇಲ್ಲ. “ವೃಷಲನ ಕಲ್ಪನಾಯಾಸವೂ ನನ್ನ ಮತಿಜಾಗರೂಕತೆಯೂ” ಎಂದು ಚಾಣಕ್ಯವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಓದುವವರು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಸಮಸ್ತ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಆತನು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿಯೇ ನಿರ್ವಹಿಸಿದಂತೆಯೂ, ಒಂದರ ಹಿಂದೆ ಮತ್ತೊಂದು ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ವೇಗವೇಗವಾಗಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆಯೂ ತೋರುವುದು.

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಭಂಗಕಾರಿಗಳಾದ ದಯಾದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಗಳಿಗೆಡೆಗೊಡದೆ, ಅಪತ್ರಿಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮರೆಯಿಸುವ ರಾಜಕೀಯಾಭಿಮಾನಾಡಂಬರಾಕಾಂಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಕನಸಿನಲ್ಲಾದರೂ ಯೋಚಿಸದೆ, ಜೀರ್ಣವಾದ ಗೋಡೆಯುಳ್ಳ ಪರ್ಣಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತ್ರೇತಾಗ್ನಿಸಂರಕ್ಷಣಾವಿಹಿತಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೃತ್ತಿಪರನಾಗಿ, ರಾಜನೀತಿ ಧುರಂಧರತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನೀತಿಯುಕ್ತಮಾರ್ಗವನ್ನವಲಂಬಿಸುತ್ತ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶ್ವಾತ್ರಧರ್ಮಗಳ ಸಮ್ಮೇಳನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಚಾಣಕ್ಯನು ಉಗ್ರಾಶ್ವ ಶಾಂತಾಶ್ವಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದ ರಥವನ್ನು ಓಡಿಸುವ ಸಾರಥಿಯಂತೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿದನು. “ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಜಾತಿಜನ್ಯರು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗದೆ, ಆ ಧರ್ಮಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸುಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರಲು, ದಿನದಿನಾನುಭವದಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರಾಚಾರ ಪರರಾಗಿ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲವೇ? ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಗಳೂ ತ್ರೇತಾಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಗ್ರಾಮವಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಮಾಯವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವೇ?” — ಎನ್ನುವಿರೇನೋ! ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಗಳ ಯಥಾರ್ಥಾನುಷ್ಠಾನವು ಹೇಗಿದ್ದಿತೋ ತಚ್ಚರಿತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಬಲ್ಲರು. ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲಿನ ಚಾಣಕ್ಯನು ಈಗಿನವರಂತೆಯೇ ವೇಷಧಾರಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೇ

ನ್ನುವುದು ಕೇವಲ ಶ್ರದ್ಧಾರ್ಹವಾದುದಲ್ಲ. ಅವರ ನಿಷ್ಠೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬೌದ್ಧಜೈನರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಆತಂಕಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಚಾಣಕ್ಯಪ್ರಭೃತಿಗಳಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮಾಡಿದ ಒಳಸಂಜೆಂದು ಮುದ್ರಾ ಮಂಜೂಷವೆಂಬ ಕನ್ನಡಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಚಾಣಕ್ಯ ವಾಚ್ಮೂಲವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಕೆಲವರು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಪಂಡಿತರು ಹೀಗೆಯೇ ಊಹಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಇದು ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದವೆಂದು ತೇಲಂಗರವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಾಬ್ದದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧನಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿದಂತೆ ತಿಳಿದುಬರುವ ಗುಪ್ತರಾಜರ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಚಾಣಕ್ಯನ ಮೇಲೆ ಆರೋಪಿಸಿದರೇನೋ? ಬೌದ್ಧನಿಗ್ರಹದ ಕಥೆಗೆಡೆಗೊಡದೆ ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸನ ದಿನಚರೆಯು ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನೇ ಮಾಡದೆ ಇದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಬೌದ್ಧಜೈನರ ಆಧಿಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಶೋಕ ವರ್ಧನನ ಕಾಲವೇ ಮೊದಲೆಂದು ಊಹಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಬೌದ್ಧರಂತಹ ವರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವರನ್ನು ಮೀರಿದ ಸುಶೀಲತಾನುಷ್ಠಾನವೇ ಯುಕ್ತ ಮಾರ್ಗವಲ್ಲದೆ, ಕೇವಲ ರಾಜಸ ತಾಮಸ ಭೂಯಿಷ್ಠವಾದ ರಾಜದ್ರೋಹಾದಿಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲವೆಂದು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ನಾವು ನಿರ್ಣಯಿಸತಕ್ಕುದೇನೆಂದರೆ, ಚಾಣಕ್ಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕುದು; ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಫಲಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಮಾರ್ಗವಾವುದಾದರೂ ನೀತಿಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿರುವುದು. ರಾಕ್ಷಸನು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕೂಟಪ್ರಯತ್ನಗಳೂ ಅಂತಹವೇ. ಆದುದರಿಂದ ಆ ಕಾಲದ ರಾಜಾಪೂತ್ಯಕುಲದವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ನೀತಿಸ್ವರೂಪವು ಅದರಂತೆಯೇ ಭಾವಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.

‘ಚಾಣಕ್ಯವಟು’ ಎಂಬ ಪದವು ರಾಕ್ಷಸ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸ ಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳ ವೈರ ಜನ್ಯವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಚಾಣಕ್ಯನ ವಯಸ್ಸು ರಾಕ್ಷಸನ ವಯಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ ಎಂಬಂತೆ ತೋರಿರುವುದು. ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗೆ ಮೊಮ್ಮಗನೇ ಆಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಂದರು ಆತನಿಗೆ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪಂದಿರಾಗಿ ಬೇಕು; ಅಂತಹ ನಂದರನ್ನು ಶೈಶವದಿಂದಲೂ ಕಾಪಾಡಿದವನೂ ಮಧ್ಯವಯಸ್ಸನ್ನು ದಾಟಿದವನೂ ಆದ ರಾಕ್ಷಸನು ಮಧ್ಯವಯಃ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿರಬೇಕು.*

* “ಭೋ ಅಮಾತ್ಯ ರಾಕ್ಷಸ, ವಿಷ್ಣುಗುಪ್ತೋಽಹ ಮಭಿವಾದಯೇ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಚಾಣಕ್ಯನು ರಾಕ್ಷಸನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದೇ ಆತನ ವಯಸ್ಸು ಕಡಿಮೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕಾದಷ್ಟು ಆಧಾರವಾಗಿದೆ.

ಚಾಣಕ್ಯನು ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದುಷ್ಟಾತ್ಮನೆಂತಲೇ ಹೇಳಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ರಾಕ್ಷಸನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಶ್ಲಾಘಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಅಂತಹ ಅಮಾತ್ಯನನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸದೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಾರಾಕ್ಷಸಕ್ಕೂ, ಮುದ್ರಾಮಂಜೂಷಕ್ಕೂ ಅನಕಾಶಾಸ್ಪದಗಳೇ ಇಲ್ಲದಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಮಿತ್ರನಿಗಾಗಿ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ, ಮಾನತ್ಯಾಗ, ಕ್ಷೇಮತ್ಯಾಗ, ಕುಟುಂಬತ್ಯಾಗಗಳಿಗೆ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿ ಎದೆಗೊಟ್ಟು ಚಂದನದಾಸನನ್ನು ಹೊಗಳಿ, ಕಾರ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಾರಾಗೃಹಾದಿ ಪೀಡೆಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿದರೂ, ಕೊನೆಗೆ ಆತನನ್ನು ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲ ಅಗ್ರಶ್ರೇಷ್ಠಿಯಾಗಿ ನಿಯಮಿಸುವನು. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ವೃಷಲನಾದರೂ, ಅಸೂಹಾ ಕ್ಷಾತ್ರಕುಲಜನಿತ ಪರಿಪಾಲಿತ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ, ಸಿಂಹಾಸನ ಸದೃಶಪಾರ್ಥವಸಾಂಗತ್ಯವನ್ನಿಟ್ಟು ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದನು.

ಅರ್ಧರಾಜ್ಯದಾನಕ್ಕೊಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಪರ್ವತೇಶ್ವರನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದವನು ವಿಷಕನ್ಯೆಯ ಮೂಲಕ ಅವನನ್ನು ಕೊಂದುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, “ಪೂರ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಾದ ನಂದರಾಜ್ಯಸರ್ವಸ್ವಕ್ಕೂ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೂ ಭಂಗ ಬರುವುದು ಮತ್ತು ಆ ಪರ್ವತರಾಜನು ಅರ್ಧರಾಜ್ಯಲಾಭದಿಂದ ತೃಪ್ತಿಹೊಂದದೆ ಅತ್ಯಾಸೆಗೊಂಡು ಸ್ವರಾಜ್ಯಬಲವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಅರ್ಧರಾಜ್ಯವನ್ನು ನುಂಗಿಬಿಡತಕ್ಕ ಅನಿಯತ ಧರ್ಮನು. ಆದುದರಿಂದ ಆತನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯೆಲ್ಲವೂ ಭಂಗವಾಗುವುದು” ಎಂದು ಊಹಿಸಿ ಇಂತಹ ಸಂದಿಗ್ಧದಲ್ಲಿ ಪರ್ವತರಾಜನನ್ನು ತೊಲಗಿಸುವುದೇ ಸುನೀತಿಯೆಂದೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವನ್ನು ರಾಕ್ಷಸನೇ ತೋರಿಸಿರಲು, ಅದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದೇ ಭಗವದಾಜ್ಞೆಯೆಂದೂ ಊಹಿಸಿರಬೇಕು. ವೈರೋಚಕನ ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕೂ ಅದೇ ನ್ಯಾಯವೆಂಬುದರಿಂದ ಕೂಡ, ಕೂಟತೋರಣದಿಂದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದೂ ಆಯಿತು. ರಾಕ್ಷಸಗ್ರಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಉಪಾಯವು, ಪಂಚರಾಜರ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೂ, ಮಲಯಕೇತು ಸಂಯಮನಕ್ಕೂ ಸಹಾಯಕವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಬಹುಫಲದಾಯಕವಾದ ನೀತಿಬೀಜವು, ಎರಡು ಪಕ್ಷದ ಸೇನೆಗಳಿಗೂ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಜೀವನಷ್ಟವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವಂತೆಯೂ, ಭೂಲುಬ್ಧರಾದ ಮೂಲಕಂಟಕರು ಮಾತ್ರ ನಿವಾರಿಸಲ್ಪಡುವಂತೆಯೂ ಮಾಡುವುದೇ ಮಹಾಜನೋಪಕಾರಿಯೂ ಆದವನ ಕೆಲಸವೆಂದು ಶ್ಲಾಘಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ. ×

× ಕಾರ್ಥ್ಯಲ್ ಎಂಬುದೊಡ್ಡ ಚರಿತ್ರತತ್ವಜ್ಞನು ಫ್ರಾನ್ಸ್ ದೇಶದ ನೆಫೋಲಿಯನ್ ಮತ್ತು ಜರ್ಮನ್ ದೇಶದ ಫ್ರೆಡರಿಕ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತ, ಎರಡುಕಡೆಯ ನರಿಗೂ ಪ್ರಾಣನಷ್ಟವು ಅನವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿದೆ, ಕಾರ್ಯಸಾಧಕವಾದ ಪರಾಜಯವೇ ಜಯತುಲ್ಯ

ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದಕ್ಕೆ ತಾನು ಅಲೋಚಿಸಿದಾಗಲೆಲ್ಲ, ವೀರರಸ ಪೂರ್ಣವಾದ ಆತ್ಮಶ್ಲಾಘನ ವಚನಗಳನ್ನು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡವನಾದರೂ, ರಾಕ್ಷಸನ ಮಿತ್ರನಾದ ಚಂದನದಾಸನ ಇದಿರಲ್ಲಿ “ಅನ್ಯಶ್ಲ, ನಂದಮಿವ ವಿಷ್ಣು ಗುಪ್ತ—” ಎನ್ನುತ್ತ ಆತ್ಮಸ್ತುತಿವಿಷಯವಾಗಿ, ಅರ್ಥೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಜ್ಜೆಯನ್ನು ನಟಿಸುವುದೂ, “ಸರ್ವಂ ಮೇ—(ಎಂದು ಅರ್ಥೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಜ್ಜೆಯನ್ನು ನಟಿಸುವುದು) ವ್ಯಪಲಸ್ಯ ವೀರಭವತಾ ಸಂಯೋಗ ಮಿಚ್ಛೋರ್ಮಯಃ” ಎಂಬುದೂ ಚಾಣಕ್ಯನ ಸಭಾವಿನಯವನ್ನು ದ್ಯೋತನಪಡಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇಂತಹ ಆತ್ಮಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ ಲಜ್ಜೆಯುಳ್ಳವನ ಸ್ವಭಾವವು ಎಷ್ಟೋ ನೀತಿನಮ್ರತೆಯನ್ನು ವಿಶದಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

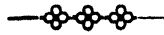
ಕೌಟಿಲ್ಯನೆಂದು ಹೆಸರುಗೊಂಡ ಈತನ ಕೌಟಿಲ್ಯವು ಈತನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಹ ಜವೇ? —ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದಲ್ಲಿ, ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಸೇವೆಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀರಾಮನು ಸುಗ್ರೀವ ವಿಭೀಷಣರನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸುತ್ತ, ಅವರ ಅಣ್ಣಂದಿರಾದ ವಾಲಿರಾವಣರ ಮೇಲೆ ಅಭಿಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಕೌಟಿಲ್ಯವೂ, ವಾಲಿಸುಗ್ರೀವರು ಹೋರಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಮರದಮರೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ವಾಲಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದ ಕೌಟಿಲ್ಯವೂ, ಪೂತನೆಯ ಹನನ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ದುರ್ಯೋಧನನ ಸಂಹಾರದ ವರೆಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆಚರಿಸಿದ ಕೌಟಿಲ್ಯವೂ, ಭೀಷ್ಮ, ದ್ರೋಣ, ಕರ್ಣ ಇವರ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಆಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶಿಖಂಡಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ, ಧನಂಜಯರ ಕೌಟಿಲ್ಯವೂ, ಪ್ರತಿಯುಧದಲ್ಲಿಯೂ ಅಲಗ್ಜಾಂಡರು ವಿನಿಯೋಗಿಸಿದ ಕೌಟಿಲ್ಯವೂ, ಸೀಜರ್ ಆಗಸ್ಟಸ್, ಇವರ ಕೌಟಿಲ್ಯವೂ, ಮಹಮ್ಮದ್ ಘೋರಿ, ಅಲ್ಲಾ ಉದ್ದೀನ್, ಬಾಬರ್, ಔರಂಗಜೇಬ್ ಇವರ ಕೌಟಿಲ್ಯವೂ, ಕ್ಲೈವ್, ಹೇಸ್ಟಿಂಗ್ಸ್ ಇವರ ಕೌಟಿಲ್ಯವೂ, ನೆಪೋಲಿಯನನ ಕೌಟಿಲ್ಯವೂ, ಬಿಸ್ಮಾರ್ಕ್‌ನ ಕೌಟಿಲ್ಯವೂ, ಈಸಮಸ್ತ ಕೌಟಿಲ್ಯರ ಕ್ರೂರವನ್ನು ನೋಡಲಾಗಿ, ಧರ್ಮಾಸಕ್ತರಿಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗರ್ಹಣೀಯವಾದ ಕೌಟಿಲ್ಯವು ರಾಜನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇದೆಷ್ಟೋ ವಿಚಾರಕರವಾಗಿದೆ.

“ಚಾಣಕ್ಯನ ಅಂತರಂಗ ಜೀವಿತವು ಅತಿ ಶ್ಲಾಘನೀಯವು. ತೀವ್ರ ನಿತ್ಯಾಚಾರಾನುಷ್ಠಾನಗಳನ್ನೂ ಯಾವಜ್ಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾವಲಂಬನವನ್ನೂ ಉಳಿದು,

ನೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ ಫೈದರಿಕನ ಕೋಮಲತೆಯೇ, ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಣನಷ್ಟದೊಡನೆ ಜಯಸಂಪಾದನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ನೆಪೋಲಿಯನನ ಕ್ರೂರಕೃತ್ಯತಲೂ ಅಧಿಕ ಶ್ಲಾಘನೀಯವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿರುವನು.

ಮಿಕ್ಕ ಅಂಶಗಳೆಲ್ಲ ತಾತ್ಕಾಲಿಕನಾದ ಅರಿಸ್ವಾಟಲ್ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ಗುರುವಿನಂತೆ ಉಗ್ರಶಿಕ್ಷಕನು. ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಅಲಂಕಾರಾಡಂಬರಗಳೂ ವರ್ಜಿತವಾಗಿದ್ದುವು. ಆತನು ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನೂ ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಚಿರಕಾಲ ಬದುಕಿದ್ದು ವಾರ್ಧಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನಾಚಾರಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅರಣ್ಯನಿವಾಸಿಯಾದನು. ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಹಾತ್ಮನ ಚರಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡುವಲ್ಲಿ ಅತಿ ಮಹೋನ್ನತ ದಶೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವಸಂಗಪರಿತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭಾವವೂ ಅಂತಹುದೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಶಾಸಿಸಿದವನು. ಸಾರ್ವಭೌಮಾಧಿಕಾರೈಶ್ವರ್ಯಗಳು ಆತನ ಆಜ್ಞೆಯೊಳಗಿದ್ದರೂ, ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಾತ್ಪ್ರಿಕವಾದ ಔದಾಸೀನ್ಯದಿಂದ ನೋಡುವವನು. ಆತನ ಸಮಸ್ತ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಲ್ಲಿ, ಸಮಸ್ತ ಕಲಾಶಾಸ್ತ್ರಾಧಿಕಾರಿಯೂ ಕಲ್ಪನಾ ಕೌಶಲ ಸಂಪನ್ನನೂ ಅರಿಸ್ವಾಟಲನಂತೆಯೇ ಸರ್ವ ಶಿಷ್ಯರನ್ನೂ ತನ್ನನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುವಂತೆ ವಾಂಛಿತಗಳನ್ನು ನಿಯಮಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದವನೂ ಅಗಿರುವಂತೆ ಕಂಡುಬರುವನು.” *

ಚಾಣಕ್ಯನಿಗೆ ‘ಬಂಡದಂತ’ ನೆಂಬ ಅವಹೇಳನನಾಮವೂ ಇರುವುದಂತೆ! ಅದೇಕೆಂದರೆ, ಆತನ ತಾಯಿಯು ಮುಂಬದಿಯ ಹಲ್ಲನ್ನು ಕೀಳಹೇಳಲು, ಮಾತೃವಿಧೇಯತೆಗೆ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಂತೆ! ಆದುದರಿಂದ ಈ ಮಾತೃಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅರಿಸ್ವಾಟಲನಿಗಿಂತಲೂ ಆತನ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶ್ಲಾಘನೆಗೆ ಪಾತ್ರನೆಂದೆಣಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು.

ರಾಕ್ಷಸನು .

ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಚಾಣಕ್ಯರ ತರುವಾಯ ರಾಕ್ಷಸನೇ ಮುಖ್ಯವುರುಷನು. ಆದರೂ ಈತನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬರೆವುದಕ್ಕೆ ಚಾರಿತ್ರಿಕಲಭವಾದ ಆಧಾರಗಳಾವುವೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮುದ್ರಾರಾಕ್ಷಸಕಥೆಯನ್ನು ಬರೆವಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸನ ಬುದ್ಧಿಚಾತುರ್ಯವನ್ನೂ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ವಿಶದಗೊಳಿಸುವ ಅಂಶಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇದುವರೆಗೆ ಚಾಣಕ್ಯಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬರೆವಾಗ ರಾಕ್ಷಸನ ವಯಸ್ಸನ್ನು ಕುರಿತು ಕೆಲವುಮಟ್ಟಿಗೆ ಚರ್ಚಿಸಿ ಇರುವೆವು.

* ಚುವನ ಚಂದ್ರದತ್ತ .

ಈ ರಾಕ್ಷಸನು ನಂದವಂಶಕ್ಕೆ ಮೊದಲಂದಲೂ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಆ ಮೈತ್ರಿಯಿಂದ ಆ ವಂಶವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮಹಾಸಾಹದಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ ಅನನ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವಾಮಿ ಭಕ್ತನು. ವಿಧಿವಶದಿಂದ ಆತನ ಉಪಾಯಗಳಾವುವೂ ಫಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ಕಷ್ಟಪರಂಪರೆಗಳು ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ಇದಿರುಬಂದರೂ ಹೆಂಡಿರುಮಕ್ಕಳು ಕಷ್ಟಕ್ಕೊಳಗಾಗಿದ್ದರೂ ತನಗೆಷ್ಟು ಅಪಾಯಗಳು ಬಂದರೂ ಹಿಂದೆಗೆಯದೆ, ಕಾರ್ಯವು ಸಾಗದಷ್ಟುಕಾಲ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಗಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿದ ಮಹಾವೀರನಲ್ಲವೇ ಇವನು ! ಚಾಣಕ್ಯನೇ ಈತನನ್ನು ಕುರಿತು—

“ಐಶ್ವರ್ಯಾದನಪೇತ ವಿಶ್ವರಮಯಂ ಲೋಕೋರ್ಧತಃ ಸೇವತೇ |
 ತಂ ಗಚ್ಛಂತ್ಯನುಯೇ ವಿಪತ್ತಿಷು ಪುನಸ್ತೇ ತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಶಯಾ]
 ಭರ್ತುರ್ಯೇ ಪ್ರಲಯೇಪಿ ಪೂರ್ವಸುಕೃತಾಸಂಗೇನ ನಿಃಸಂಗಯಾ |
 ಭಕ್ತ್ಯಾ ಕಾರ್ಯಧುರಂ ವಹಂತಿ ಬಹವ ಸ್ತೇದುರ್ಲಭಾಸ್ತ್ವಾದ್ಯಶಾ ||

ಎಂದು ಹೇಳಿರುವನು. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬರೆವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಷ್ಟೋ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಅಲಕಸುಂದರುನ (ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರು.)

ಈತನನ್ನು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಸಮಕಾಲಿಕನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಷ್ಟೊಂದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲವಾದರೂ, ಸೆಲ್ಯೂಕಸನ ರಾಜ್ಯದೊಡನೆ ಈತನಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದರಿಂದಲೂ, ಈತನು ಭಾರತವರ್ಷದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದಾಗ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಈತನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದಂತೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಈತನ ಚರಿತ್ರೆಯು ಆಗಲಿನ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚ ಪರಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದರಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವೆವು.

ಈತನು ಗ್ರೀಸುದೇಶಕ್ಕೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಮೆಕಡೋನಿಯಾರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದ ಫಿಲಿಪ್ಪನ ಮಗನು. ತಾಯಿಯ ಹೆಸರು ಒಲಿಂಪಿಯ. ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಜನ್ಮವೆತ್ತಿದ ಮುಹೂರ್ತವು ಸುಮುಹೂರ್ತವು. ಫಿಲಿಪ್ಪನಿಗೆ ಆಗಲೇ ಮೂರು ಶುಭವಾರ್ತೆಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರಿರುವು. ಆತನ ಸೇನಾನಿಯು ಒಂದುಕಡೆ ಮಹಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ವಿಜಯಿಯಾದನೆಂತಲೂ, ಕುದುರೆಯು ಮೇಲಾಟದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದಿತೆಂತಲೂ, ಮಗನು ಹುಟ್ಟಿದನೆಂತಲೂ ಒಂದೇಬಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾದುದೂ, ಆತನ ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಹಬ್ಬವನ್ನು ಂಟುವಾಡಿತು. ಕ್ರಿ.ಪೂ.೩೫೫ನೆಯ

ಸಂವತ್ಸರದ ಜೂಲೈ ತಿಂಗಳ ೬ನೇ ತಾರೀಖಿನಿಂದ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ದಿನೇ ದಿನೇ ವರ್ಧಮಾನನಾಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಮೊದಲಿಂದಲೂ ಆತನಿಗೆ ದೇಹದಮೇಲೆ ಅಭಿಮಾನವು ವಿಶೇಷವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗಲೂ ಉತ್ತಮಾದರ್ಶಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆತನ ದೃಷ್ಟಿಯು ನಿಲ್ಲುತ್ತ ಬಂದಿತು. ಎಲ್ಲ ತರುಣರಿಗೂ ಆದರಣೀಯವಾದ ಒಲಿಂಪಿಯಾ ಪಂದ್ಯಗಳಿಗೆ ಈತನನ್ನು ಹುರಿಗೊಳಿಸಿದಲ್ಲಿ; “ನನ್ನೊಡನೆ ಪಂದ್ಯಕ್ಕೆ ಕಿರೀಟಧಾರಿಗಳೇ ಬಂದಲ್ಲಿ, ನಾನು ಪಂದ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುವೆನು” ಎಂದು ಹೇಳಿದನಂತೆ. ಫಿಲಿಪ್ಪನು ನೂತನವಾಗಿ ವಿಜಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದನೆಂತಲೂ, ಸ್ವಲ್ಪ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೈವಶ ಮಾಡಿಕೊಂಡನೆಂತಲೂ, ಕೇಳಿದಾಗಲೆಲ್ಲ, ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ, ತನ್ನ ಪ್ರತಾಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಂದರ್ಭಗಳು ತಗ್ಗುತ್ತ ಬರುವುದೆಲ್ಲವೇ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ!

ಇಂತಹ ತೇಜೋವಂತನಾದ ಈ ಬಾಲಕನು ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ತೋರಿಸದಿರಲಿಲ್ಲ. ಫಿಲಿಪ್ಪನಿಲ್ಲದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರಸೀಕದೇಶದಿಂದ ರಾಯಭಾರಿಗಳು ಕೆಲವರು ಆತನ ನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಆಗ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಅವರಿಗೆ ಉಚಿತಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ಸ್ವಾಗತವಿತ್ತು ಅವರಿಂದ ಆಯಾ ದೇಶಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಭುತ್ವದ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನೂ ಅರಿತು ಕೊಂಡನು. ಇದಕ್ಕೆ ಕೆಲವುಕಾಲದ ತರುವಾಯ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಧೈರ್ಯವನ್ನೂ ಬಯಲುಗೊಳಿಸುವ ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭವೊಂದು ಉಂಟಾಯಿತು. ಫಿಲಿಪ್ಪನಿಗೆ ಒಂದು ಹೊಸಕುದುರೆಯು ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ದೊರೆಯಿತು. ಅದನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸವಾರಿಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ದೊಡ್ಡವರ ಶ್ರಮಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಬಾಲಕನಾದ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು; “ಇವರು ಇದನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದಿರುವರಲ್ಲವೇ” ಎಂದು ಒಂದೆರಡುಸಾರಿ ತಂದೆಗೆ ಕೇಳಿಸುವಂತೆ ಗೊಣಗಿದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಫಿಲಿಪ್ಪನು ತನ್ನಮಗನ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯಗೊಂಡು ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಆತನು ಸವಾರಿಮಾಡುವಂತೆ ಹೇಳಿದನು.

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಕುದುರೆಯ ನೆರಳು ಅದರ ಮುಂದೆ ಬಾರದಂತೆ ತಿರುಗಿಸಿ, ಅದನ್ನೀರಿ ಓಡಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಆತನನ್ನು ಹೊಗಳಿದರು.

ಅರಿಸ್ಟಾಟಲೆಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗ್ರೀಕ ತತ್ವವೇತ್ತನಲ್ಲಿ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದನು. ನೈಜಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ, ಗುರುಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೂ, ಆತನು ಹದಿ

ನಾರು ವರ್ಷದವನಾದಾಗ, ಫಿಲಿಪ್ಪನು ತಾನು ದೇಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದನು. ತಂದೆಯು ಒಂದು ದಂಡಯಾತ್ರಿಗೆ ಹೋದಾಗ, ಮೆಡಾರಿ ಜಾತಿಯವರು ಫಿಲಿಪ್ಪನ ಮೇಲೆ ತಿರುಗಿಬಿದ್ದು ದಂಗೆಯೆದ್ದರು. ಹುಡುಗನಾದರೂ, ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಅವರ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ ಅವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ತನ್ನ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ತರುವಾಯ ತಂದೆಯೊಡನೆ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕೆರೋನಿಯ ಯುದ್ಧವೆಂದು ಹೆಸರುಗೊಂಡ ಸಮರದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯನಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿದನು. ಫಿಲಿಪ್ಪನು ಮಗನನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾದ ಗೌರವದಿಂದ ನೋಡುತ್ತ ಬಂದನು.

ಅದರೆ ಇದು ಬಹಳಕಾಲ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ವಯಸ್ಸು ಮಾರಿದ್ದರೂ ಫಿಲಿಪ್ಪನು ಮೋಹಾವೇಶದಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾದನು. ಅದರಿಂದ ಗೃಹಕಲ್ಲೋಲಗಳುಂಟಾಗಿ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ದೇಶ ತ್ಯಾಗಿಯಾಗಿ ತಲೆಯಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಒಬ್ಬ ಸ್ನೇಹಿತನ ಮಧ್ಯವರ್ತಿತ್ವದಿಂದ ಆತನು ತಿರುಗಿ ತಂದೆಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಸ್ನೇಹಭಾವದಿಂದ ಬಂದು ಸೇರಿದನು. ಆ ಬಳಿಕ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದ ಮೇಲೆ, ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿದ್ದ ಪೌರನೊಬ್ಬನು ಫಿಲಿಪ್ಪನನ್ನು ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸಿದನು. ಆಗ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರರು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೩೫ರಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನವೇರಿದನು. ಹಿಂದೆಯೇ ಫಿಲಿಪ್ಪನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲೆಲ್ಲ ದಂಗೆಗಳು ತಲೆದೋರಿ, ರಾಜ್ಯವಿಚ್ಛೇದವಾಗುವಂತೆ ಕಂಡುಬಂದಿತು. ಗ್ರೀಕ ಪಟ್ಟಣಗಳಾದ ಅಥೆನ್ಸ್ ಥೀಬ್ಬುಗಳು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾದುವು. ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಾಹಸದಿಂದ ಇದಿರಿಸಿ ಸೋಲಿಸಿದನು. ಗ್ರೀಕ್ ಪಟ್ಟಣ ರಾಜ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ, ಈತನನ್ನು ತಮ್ಮ ನಾಯಕ ಶಿಖಾಮಣಿಯಾಗಿ ಎಣಿಸಿಕೊಂಡು ತಮಗೂ ಪಾರಸೀಕ ಪ್ರಭುವಾದ ಡೇರಯಸ್ಸಿಗೂ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಈತನನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿದುವು. ಸುಮಾರು ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಉಪಾಖ್ಯಾನವು ಜರುಗಿದಂತೆ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತಿದೆ. ಗ್ರೀಕ್ ಪಟ್ಟಣಗಳು ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನನ್ನು ತಮ್ಮ ನಾಯಕನೆಂದು ಎಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ದೇಶದ ಪ್ರಮುಖರೆಲ್ಲರೂ ಬಂದಿದ್ದರು. ಸೈನೋಪ್ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ 'ಡಯೋ ಜನಿಸ್' ಎಂಬ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರವೇತ್ತನೊಬ್ಬನು ಮಾತ್ರ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆ ಬಾರದಿರುವನೋ ನೋಡೋಣವೆಂದು ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಪಯಣವಾಗಿ ಹೋದನು. ಆಗ ಡಯೋ ಜನಿಸು ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಹೊರಳಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಜನರು ಗುಂಪುಕೂಡಿ ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನು ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡಿದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಅವನನ್ನು ಸವಿಾಪಿಸಿ; "ಅಯ್ಯಾ, ತಮಗೆ ನಾನಾವ ವಿಧದಿಂದಲಾದರೂ

ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬೀಳುವಂತಿರುವನೇ?" ಎಂದು ಕೇಳಲು—“ನೀನು ಸೂರ್ಯ ರಶ್ಮಿಗೆ ಆಡ್ಡಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಾಕು” ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನಂತೆ! ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಆತನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ; “ನಾನು ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಡಯೋಜನಿಸು ಆಗಲು ಇಷ್ಟಪಡುತ್ತಿದ್ದೆನು”—ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಇದರಿಂದ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಎಷ್ಟು ನಮ್ರತೆಯುಳ್ಳವನೋ ವಾಚಕರೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಗ್ರೀಕ ಪಟ್ಟಣಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ನಾಯಕ ಶಿಖಾಮಣಿಯೆಂದೆನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಡೇರಯಸನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದನು. ಈಗ ನಮ್ಮಂತೆಯೇ ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರೀಕರು ನೊದಲಾದವರು ಕೂಡ ಶಕುನಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ನಂಬುಗೆಯನ್ನಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ನಂಬಿಕೆಗಳಿಂದ ಈಗ ನಮಗೆ ಕಾರ್ಯಭಂಗವುಂಟಾಗುವಂತೆಯೇ, ಅವರಿಗೂ ಕಾರ್ಯಭಂಗವುಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಮಾತ್ರ ಅಂತಹ ನಂಬಿಕೆಗಳ ಆತಂಕಕ್ಕೆ ನಿಂತವನಲ್ಲ. ಶಕುನಗಳು ತನ್ನನ್ನು ನುಸರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನಲ್ಲದೆ ತಾನು ಶಕುನಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಮಹಾಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ಶತ್ರುಗಳ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅವರನ್ನು ರಣರಂಗದಿಂದೋಡಿಸಿ, ಅವರ ದೇಶದ ಬಹುಭಾಗವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕೊಳ್ಳೆಯನ್ನು ಗ್ರೀಕಪಟ್ಟಣಗಳಿಗೆ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಗೋರ್ದಿಯಾ ಎಂಬ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನವಾದಿಕೊಂಡಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಒಂದು ರಥವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಅದರಾಚೆಗೆ ಹಾಕಿದ ಒಂದು ಗಂಟನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿದವನು ಲೋಕವನ್ನೆಲ್ಲ ಏಕಚ್ಛತ್ರಾಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಆಳುವನೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಆಗ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿರಿದು ಆ ಗಂಟನ್ನು ಭೇದಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಇಂದಿಗೂ ಆಂಗ್ಲೀಯ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ (ಗೋರ್ದಿಯ ಈ ಗಂಟನ್ನು ಬಿಚ್ಚುವುದು) ಎಂದರೆ ದೊಡ್ಡ ಸಿಕ್ಕುಸಡಲಿಸುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಗಾದಿಯಿದೆ. ಈ ಗೋರ್ದಿಯದ ಗಂಟನ್ನು ಹಿರಿದು ಹಾಕಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ಆರೋಗ್ಯವು ಕೆಟ್ಟಿತು. ಆತನ ರೋಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಔಷಧವನ್ನು ಕೊಡುವವರಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಫಿಲಿಪ್ಪೆಂಬವನು ಸಾಹಸವಾಡಿ ಔಷಧವನ್ನು ಕೊಡಲು ಬಂದನು. ಆದರೆ ಅವನು ಕವಟೆಯೆಂದೂ ಡೇರಯಸನ ಪಕ್ಷಪಾತಿಯೆಂದೂ ಆತನಿಂದ ಔಷಧತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆಂದೂ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಸ್ನೇಹಿತನು ಬರೆದನು. ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಅದನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು, ಫಿಲಿಪ್ಪನು ಔಷಧದ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಕೊಟ್ಟಕೂಡಲೇ ಆ ಕಾಗದವನ್ನು ಆತನಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತ ಔಷಧವನ್ನು ಕುಡಿದುಬಿಟ್ಟನು. ಫಿಲಿಪ್ಪನು ವಿಭ್ರಾಂತನಾದನು. ಆಗ ಫಿಲಿಪ್ಪು

ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರರ ಮನಸ್ಸು ಕಳವಳಗೊಂಡ ಭಾವಗಳು ಉದ್ಯೋಗವೇ ಅಲ್ಲದೆ ವರ್ಣನೀಯವಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿಗೆ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಔಷಧದಿಂದ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗ ತನ್ನ ಮೆಕಡೋನಿಯದವರಿಗೆ ಅಮಂದಾನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತ ಡೇರಯಸನನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಓಡಿಸಲು ಹೊರಟನು. ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಡೇರಯಸನು ಇರುಕುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು ಡರಿಂದ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ಸೈನ್ಯವು ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಪಾರಸೀಕರನ್ನು ಓಡಿಸಿದನು. ಡೇರಯಸು ಮಾತ್ರ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದನು. ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯೂ ತಾಯಿಯೂ, ಅವಿವಾಹಿತರಾದ ಇಬ್ಬರು ಕನ್ಯೆಯರೂ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನಿಗೆ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕಿದರು. ಅವರಿಗೆ ಈತನು ತೋರಿದ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ಈತನು ಡೇರಯಸನಿಂದಲೇ ಹೊಗಳಲ್ಪಡತಕ್ಕವನಾದನು. ಆ ಯುವತಿಯರಿಗೆ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು, ರಾಜವನಿತೆಯರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸದುಪಾಯಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಉಂಟು ಮಾಡಿದನು. ಪುರುಷರಾರೂ ಅವರು ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಕೂಡದೆಂಬ ಶಾಸನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವರಿಗೆ ಯಾವ ಲೋಪವೂ ಬಾರದಂತೆ ಕಾಪಾಡಿದನು. ಡೇರಯಸನೊಬ್ಬನು, ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದಲ್ಲದೆ ಅವರಿಗೆ ಡೇರಯಸನ ನಗರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ನಗರದಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೌಖ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದನು. ಸೆರೆಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಡೇರಯಸನ ಹೆಂಡತಿಯು ಗರ್ಭಸ್ತಾವದಿಂದ ಮೃತಿಯಾದಳು. ತನ್ನ ಉದಾರಹೃದಯವನ್ನು ಡೇರಯಸನಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲು ಸಂದರ್ಭವಿಲ್ಲವೆ ಹೋಯಿತಲ್ಲವೇ! ಎಂದು ವ್ಯಸನಪಡುತ್ತ, ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಆಕೆಗೆ ಮಹಾವೈಭವದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಡೇರಯಸನು ವಿಕಲಮನಸ್ಕನಾದನು. ಆದರೆ ಆತನ ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕಿ, ಆಕೆಯ ಹತ್ತಿರಲೇ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನಿಂದ ಸೇವಕನಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಆಕೆಯ ಮರಣಾನಂತರ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಡೇರಯಸನನ್ನು ಸೇರಿದ ಕೊಜ್ಜಾಚರಿಯನೆಂಬವನು ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ನೈರ್ಮಲ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿ ನಂಬಿಕೆಯಾದ ಸಾಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಡೇರಯಸನ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದನು. ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಶುದ್ಧಚರಿತ್ರನೆಂದು ಅವನು ದೃಢವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವನು.

ಈ ದುಃಖವುಂಟಾದ ಕೆಲವುಕಾಲಕ್ಕೆ ಡೇರಯಸನಿಗೆ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನೊಡನೆ ಘೋರಯುದ್ಧವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ ಅಪಜಯವುಂಟಾಯಿತು. ಅಂದಿಗೆ ಪಾರಸೀಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಅಂತ್ಯವಾಯಿತು. ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನಿಗೆ ಗ್ರೀಸು ಮೊದಲು ಗೊಂಡು ಭರತವರ್ಷದ ವರೆಗೂ ಇರುವ ಆಸಿಯಾಖಂಡವೂ, ಈಜಿಪ್ತದೇಶವೂ ಒಳಗಾದುವು. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಡೇರಯಸು ಪರಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದನು.

ಆತನ ಕಳೇಬರವನ್ನು ರಾಜಪುರುಷನ ಕಳೇಬರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ರೀತಿಯಿಂದ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ತಪ್ಪದೆ, ಸನ್ಮಾನಿಸಿ ದ್ರಾವಕದಲ್ಲಿರಿಸಿ, ಆತನ ತಾಯಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವಂತೆ ಅಲೆಗ್ವಾಂಡರನು ಏರ್ಪಾಡನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಡೇರಯಸನೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡುವಾಗ ಅಲೆಗ್ವಾಂಡರನು ತೋರಿಸಿದ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳು ಪ್ರಶಂಸನೀಯವಾಗಿದ್ದು ಆತನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯಗೊಡುತ್ತಿವೆ.

ಅರಿಸ್ಸನ್ ಎಂಬ ಸೇನಾನಿಯೊಬ್ಬನು ಶತ್ರುಗಳೆಲ್ಲೊಬ್ಬನನ್ನು ಕೊಂದು ಅವನ ಶರೀರವನ್ನು ತಂದು ಅಲೆಗ್ವಾಂಡರನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ, —“ಅಯ್ಯಾ, ನಮ್ಮ ವರಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಸಮರ್ಪಣೆಗೆ ಬಂಗಾರದ ಬಟ್ಟೆಲು ಬಹುವಾನವು” ಎಂದು ಹೇಳಿದನಂತೆ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅಲೆಗ್ವಾಂಡರನು “ಬರಿಯ ಬಟ್ಟೆಲೇಕೆ? ತುಂಬಿದ ಬಟ್ಟೆಲನ್ನು ಕೊಡುವೆನು” ಎಂದು ಒಂದು ಬಂಗಾರದ ಬಟ್ಟೆಲಲ್ಲಿ ಮಧುವನ್ನು ತುಂಬಿಸಿ ಕೊಡಿಸಿ, ಆತನನ್ನು ಗೌರವಿಸುವಂತೆ ತಾನೂ ಕುಡಿದನು.

ಒಂದು ದಿನ ಕೇವಲ ಬಡವನಾದೊಬ್ಬ ಮೆಕಡೋನಿಯದವನು ಹೇಸರಗತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ರಾಜನ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಹೇರಿ ಬೊಕ್ಕಸಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆ ಹೇಸರಗತ್ತಿಯು ಹೊರಲಾರದೆ ಕೆಳಗೆಬಿದ್ದಿತು; ಆಗ ಆ ಸೇವಕನು ಹಣದ ಗಂಟನ್ನು ಬೆನ್ನಮೇಲಿಟ್ಟು ಹೊರಲಾರದೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಆವೇಳೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಅಲೆಗ್ವಾಂಡರನು ನೋಡಿ, “ಮಿತ್ರನೇ! ನಿಲ್ಲು, ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸಾಗಿ ಹೋಗಬೇಡ. ಅದು ನಿನ್ನ ಹಣ. ನಿನ್ನ ಮನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ನೀನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊ” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅಹಾ! ಒಂದು ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂದೆತ್ತಿ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ ಅಲೆಗ್ವಾಂಡರನಲ್ಲಿ ಆ ದರಿದ್ರನು ಎಷ್ಟು ಭಕ್ತಿವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನೋ ನಾವರಿಯಲಾಪೆವೇ! ಅಲೆಗ್ವಾಂಡರನು ಇಷ್ಟರ ಉದಾರಿಯಿಂದಾದರೂ ನಾವೀಗ ಗಣಿಸಲಾಪೆವೇ?

ಒಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಅಲೆಗ್ವಾಂಡರನ ಸೈನ್ಯವು ಕಡಿದಾದ ನಿರ್ಜಲಪ್ರದೇಶವನ್ನು ದಾಟಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಕೆಲವರು ಮೆಕಡೋನಿಯದವರು ಮಾತ್ರ ಒಂದು ಹಳ್ಳದಿಂದ ಬುದ್ಧಲಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ವಾಹನಗಳಮೇಲೆ ತರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲೆಗ್ವಾಂಡರನಿಗೆ ಬಾಯಾರಿಕೆಯುಂಟಾಯಿತು. ಆಗ ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣವೊಂದರಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿಸಿ ಆತನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಆತನು ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು—ಯಾರಿಗಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿರಿ?—ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಅವರು: “ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ತೆಗೆ

ದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವೆವು. ನನ್ನ ಪ್ರಭುವು ಜೀವಿಸಿದ್ದಲ್ಲಿ ಈಗಿನ ಮಕ್ಕಳು ಹೋದರೂ ನಮಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೇನೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗದು” ಎಂದರು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಸುತ್ತೂನೋಡಲು, ಸೈನಿಕರನೇಕರು ತಲೆಬಗ್ಗಿಸಿ ಆತನ ಕೈಯೊಳಗಣ ನೀರಿನಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಆತನು: “ನಾನು ನೀರು ಕುಡಿದರೆ ನನ್ನಂತೆಯೇ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಂದ ಪೀಡಿತರಾದ ಈ ಸೈನಿಕರು ಅಭೈರ್ಯಗೊಳ್ಳುವರು.” ಎನ್ನುತ್ತ ನೀರನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟನು. ಆತನ ಔದಾರ್ಯಕ್ಕೂ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೂ ಮೆಚ್ಚಿ ಸೈನ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇಸಮನಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ವೇಗದಿಂದ ದಾರಿ ನಡೆಯಿತು.

ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಭರತವರ್ಷದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬರುವುದೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವುದು ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಡೇರಯಸನ ಮರಣಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಗಳೂ, ಬಾಂಧವ್ಯಗಳೂ ಇದ್ದರೆ ರಾಜ್ಯಸ್ಥೈರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದೆಂದು ತಿಳಿದು, ಪ್ರಾಚೀನ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಲು ಮೊದಲು ಮಾಡಿಟ್ಟನು. ಭರತವರ್ಷದಿಂದ ತಿರುಗಿಹೋಗುತ್ತ ಸೂಸಾ ಪಟ್ಟಣದ ಹತ್ತಿರ ಮಹಾವೈಭವದಿಂದ ರೂಕ್ಷಾಣಾ ಎಂಬ ಪಾರಸೀಕಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಮಗುವೆಯಾದನು. ತನ್ನ ಮಿತ್ರರಿಗೂ ಬಂಧುಗಳಿಗೂ, ಕೆಳಗಣ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕರಿಗೂ ಪೂರ್ವದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ವಿವಾಹಮಾಡಿಸಿದನು. ೯೦೦೦ ವಿವಾಹಗಳು ನಡೆದುವು. ತಾನು ಉಡಿಗೇತೊಡಿಗೇಗಳು ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಪ್ರಾಚೀನಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಬಂದನು.

ಭರತವರ್ಷದಿಂದ ತಿರುಗಿಹೋಗುತ್ತ ಆತನು ಬಾಬಿಲೋನ್ ಹತ್ತಿರ ಬರುವಾಗ ಚಳಿಜ್ವರ ಬಂದು ಮೃತನಾದನು. (ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೩.)

ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ತನ್ನ ಅಂತಿಮದಶೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಕೆಲವರನ್ನು ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಕೊಲ್ಲಿಸಿದಂತೆ ಹೇಳಿಕೆಯಿದೆ. ಎಂತಹವರಿಗಾದರೂ ಕಳಂಕಗಳು ಇದ್ದೇ ಇರುವುವಲ್ಲವೇ!

ಸೆ ಲ್ಯಾ ಕ ಸ ನು .

ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನಿಂದ ಜಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಆತನ ಪಾಲನೆಗೊಳಗಾಗಿದ್ದು, ಆತನ ಮರಣಾನಂತರದಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕುಪಾಲಾಗಿ ಚಿದರಿಹೋಗಿದ್ದ ರಾಜ್ಯಶಕಲ

ಗಳನ್ನು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನು ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಏಕಚ್ಛತ್ರಾಧಿಪತ್ಯದ ಕೆಳಗೆ ತರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ, ಏಕಚ್ಛತ್ರಾಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ತಾನೂ ತರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ, ಜಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನನ್ನು ಇದಿರಿಸಿ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ, ಆತನಿಗೆ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಖ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮಹಾವೀರನೇ ಈ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು.

ಈತನು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೫೮—೩೫೪ರ ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದನು. ಈತನು ಸುಮಾರು ಮೂವತ್ತು ವರ್ಷದವನಾಗಿದ್ದು, ಆಸಿಯಾಖಂಡದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋಗುವ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸೇರುವ ತನಕ ಈತನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಾವರಿಯುವೆ. ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೬ರಲ್ಲಿ ಈತನು ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಅಫಘಾನಿಸ್ತಾನಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿಯ ಪರ್ವತ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದುದರಿಂದ ಆತನಿಂದ ಪ್ರಧಾನಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು. ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರ್, ಟಾಲಿಮಿ ಪರ್ಡಿಕ್ಯಸ್, ಲಾಸಿಮೇಕಸ್ ಇವರೊಡನೆ ಭರತವರ್ಷಕ್ಕೆ ಬಂದು ಪುರುಷೋತ್ತಮನೊಡನೆ ನಡೆದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಈತನು ಮಹಾವೀರನೆಂದು ಹೆಸರುಗೊಂಡನು. ಹೀಗಾದುದರಿಂದ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನಿಗೆ ಈತನ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿಯು ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ತೋರಿಬರುವುದು. ಸೂಸಾ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೪ರಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಮಹಾವೈಭವದೊಡಗೂಡಿದ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ, ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯದು ಈತನದೇ ಆಗಿ ಶೋಭಿಸಿತು. ಪಾರಸೀಕ ಪ್ರಭುಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ಮಾವನೂ, ಈತನ ಮಾವನೂ ಸಮಾನವಾದ ಔನ್ನತ್ಯವುಳ್ಳ ಪ್ರಮುಖರು.

ಬೇಬಿಲೋನಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೨೩ರಲ್ಲಿ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನು ಪರಲೋಕಗತನಾದ ಮೇಲೆ, ಆತನ ರಾಜ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ಅರಾಜಕವಾಯಿತು. ಫಿಜಿಯಾ ಕ್ಷೇತ್ರಪನಾದ ಅಂಟಗೋನಸ್ಸೂ, ಫಿಲಿಪ್ಪಿನ ಸೇನಾನಿಯಾದ ಅಂಟವೇಟರೂ, ಈಜಿಪ್ತು ಕ್ಷೇತ್ರಪನಾದ ಟಾಲಿಮಿಯೂ, ಮೆಕಡೋನಿಯಾ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾದ ಕ್ರೆಟಿರಸ್ಸೂ, ಸ್ವತಂತ್ರ ರಾಜರಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಒಳಸಂಚು ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ರೊಕ್ಸಾನಾಳಿಗೆ ಮಗನು ಹುಟ್ಟಿದನು. ಪರ್ಡಿಕ್ಯಾಸನು ಆ ಚಿಕ್ಕ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ಪಾಲಕನಾದನು. ಇತರ ಕ್ಷೇತ್ರಪರೊಡನೆ ಸೇರಿ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನಿಗೂ ಕೂಡಲೇ ರಾಜ್ಯಭಾಗವು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೋ ಆತನು ಪಾಲಕನ ರಕ್ಷಕ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿರಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡನು. ಆದರೂ ಇದು ಬಹುಕಾಲ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೧೮ರಲ್ಲಿ ಅಂಟಗೋನಸ್ಸು ಪಾಲಕನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಲ್ಲಂಘಿಸಿದುದರಿಂದ ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಯುದ್ಧವು ಪ್ರಾರಂಭ

ಭವಾಯಿತು. ಕ್ಷೇತ್ರಪರಲ್ಲರೂ ಅಂಟಗೋನಸನೊಡನೆ ಸೇರಿದರು. ಪರ್ಡಿಕ್ಕಾಸು ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಈಜಿಪ್ತು ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಆತನ ಸೈನ್ಯಗಳು ಓಡಿಹೋಗಿ ಆತನು ಪ್ರಾಣವನ್ನರ್ಪಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಬಹುಕಾಲ ದಿಂದಲೂ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯವಿಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ಸಮಯ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಪಾಲಕನನ್ನು ಜರೆದು ಕ್ಷೇತ್ರಪರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸೇರಿದನು.

ಸಹಪಾಲಕನಾದ ಪರ್ಡಿಕ್ಕಾಸ್ಸು ಮಡಿದ ತರುವಾಯ, ಅಂಟಪೇಟರೆಂಬುವನು ಆತನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು. ಅಲ್ಲಿ ಆತನಿಗೆ ಕೆಲವು ಸಂದಿಗ್ಧಗಳು ಬಂದೊದಗಿದುವು. ಸೈನಿಕರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಿಗೆ ಆತನು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಹಣವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಆತನಿಗೆ ವ್ಯತಿರೇಕವಾದುವು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಆತನನ್ನು ಶಿಲಾವರ್ಷದಿಂದ ಕೊಲ್ಲನೋಡಿದರು. ಆಗ ಅವರ ಕೈಯಿಂದ ಆತನನ್ನು ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ತಪ್ಪಿಸಿದನು. ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆತನು ಸೆಲ್ಯೂಕಸನಿಗೆ ಬೇಬಿಲೋನಿಯಾ ದೇಶದ ಸ್ವಭುತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಕಳುಹಿಸಿದನು. ಇದು ಸೆಲ್ಯೂಕಸನಿಗೆ ಬಹಳಕಾಲ ಬಾಳಬರಲಿಲ್ಲ. ಅಂಟಗೋನಸು ಮಹಾಬಲವಂತನಾದುದರಿಂದ, ಆತನಿಗೂ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನಿಗೂ ವೈರವುಂಟಾಯಿತು. ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಅಂಟಗೋನಸನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೧೭ರಲ್ಲಿ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ಈಜಿಪ್ತಿಗೆ ಓಡಿಹೋಗಿ ಟಾಲಮಿಯ ಶರಣು ಹೊಂದಿದನು. ೩೧೬ರಲ್ಲಿ ರಾಜವಂಶದ ಹೆಸರೇ ಅಳಿದುಹೋಗಲಾಗಿ ಅಂಟಗೋನಸ್ಸು ಪ್ರಬಲ ಪ್ರಭುವಾಗುವ ಸಂಭವವು ಬಂದಿತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಇತರ ಕ್ಷೇತ್ರಪರು — ಈಜಿಪ್ತಿನಲ್ಲಿ ಟಾಲಿಮಿಯೂ, ಆತನನ್ನು ಸೇರಿದ ನಮ್ಮ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನೂ, ಮೆಕಡೋನಿಯಾದಲ್ಲಿ ಕಸಾಂಡರು ಮತ್ತು ಲಾಸಿಮೇಕಸೂ — ಇವರಲ್ಲರೂ, ಅಂಟಗೋನಸನಮೇಲೆ ಈರ್ಷಯುಳ್ಳವಳಾಗಿ ವೈರವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೧೫ರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸಮಾಧಾನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಿಗೂ ಆತನಿಗೂ ಯುದ್ಧವುಂಟಾಯಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ೩೧೫ರಿಂದ ೩೧೨ರ ವರೆಗೂ, ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ಟಾಲಿಮಿಯ ಸೇನಾನಿಗಳೆಲ್ಲೊಬ್ಬನಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದನು. ಆದರೆ ಆ ವರ್ಷವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತಲೇ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನಿಗೆ ಅದೃಷ್ಟವು ಕೈಹಿಡಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಅಂಟಗೋನಸ್ಸು ಮೆಕಡೋನಿಯದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗುವುದರಲ್ಲಿದ್ದನು. ಅದೊಡನ್ನು ಆತಂಕಪಡಿಸಿ, ಆತನನ್ನು ವಿಫಲ ಮನೋರಥನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ಉಪಾಯವನ್ನು ಹುಡುಕಿ, ಆತನ ಮಗನನ್ನು ಪರಾಜಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಆತನ ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ “ಗಾಜಾ” ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನುಚ್ಚುನೂರಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅಂಟಗೋನಸ್ಸು ತಾನು ಮಾಡಿದ ಏರ್ಪಾಡುಗಳ

ನ್ನೆಲ್ಲ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಂಡನು. ಸೆಲ್ಯೂಕಸನ ಶಕವು ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಟಾಲಿಮಿಯು ೮೦೦ ಪದಾತಿಗಳನ್ನೂ ೨೦೦ ಕುದುರೆಯ ಸವಾರರನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಬೇಬಿಲೋನಿಯವನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. ಇಷ್ಟು ಸ್ವಲ್ಪ ಸೈನ್ಯದಿಂದ ಏನುಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಕೆಲವರು ಸೆಲ್ಯೂಕಸನೊಡನೆ ವಾದಿಸತೊಡಗಿದರು. ಆದರೆ ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ತೋರಿಸಿಯೂ ವೀರಪುರುಷೋಚಿತ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಉಪನ್ಯಸಿಸಿಯೂ, ಶಕುನಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸಿಯೂ, ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ತನ್ನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಹುರಿಗೊಳಿಸಿ, ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಜಯ ಹೊಂದುತ್ತ ಬೇಬಿಲೋನನ್ನು ಸೇರಿ ಅಂಟಿಗೋನಸನ ಪಕ್ಷದವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಆ ನಗರವನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಆದಿನವೇ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನ ಸಾವ್ರಾಜ್ಯದ ಜನ್ಮದಿನವು. ಅಂದಿನಿಂದ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಆರಂಭಿಸಿದನು. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲೆಯೇ ಅಂಟಿಗೋನಸನು ತನ್ನ ಕ್ಷೇತ್ರಪನಾದ 'ನಿಕನರ' ನನ್ನು ೧೦,೦೦೦ ಪದಾತಿಗಳೊಡನೆಯೂ, ೨,೦೦೦ ಅಶ್ವಾಢೂ ಹಿಗಳೊಡನೆಯೂ, ಸೆಲ್ಯೂಕಸನಮೇಲೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಸೆಲ್ಯೂಕಸನ ಹತ್ತಿರ ೩೦೦೦ ಪದಾತಿಗಳೂ ೪೦೦ ಕುದುರೆಯ ಸವಾರರೂ ಇದ್ದರು. ಆದರೂ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಈ ಚಿಕ್ಕ ಸೈನ್ಯವು ನಿಕನರನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಈ ಹೊಡೆತದೊಡನೆಯೇ ಅಂಟಿಗೋನಸನಿಗೆ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದನು. ಆದರೂ ಹೆದರದೆ ಅಂಟಿಗೋನಸನು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಡೆಮಿಟ್ರಿಯಸ್ಸನ್ನು ಬೇಬಿಲೋನಿಯದ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಆ ದಂಡು ಕೊಳ್ಳಹೊಡೆವುದೊಂದು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತಾವ ವಿಧವಾದ ಫಲವನ್ನೂ ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ. ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಅಂಟಿಗೋನಸನ ಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು ತಿರುಗಿ ಬೇಬಿಲೋನಿಯ ದೇಶವನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು. ಎರಡನೆಯಸಾರಿ ಇವನು ಈ ನಗರವನ್ನು ಕೈವಶಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮೊದಲು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೦೨ ರ ವರೆಗೂ ಒಂಭತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ತನಕ ಏನೆಲ್ಲ ನಡೆಯಿತೋ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಆಧಾರಗಳು ಯಾವುವೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ೩೦೨ ರಲ್ಲಿ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ಲಾಸಿಮೇಕಸರಿಗೂ ಅಂಟಿಗೋನಸನಿಗೂ ಇಪ್ಪ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧವು ನಡೆಯಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಗೋನಸನು ಚತನಾದನು. ಸೆಲ್ಯೂಕಸನಿಗೆ ಪಾಲೆಸ್ಟೈನ್ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಭರತಖಂಡದವರೆಗೂ ಇರುವ ರಾಜ್ಯವು ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರಗಳೊಡನೆ ಕೈಸೇರಿತು. ಪಾಲೆಸ್ಟೈನ್ ದೇಶವು ಸೆಲ್ಯೂಕಸನಿಗೂ ಈಜಿಪ್ತುದೇಶದ ಕ್ಷೇತ್ರಪನಾದ ಟಾಲಮಿಗೂ ವಿವಾದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಟಾಲಮಿಯು ಸೆಲ್ಯೂಕಸನಿಗೆ ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದವನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ವಿವಾದವು ಆಗ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಸೆಲ್ಯೂಕಸನ ರಾಜ್ಯವಿಸ್ತಾರವು ಔನ್ನತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಆ ೩೦೩ನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಆತನು ಭರತವರ್ಷದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿಬಂದು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನಿಂದ ಸರಾಭವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮಗಳನ್ನಿತ್ತು ಸಂಧಿವಾಡಿಕೊಂಡನು.

ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ಬಲವಂತನಾದುದನ್ನು ನೋಡಿ ಮಿಕ್ಕ ಕ್ಷೇತ್ರಪರು ಆತನೊಡನೆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸಹತ್ತಿದರು. ಟಾಲಿಮಿ ಲಾಸಿಮೇಕಸ್ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಒಂದಾದರು. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಅಂಟಿಗೋನಸನ ಮಗನಾದ ಡೆಮಿಟ್ರಿಯಸನು ಸೆಲ್ಯೂಕಸನೊಡನೆ ಸೇರಿಯೂ, ಕೆಲವು ಕಾಲ ಇದಿರಿಸಿಯೂ, ಕೆಲಕಾಲ ಆತನಿಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿ ಹಲವು ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿಯೂ, ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೮೩ರಲ್ಲಿ ವಿಷವನ್ನು ಕುಡಿದು ಸತ್ತನು. ಆತನೊಡನಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ಉದಾರಿಯಾಗಿಯೂ ದಯಾರ್ಥ ಹೃದಯನಾಗಿಯೂ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಯಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಡೆಮಿಟ್ರಿಯಸನು ಹಲವು ದಾರಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಕೊನೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದು, ಸೆಲ್ಯೂಕಸನಿಂದ ರಾಜಪುರುಷೋಚಿತವಾದ ಸೆರೆಯಲ್ಲಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದನು. ಆಗ ಲಾಸಿಮೇಕಸ್ಸು, ಆತನನ್ನು ಕೊಂದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸಾವಿರ ಟಾಲೆಂಟುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವೆನೆಂದು ತಿಳಿಸಿದನು. ಅದಕ್ಕೆ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ಕೋಪದಿಂದ ಉರಿದುಬಿದ್ದು, ಅಂತಹ ದುಷ್ಕಾರ್ಯವು ತಕ್ಕುದಲ್ಲವೆಂದು ಲಾಸಿಮೇಕಸನಿಗೆ ವಿಶದೀಕರಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನಿತ್ತನು.

ಒಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪ್ರಜೆಗಳು ಡೆಮಿಟ್ರಿಯಸನ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಆತನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಜಯವೂ ಉಂಟಾಗಿದ್ದಿತು. ಬಲಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಆತನು ಸ್ವಲ್ಪ ಅನಾರೋಗ್ಯದಿಂದಿದ್ದರೂ, ಅದನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಒಳಸಂಚುಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ಒಂದು ಘಾಲನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಡೆಮಿಟ್ರಿಯನಿದ್ದ ಅಡವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಯುದ್ಧಭಟರನ್ನು ತನ್ನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದನಂತೆ! ಆಹಾ! ಇದಕ್ಕೆ ಆತನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಧೈರ್ಯಸಾಹಸಗಳಿರಬೇಕು?

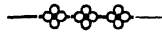
ಇಷ್ಟು ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದಲೇ ಆತನಿಗೆ ದೈವವು ಕೂಡ ಸಹಾಯವಾಗಿದ್ದಿತು.

ಲಾಸಿಮೇಕಸನು ಟಾಲಿಮಿಗಳ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತಃಕಲಹವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದನು. ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೮೧ರಲ್ಲಿ ಲಾಸಿಮೇಕಸನು ಸೆಲ್ಯೂಕಸನೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದನು. ಟಾಲಿಮಿ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾದ ಕೆರಾನಿಸ್ ಟಾಲಿಮಿ ಎಂಬವನು ಈತನಿಗೆ ಶರಣಾಗತನಾಗಿದ್ದನು. ಹೀಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ

ಈಜಿಪ್ತುವೊಂದನ್ನು ಳದು ಮಿಕ್ಕ ಭಾಗವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಈತನೇ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ಈಜಿಪ್ತು ಯುವರಾಜನನ್ನು ತನ್ನ ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿರಂಕುಶ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದನು.

ಸೆಲ್ಯೂಕಸನಿಗೆ ಅಂಟಿಯೋಕಸೆಂಬ ಮಗನಿದ್ದನು. ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ಡೆಮೆಟ್ರಿಯಸನ ಮಗಳಾದ ಸ್ಟ್ರಾಟೋನಿಸೇ ಎಂಬವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದನು. ಅಂಟಿಯೋಕಸನಿಗೆ ಆಕೆಯಮೇಲೆ ಅನುರಾಗವುಂಟಾಯಿತಂತೆ. ಆಗ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ಮಗನ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಆಕೆಯನ್ನು ಅಂಟಿಯೋಕನಿಗೆತ್ತು ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಅರ್ಧರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದನು. (ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೯೩.) ಅಂದಿನಿಂದಲೂ ಅವರಿಗೆ ಈ ಪೂರ್ವದೇಶಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು, ತಾನು, ತನ್ನ ತಂದೆ ಅಜ್ಜಂದಿರ ದೇಶವಾದ ಮೆಕಡೋನಿಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಡೆಯ ದಿನಗಳನ್ನು ಕಳೆಯಬೇಕೆಂದು ಆತನಿಗೆ ಉದ್ದೇಶವುಂಟಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ. ಆ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೮೧ ರಲ್ಲಿ ಮೆಕಡೋನಿಯಾಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದನು. ಅದರ ಹಿಂದೆಯೇ ಕೆರೊನಸ್ ಟಾಲಮಿಯೂ ಸತ್ತನು. ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆರೊನಸನ ವಿಶ್ವಾಸಘಾತುಕದಿಂದ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನು ಅಕಾಲಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು.

ಆತನಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರಾಜ್ಯವು ಬಹುಕಾಲ ನಡೆದು ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿತು.

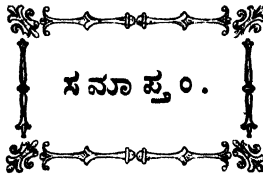
ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸು.

ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸನ್ನು ಕುರಿತು ನಮಗೆ ವಿಶೇಷವೇನೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಈತನ ಗ್ರಂಥವೂ ಇಲ್ಲ. ಇವನ ಅನಂತರದ ಗ್ರೀಕ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಈತನವೆಂದು ಕೆಲ ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಆನುವಾದಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈತನ ಚರಿತ್ರೆಯು ತಿಳಿಯದೆ ಇದ್ದರೂ ಇತರ ವಿಷಯಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯು ಪರಿಸ್ಫುಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬರುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸು ಪಾರಸೀಕನೆಂತಲೂ, ಅಲೆಗ್ಜಾಂಡರನ ಹಿಂದೆ ಬಂದವನೆಂತಲೂ ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ಆದರೆ ಅವೆಲ್ಲ ಬರೀ ಊಹೆಗಳೇ ಸರಿ.

ಈತನು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೦೨ ರಲ್ಲಿ ಸೆಲ್ಯೂಕಸನಿಂದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ರಾಯಭಾರಿಯಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು. ಈತನು ಸಂಜಾಬದೊಳಗಣ ನದಿ.

ಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಆ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಪಾಟಲೀಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದಂತೆ ಊಹಿಸ ತಕ್ಕುದಾಗಿದೆ. ಆ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಈತನು ಬಹುಕಾಲ ವಾಸವಾಗಿದ್ದನು. ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಭರತವರ್ಷವನ್ನು ಈತನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲ ವರು ಈತನು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೊಡನೆ ದೇಶಸಂಚಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳುವ ರಲ್ಲದೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಕೇಳಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಇವನು ವರ್ಣಿಸಿರುವನು. ದೇಶಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿದ್ದುದರಿಂದ, ಕೇಳಿದುದೊಂದು, ಅರ್ಥಮಾಡಿದುದೊಂದಾಗಿ ಈತನು ಕೆಲವು ಅದ್ಭುತಗಳನ್ನು ಬರೆದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕೆಲವರು ಹೇಳುವಂತೆ ಈತನು ಕಪಟಿಯಲ್ಲ. ಭಾಷೆಗಳು ಬಾರದುದರಿಂದಲೂ ಹಿಂದೂಗಳ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಗ್ರೀಕರ ಅನುಭವದಿಂದ ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಕೆಲವು ಲೋಪಗಳು ಉಂಟಾದುವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಮಂಜಸವು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಈತನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಗ್ರಂಥವು ಇಲ್ಲವಾದಬಳಿಕ, ಈತನನ್ನು ದೂರಿ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? ಪ್ರಯೋಜನವಿದ್ದರೂ ಅದೇತರ ನ್ಯಾಯವು? ತಿಳಿದವರೆಗೂ ದೇಶವನ್ನು ಕುರಿತೂ ಶೀತೋಷ್ಣ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತೂ, ಪಶುಪಕ್ಷ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತೂ, ಜಾತಿಮತ, ಆಚಾರವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಕುರಿತೂ, ರಾಜ್ಯಾಂಗ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತೂ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಟ್ಟು, ಬರೆಯಿಸಿ, ಭಾರತವರ್ಷದ ಪ್ರಾಚೀನ ಚರಿತ್ರಾಂಶಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಧಾರಭೂತನಾದ ಈ ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸು ನಮಗೆ ಚಿರಸ್ಮರಣೀಯನಲ್ಲವೇ?

ಭದ್ರಂ ಶುಭಂ ಮಂಗಳಂ

